

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 30 студзеня 1987 г. № 5 (3363) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ аб Пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза

27—28 студзеня 1987 года адбыўся чарговы Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС. На разгляд Пленума ўнесена пытанне «Аб перабудове і кадровай палітыцы партыі». З дакладам па гэтым пытанню выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў.

Удзельнікам Пленума была прадастаўлена магчымасць папярэдне азнаёміцца з тэзісамі даклада тав. Гарбачова М. С., а таксама з праектам Закона СССР аб дзяржаўным прадпрыемстве (аб'яднанні) і аглядам п'сьмаў працоўных па пытаннях перабудовы і кадровай палітыкі.

У спрэчках па дакладу выступілі тт. І. К. Палазкоў — першы сакратар Краснадарскага крайкома КПСС, М. М. Слюнькоў — першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі, Г. І. Марчук — прэзідэнт Акадэміі навук СССР, В. І. Варатнікоў — Старшыня Савета Міністраў РСФСР, В. М. Голубева — дырэктар Іванаўскай ткацкай фабрыкі імя С. М. Кірава, М. І. Рыжкоў — Старшыня Савета Міністраў СССР, У. В. Шчарбіцкі — першы сакратар ЦК Кампартыі Украіны, Б. М. Ельцын — першы сакратар Маскоўскага гаркома КПСС, Г. А. Арбатаў — дырэктар Інстытута ЗША і Канады Акадэміі навук СССР, Ю. П. Салаўёў — першы сакратар Ленінградскага абкома КПСС, Ю. В. Пятроў — першы сакратар Свядлоўскага абкома КПСС, Н. Д. Цярэшчанка — старшыня калгаса «Шлях да камунізму» Сцяпноўскага раёна Стаўрапольскага краю,

А. А. Грамыка — Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, В. С. Косцін — брыгадзір комплекснай брыгады шахты «Зімінка» Пракоп'еўскага вытворчага аб'яднання па здабычы вугалю, Кемераўская вобласць, Г. В. Колбін — першы сакратар ЦК Кампартыі Казахстана, С. І. Манякін — першы сакратар Омскага абкома КПСС, Г. А. Ягадзін — міністр вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР, Ф. В. Папоў — першы сакратар Алтайскага крайкома КПСС, М. С. Саломенцаў — старшыня Камітэта партыйнага кантролю пры ЦК КПСС, У. П. Ціхаміраў — токар Маскоўскага электрамеханічнага завода імя Уладзіміра Ільіча, А. П. Панамароў — першы сакратар Белгародскага абкома КПСС, У. М. Вялічка — міністр энергетычнага машынабудавання СССР, Д. І. Паціяшвілі — першы сакратар ЦК Кампартыі Грузіі, М. А. Ульянаў — старшыня праўлення Саюза тэатральных дзеячаў РСФСР, Д. К. Маторны — старшыня калгаса імя Кірава Белазерскага раёна Херсонскай вобласці Украінскай ССР, С. Л. Сакалоў — міністр абароны СССР, Ю. А. Квіцінскі — Надзвычайны і Паўнамоцны пасол СССР у Федэратыўнай Рэспубліцы Германіі, Ф. Т. Маргун — першы сакратар Палтаўскага абкома Кампартыі Украіны, П. П. Грышквічус — першы сакратар ЦК Кампартыі Літвы, В. К. Месяц — першы сакратар Маскоўскага абкома КПСС, І. Б. Усманхаджаеў — першы сакратар ЦК Кампартыі Узбекістана,

У. І. Далгіх — сакратар ЦК КПСС, А. М. Масаліеў — першы сакратар ЦК Кампартыі Кіргізіі, В. І. Сітнікаў — першы сакратар Іркуцкага абкома КПСС.

З заключным словам выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС тав. Гарбачоў М. С.

Пленум прыняў па абмеркаванаму пытанню разгорнутую пастанову, якая публікуецца ў друку.

Пленум прызнаў мэтазгодным адобрыць у якасці асновы праект Закона СССР аб дзяржаўным прадпрыемстве (аб'яднанні), маючы на ўвазе ў далейшым вынесці яго на ўсенароднае абмеркаванне.

На Пленуме ЦК КПСС разгледжаны арганізацыйныя пытанні.

Пленум выбраў кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС тав. Слюнькова М. М. сакратаром ЦК КПСС.

Пленум выбраў сакратара ЦК КПСС тав. Якаўлева А. М. кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС.

Пленум выбраў сакратаром ЦК КПСС тав. Лук'янава А. І.

Прынята рашэнне аб вызваленні тав. Кунаева Д. А. ад абавязкаў члена Палітбюро ЦК КПСС у сувязі з яго выхадам на пенсію.

Пленум вызваліў тав. Зімяніна М. В. ад абавязкаў сакратара ЦК КПСС у сувязі з выхадам на пенсію па стану здароўя.

АБ ПЕРАБУДОВЕ І КАДРАВАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫ

Тэзісы даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова
на Пленуме ЦК КПСС 27 студзеня 1987 года

На абмеркаванне Пленума выносіцца пытанне, якое мае першараднае значэнне для паспяховай рэалізацыі палітычнай стратэгіі, распрацаванай красавіцкім (1985 года) Пленумам ЦК і XXVII з'ездам КПСС, — пытанне аб перабудове і кадровай палітыцы партыі. Яно разглядаецца ў шырокім сацыяльна-палітычным плане, з улікам урокаў мінулага, характару перажываемага моманту і задач на будучае.

Як вядома, красавіцкі Пленум, XXVII партыйны з'езд адкрылі шлях аб'ектыўнаму крытычнаму аналізу існаючага ў грамадстве становішча, прынялі гістарычныя для лёсу краіны рашэнні. У грамадстве беспаваротна пачалася пера-

будова, зроблены на гэтым шляху першыя крокі. Першы палітычны вынік заключаецца ў тым, што ў жыцці савецкага грамадства адбываюцца буйныя перамены, набіраюць сілу пазітыўныя тэндэнцыі. Палітычная лінія XXVII з'езда, практычная дзейнасць партыі па яе ажыццяўленню, сама перабудова атрымалі шырокую падтрымку савецкага народа.

Разам з тым змяненні да лепшага адбываюцца марудна, справа перабудовы аказалася больш цяжкай, прычыны і карані праблем, якія накіпіліся ў грамадстве, — больш глыбокімі, чым гэта ўяўлялася раней. Вось чаму ёсць неабходнасць зноў вярнуцца да аналізу тых праблем, з якімі сутыкнулася

партыя і савецкае грамадства ў апошнія гады, што папярэднічалі красавіцкаму Пленуму ЦК КПСС, зразумець прычыны негатывных працэсаў і выпрацаваць меры, якія паскараюць наш рух, гарантуюць ад паўтэрэння памылак.

I.

Амаль сем дзесяцігоддзяў назад ленынская партыя ўзняла над краінай перамаганосны сцяг сацыялістычнай рэвалюцыі. Дасягненні савецкага народа на шляху сацыялістычных пераўтварэнняў велізарныя і неспрэчныя. Але любя, нават самыя грандыёзныя поспехі не павінны засланяць ні супярэч-

насцей у развіцці грамадства, ні нашых памылак і хібаў. На пэўным этапе краіна стала страчваць тэмпы руху, пачалі накоплівацца цяжкія і нявырашаныя праблемы, паявіліся застоўныя і іншыя чужыя сацыялізму з'явы.

Вядома, развіццё краіны не спынілася. Сумленна працавалі дзесяткі мільёнаў савецкіх людзей, актыўна, у інтарэсах народа дзейнічалі многія партыйныя арганізацыі і нашы кадры. Усё гэта стрымлівала негатывныя працэсы, але прадухіліць іх не магло.

У дакладзе робіцца вывад, што ў нядаўнім мінулым у палітыцы і практычнай дзейнасці пачалі пераважаць кансерватыў-

ныя настроі, інерцыя, імкненне адмахнуцца ад усяго, што не ўкладвалася ў прывычныя схемы.

Ступень усведамлення жыццёвых праблем і супярэчнасцей у многім залежала ад стану і развіцця тэарэтычнай думкі. Ленінскае ўказанне аб тым, што каштоўнасць тэорыі — у дакладным паказе «ўсіх тых супярэчнасцей, якія маюць месца ў жыцці», часта проста ігнаравалася. Тэарэтычныя ўяўленні аб сацыялізме ў многім заставаліся на ўзроўні 30—40 гадоў, калі грамадства вырашала зусім іншыя задачы. Сацыялізм, які развіваецца, дыялектыка яго рухаючых сіл і супярэчнасцей,

(Заканчэнне на стар. 2—3).

АБ ПЕРАБУДОВЕ І КАДРАВАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

рэальны стан грамадства не сталі аб'ектам глыбокіх навуковых даследаванняў.

Ленінскія палажэнні аб сацыялізме трактаваліся спроста, на нярэдка выпустошваліся іх глыбіня і значнасць. Гэта адносіцца і да такіх ключавых праблем, як грамадская ўласнасць, класавыя і міжнацыянальныя адносіны, мера працы і мера спажывання, кааперацыя, метады гаспадарання, народаўладдзе і самакіраванне і рад іншых. Пэўнае хаджэнне атрымалі легкаважкі ўяўленні аб камунізме, розныя працоўны і абстрактныя разважання.

Становішча на тэарэтычным фронце зрабіла негатывны ўплыў на вырашэнне практычных пытанняў. На працягу дзесяцігоддзяў у практыцы гаспадарання і кіравання кансерваваліся ўстарэлыя метады і, наадварот, некаторыя эфектыўныя эканамічныя формы беспадстаўна адхіляліся. Вытворчасць і стымуляванне працы былі па сутнасці арыентаваны на колькаснае, экстенсіўнае развіццё.

Адбылося сур'ёзнае аслабленне кантролю за тым, хто і як распараджаецца сацыялістычнай уласнасцю. Яна нярэдка раз'ядалася ведамаснасцю і месніцтвам, становілася як бы «нічыйнай», бясплатнай, пазбаўленай рэальнага гаспадарства, у многіх выпадках стала выкарыстоўвацца для атрымання працоўных даходаў. Направільныя адносіны да кааператыву ўласнасці выклікалі негатывныя вынікі для аграрнай і сацыяльнай палітыкі.

Прадукцыйнасць адносна таварна-грашовых адносін і дзеяння закона вартасці, а нярэдка і прамое іх процістаўленне сацыялізму як чагосяці чужароднага прыводзілі да валонтарысцкіх падыходаў у эканоміцы, да недаацэнкі гаспадарчага разліку, «ураўнілаўкі» ў апласце працы, параджалі суб'ектывісцкія асновы ў цэнаўтварэнні, парушэнні грашовага абарачэння, няўвагу да пытанняў рэгулявання попыту і прапановы. Асабліва цяжкія вынікі мелі абмежаванні гаспадарча-разліковых правоў прадпрыемстваў і аб'яднанняў. Гэта падрывала асновы матэрыяльнага стымулявання, перашкаджала дасягненню высокіх канчатковых вынікаў, вяло да зніжэння працоўнай і сацыяльнай актыўнасці людзей, дысцыпліны і парадку.

Па сутнасці справы ўзнікла цэлая сістэма аслаблення эканамічных інструментаў улады, утварыўся своеасаблівы механізм тармажэння сацыяльна-эканамічнага развіцця, стрымлівання прагрэсіўных пераўтварэнняў, якія дэвалюяваліся раскрываць і выкарыстоўваць перавагі сацыялізму. Карані гэтага тармажэння — у сур'ёзных недахопах функцыянавання інстытутаў сацыялістычнай дэмакратыі, ва ўстарэлых, а часам і не адпавядаючых рэальнасцям палітычных і тэарэтычных устаноўках, у кансерватыўным механізме кіравання.

Усё гэта адмоўна адбілася на развіцці многіх сфер жыцця грамадства. У матэрыяльнай вытворчасці за апошнія тры пяцігодкі планы па большасці паказчыкаў з пачатку 70-х гадоў не выконваліся. Эканоміка ў цэлым аказалася малаўспрымальнай да новаўвядзенняў, непаваротлівай, якасць значнай часткі прадукцыі перастала адпавядаць сучасным патрабаванням, абвастраліся дыспропорцыі ў вытворчасці.

Негатывныя працэсы закралі сацыяльную сферу. Паспяхова вырашыўшы пытанні занятасці насельніцтва, забяспечыўшы сацыяльныя гарантыі прынцыповага характару, мы ў той жа час не змаглі поўнаацэніць і рэалізаваць магчымасці сацыялізму ў паляпшэнні жыллёвых умоў, харчовага забеспячэння, арганізацыі транспарту, медыцынскага абслугоўвання, адука-

цыі, у вырашэнні рада надзвычайных праблем.

Абзначыліся парушэнні важнейшага прынцыпу сацыялізму — размеркавання па працы. Барацьба з непрацоўнымі даходамі вялася нерашуча. Узраслі ўтрыманскія настроі, у сядомасці многіх людзей пачала ўкараняцца псіхалогія «ураўнілаўкі».

Узнікшыя ў апошнія гады элементы сацыяльнай карозіі негатывна адбіліся на духоўным настроі грамадства, неяк непрыметна падточвалі высокія маральныя каштоўнасці, якія былі заўсёды ўласцівы нашаму народу і якімі мы ганарымся, — ідэйную перакананасць, працоўны энтузіязм, савецкі патрыятызм. Непазбежны вынік гэтага — зніжэнне цікавасці да грамадскіх спраў, праўленні бездухоўнасці і скептыцызму, зніжэнне маральных стымуляў працы.

Сур'ёзныя недахопы ў ідэйна-палітычным выхаванні ў многіх выпадках прыкрываліся правадзеннем парадных мерапрыемстваў і кампаній, святкаваннем шматлікіх юбілеяў і ў цэнтры, і на месцах. Свет штодзённых рэальнасцей і свет паказнога поспеху ўсё больш разыходзіліся адзін з адным.

Згубны ўплыў на маральную атмасферу ў грамадстве рабілі факты пагардлівых адносін да законаў, ашуканства і хабарніцтва, заахвочванне ўгодніцтва і славаслоўя.

Ідэалогія і псіхалогія застою адбіліся і на стане сферы культуры, літаратуры і мастацтва. Знізіліся крытэрыі ў ацэнках мастацкай творчасці. Гэта прывяло да таго, што разам з творами, у якіх узнімаліся сур'ёзныя сацыяльна-маральныя праблемы, адлюстроўваліся рэальныя жыццёвыя калізій, выходзіла нямала пасрдных, безаблічных, якія нічога не давалі ні розуму, ні пачуцця.

Пры ўсёй велізарнай рабоце партыі, яе кадраў кіруючыя органы тым не менш не здолелі своечасова і крытычна ацаніць небяспеку нарастання негатывных тэндэнцый у грамадстве, у паводзінах часткі камуністаў, прыняць рашэнні, якія настойліва патрабавала жыццё.

Далёка не ўсе партыйныя арганізацыі змаглі ўтрымацца на прынцыповых пазіцыях, рашуча змагацца з негатывнымі з'явамі, усёдазволенасцю, кругавой парукай, з аслабленнем дысцыпліны, распаўсюджваннем п'янства, не заўсёды даваўся належны адпор ведамаснасці і месніцтву, нацыяналістычным праўленням.

Парушалася калегіяльнасць у рабоце, адбылося аслабленне ролі партыйных сходаў, выбарных органаў. Многія члены партыі, будучы на кіруючых пасадах, аказаліся па-за кантралем і крытыкай. Часта не спрацоўвалі статутныя гарантыі чыстаты партыйнай рады.

Усё гэта сведчыць аб тым, наколькі сур'ёзна аказалася становішча ў розных сферах нашага грамадства, наколькі неабходны глыбокія перамены. У гэтай абстаноўцы і было ўзнята пытанне аб паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, аб перабудове. Па сутнасці размова ідзе аб павароце і мерах рэвалюцыйнага характару. Іншага шляху ў нас проста няма, адступіць нам нельга і адступіць няма куды. Курс красавіцкага Пленума ЦК, XXVII з'езда мы абавязаны праводзіць у жыццё паслядоўна і няўхільна, ісці наперад і вывесці грамадства на якасна новы ўзровень развіцця.

Палітбюро лічыць: перабудова — гэта рашучае пераадоленне застоўнага працэсу, злом механізма тармажэння, стварэнне надзейнага і эфектыўнага механізма паскарэння сацыяльна-эканамічнага развіцця савецкага грамадства. Галоўная задума нашай стратэгіі

— спалучыць дасягненні навукова-тэхнічнай рэвалюцыі з плановай эканомікай і прывесці ў дзеянне ўвесь патэнцыял сацыялізму.

Канчатковая мэта перабудовы — глыбокае абнаўленне ўсіх бакоў жыцця краіны, наданне сацыялізму самых сучасных форм грамадскай арганізацыі, найбольш поўнае раскрыццё гуманістычнага характару нашага ладу ва ўсіх яго рашаючых аспектах — эканамічным, сацыяльна-палітычным і маральным.

Сёння перабудова разгортваецца па ўсяму фронту. Яна набывае новую якасць — ідзе не толькі ўшырыню, але і пранікае ў глыбінныя пласты жыцця. У краіне складваецца новая маральная атмасфера, ідзе пераацэнка каштоўнасцей, усталяваецца як актыўна дзеючыя прынцыпы публічнасці, праўдзівасці і ацэнцы з'яў і падзей, непрымырлінасць да недахопаў, жаданне паляпшаць справу. Павышаюцца патрабавальнасць і дысцыпліна, арганізаванасць на вытворчасці, стала больш парадку.

Пачаліся работы па карэннаму пераўтварэнню матэрыяльна-тэхнічнай базы, глыбокай рэканструкцыі народнай гаспадаркі на аснове навукова-тэхнічнага прагрэсу, унесены змяненні ў структурную і інвестыцыйную палітыку. Ажыццяўляюцца буйныя меры па ўдасканаленню кіравання, механізма гаспадарання. Выпрацаваны і праводзяцца ў жыццё новыя прынцыпы павышэння заробнай платы, зняты неабгрунтаваныя абмежаванні індывідуальнай працоўнай дзейнасці, заахвочваецца арганізацыя кааператываў у розных сферах вытворчасці і паслуг.

У дакладзе аналізуюцца вынікі выканання плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця ў першым годзе пяцігодкі. Пры гэтым падкрэсліваецца, што сёння, калі перабудова знаходзіцца на сваім пачатковым этапе, асабліва важна стаяць на пазіцыях рэалізму, аб'ектыўнай ацэнкі зробленага, глядзець на вынікі работы не толькі з пазіцыі мінулага, а галоўнае — выходзячы з аб'яўленых партыйна-планаў і дадзеных аб'яўленняў. Гэта — адзіна правільны партыйны падыход.

Высока ацэньваючы курс партыі на перабудову, савецкія людзі разам з тым выказваюць неспакой за ход яе практычнага ажыццяўлення. Яны заклікаюць партыю не спыняцца на дасягнутым, дзейнічаць рашуча, ісці наперад, няўхільна праводзіць у жыццё намечаны курс. З гэтага неабходна рабіць палітычныя вывады.

Аналіз стану спраў, вопыт перабудовы з усёй вострай ставяць самае галоўнае пытанне — ці ёсць у нас гарантыі таго, што пачаты працэс пераўтварэння будзе дэведзены да канца, што ранейшыя памылкі не паўтарацца і мы зможам забяспечыць поўнакрэўнае развіццё нашага грамадства?

Такія гарантыі ў нас ёсць. Гэта — адзіная воля, агульная дзеянні партыі і народа, аб'яднаных вопытам перажытага, усведамленнем адказнасці за цяперашняе і будучае сацыялістычнай Радзімы. Гэта — савецкі народ, яго прыхільнасць да сацыялізму. Гэта — наша ленінская партыя, якая валодае велізарным творчым патэнцыялам. Але мы не можам разглядаць гэтыя гарантыі як нешта такое, што дзейнічае незалежна ад нас і пры любых умовах, як бы аўтаматычна. Палітбюро звязвае іх з больш поўным раскрыццём і выкарыстаннем глыбінных магчымасцей сацыялізму як новага грамадскага ладу, а галоўнае — з усебаковым разгортваннем сацыялістычнага дэмакратызму, рэальным удзелам народных мас у вырашэнні ўсіх пытанняў жыцця грамадства.

II.

Сацыялістычны лад даў працоўным сапраўды шырокія палітычныя і сацыяльна-эканамічныя правы, асабістыя свабоды, даказаў на справе найвялікшы перавагі савецкай дэмакратыі.

Але паскораны рух наперад сёння магчымы толькі пры ўсямернай актывізацыі чалавечага фактара, далейшым развіцці дэмакратычных форм, уласцівых сацыялізму. У гэтым сутнасць курсу партыі на паглыбленне сацыялістычнага самакіравання народа.

Мы пачалі гэты працэс. Дэмакратызуецца ўсе сферы жыцця грамадства. Больш поўнакрэўным становіцца жыццё партыйных арганізацый, расшыраюцца публічнасць, крытыка і самакрытыка, актыўней дзейнічаюць сродкі масавай інфармацыі, ствараюцца новыя грамадскія арганізацыі. Расце ўдзел працоўных у грамадскіх справах, у кіраванні краінай.

Да дэмакратызацыі савецкага грамадства, кадравай палітычнай партыі падыходзіць з шырокіх пазіцый, маючы на ўвазе ўсе званні нашай палітычнай сістэмы і ўсе састаўныя часткі кіравання і гаспадарчага механізма.

Першараднае значэнне мае развіццё дэмакратыі на вытворчасці, паслядоўнае ўкараненне сапраўды самакіраванні ў сацыялістычнай частцы кіравання і гаспадарчага механізма.

Першараднае значэнне мае развіццё дэмакратыі на вытворчасці, паслядоўнае ўкараненне сапраўды самакіраванні ў сацыялістычнай частцы кіравання і гаспадарчага механізма.

Задачы эфектыўнага выкарыстання ўсіх форм непасрэднай дэмакратыі будуць рэалізаваны ў Законе аб дзяржаўным прадпрыемстве (аб'яднанні), праект якога прапануецца вынесці на ўсенароднае абмеркаванне. Намячаемае праектам надзяленне агульных сходаў і саветаў працоўных калектываў рашаючымі паўнамоцтвамі па пытаннях, звязаных з вытворчымі, сацыяльнымі і кадравымі справамі, прывядзе да якаснага ўдасканалення грамадскіх адносін.

Шырокая магчымасць для дэмакратызацыі працэсу кіравання эканомікай і сацыяльнай сферай маюць калгасы, сацыялістычная кааперацыя ў цэлым. Заслугоўваюць падтрымкі крокі, ужо зробленыя ў многіх рэспубліках, краях і абласцях па расшырэнню кааператыву новых форм дзейнасці, якія маюць вялікую перспектыву.

Важнейшым пытаннем развіцця дэмакратыі на вытворчасці з'яўляецца ўвядзенне выбарнасці кіраўнікоў прадпрыемстваў, цэхаў, аддзяленняў, участкаў, ферм і звенняў, брыгадзіраў і майстроў. Пераход на новыя метады гаспадарання, гаспадарчы разлік, самафінансаванне і самаакупнасць, увядзенне дзяржаўна-прамыслова-вядзення гэтага пытанне ў практычную плоскасць.

Дэмакратызацыя працэсу фарміравання кіруючых кадраў на аснове паўсюднага прымянення выбарных асноў азначае новы крок наперад, на дае прынцыпова іншы характар удзелу працоўных у кіраванні вытворчасцю. У новыя ўмовы ставяцца партыйныя, грамадскія арганізацыі, органы кіравання гаспадаркай. Выбарнасць кіруючых работнікаў на вытворчасці не толькі не падрывае, а, наадварот, умацоўвае адзіначасна. Арганічнае спалучэнне адзіначасна і калегіяльнасці паглыбляе і развівае ленінскі прынцып дэмакратычнага цэнтралізму, цэнтралізаванага планавага кіраўніцтва з апорай на калектывы, на масы.

Прынцыповым напрамкам дэмакратызацыі Палітбюро лічыць удасканаленне выбарнай

сістэмы. Існуючы яе механізм забяспечвае дэмакратычнае фарміраванне і прадстаўніцтва ўсіх слаў насельніцтва ў Саветах. Але, як і ўсе палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя інстытуты, выбарная сістэма не можа заставацца ў застылым стане, стаяць у баку ад працэсаў, звязаных з перабудовай. Задача заключаецца ў тым, каб даць выбарчыку магчымасць выражаць свае адносіны да большай колькасці кандыдатур, звабіць працэдур галасавання ад рада элементаў фарміравання.

Усё больш актуальным становіцца і расшырэнне ўнутрыпартыйнай дэмакратыі, перш за ўсё пры фарміраванні кіруючых органаў партыйных арганізацый усіх узроўняў. У дакладзе ўносяцца да гэтага пытанню канкрэтныя прапановы.

Дэмакратызацыя грамадства па-новаму ставіць пытанне і аб кантролі за тым, як працуюць партыйныя, савецкія і гаспадарчыя органы, іх кадры. Важнае значэнне мае павышэнне ўзроўню і эфектыўнасці кантролю «знізу» з тым, каб кожны кіраўнік, кожная службовая асоба пастаянна адчувалі сваю адказнасць і залежнасць ад выбаршчыкаў, працоўных калектываў, грамадскіх арганізацый, ад партыі і народа ў цэлым. Мяркуюцца ўвесці сістэматычную справаздачнасць усіх выбіраемых і назначаемых службовых асоб, умацаваць дэмакратычныя прынцыпы работы сесій, пастаянных камісій Саветаў, расшырыць публічнасць у дзейнасці дзяржаўных і грамадскіх арганізацый, упарадкаваць сістэму розных праверак і інспекцый.

Сапраўдна дэмакратыя не існуе па-за законам і над законам. У адпаведнасці з устаноўкамі XXVII з'езда трэба будзе правесці вялікую работу па падрыхтоўцы і прыняццю новых законаў, звязаных з развіццём эканомікі і культуры, сацыялістычнага самакіравання, расшырэннем правоў і свабод грамадзян. Падкрэсліваецца, што сацыялістычная дэмакратыя не мае нічога агульнага з усёдазволенасцю, анархіяй, безадказнасцю.

Дзейнасць сапраўднай дэмакратыі залежыць ад таго, наколькі шырока ў яе сацыяльная база, якая выкарыстоўваецца рэзервы і магчымасці для яе расшырэння. У гэтай сувязі ў дакладзе разглядаюцца пытанні ўдзелу маладога пакалення ў вырашэнні задач перабудовы, вылучэння на кіруючую работу беспартыйных, жанчын.

Сур'ёзная ўвага ўдзяляецца нацыянальным аспектам кадравай палітыкі. Паспехі гэтай палітыкі бяспрэчныя, але мы абавязаны бачыць рэальную карціну і перспектывы развіцця нацыянальных адносін у краіне. Тым больш, што негатывныя з'явы і дэфармацыі, з якімі мы павялі барацьбу, выявіліся і ў гэтай сферы. Партыйныя арганізацыі абавязаны больш глыбока займацца пытаннямі развіцця нацыянальных і міжнацыянальных адносін, інтэрнацыянальнага выхавання. Любым нацыяналістычным і шавіністычным пошасцам можа паспяхова процістаяць толькі паслядоўны, вытрыманы інтэрнацыяналізм.

III.

Фармулюючы кадравую палітыку, якая адпавядае задачам перабудовы, Палітбюро ЦК выходзіць з таго, што поспех будзе ў рашаючай меры вызначацца тым, наколькі хутка і глыбока нашы кадры ўспрымуць неабходнасць перамены, наколькі творча і мэтанакіравана будучь праводзіць у жыццё лінію партыі.

За гады сацыялістычнага будаўніцтва ў краіне створан і пастаянна папаўняецца магутны

высокакваліфікаваны кадравы патэнцыял. Усё, чаго мы дасягнулі, — гэта тварэнне рук савецкіх людзей, вынік самаадданагай работы нашых кадраў. Разам з тым на цяперашнім Пленуме неабходна сказаць і аб памылках у кадровай рабоце, скрыўленнях у кадровай палітыцы, якія былі дапушчаны ў апошнія гады і прывялі да буйных недахопаў у дзейнасці рада званняў партыйнага, дзяржаўнага і гаспадарчага апарата, да негатыўных з'яў у грамадстве. Каб пазбегнуць такіх пралікаў у далейшым, мы абавязаны атрымаць урокі з мінулага.

Першы з іх заключаецца ў неабходнасці своечасова вырашаць наспейшыя кадравыя пытанні, забяспечваючы пераемнасць у кіраўніцтве, пастаянны прыток свежых сіл, папаўненне імі кіруючых органаў, у тым ліку ЦК КПСС і ўрада. Такія пастаноўкі пытання адпавядае ленинскаму разуменню кадровай палітыкі, інтарсам партыі і народа. У дакладзе разглядаюцца пытанні аб ролі членаў ЦК, іх правах і адказнасці, аб важнасці павышэння ўзроўню работы Пленумаў ЦК КПСС, неабходнасці абмеркавання на іх самых актуальных праблем жыцця партыі, усёго грамадства.

Другі ўрок — гэта недапушчальнасць недаацэнкі палітычнай і тэарэтычнай падрыхтоўкі, ідэйна-маральнай загартоўкі кадраў, важнасці хутэйшага пераадолення тэхнарацыйнага стылю работы. Захапіўшыся гаспадарчымі клопатамі, узяўшы на сябе ў радзе выпадкаў неўласцівыя партыі функцыі, многія партыйныя работнікі аслабілі ўвагу да палітычных пытанняў, з'яў грамадскай значнасці ў сферы эканомікі, сацыяльнай і духоўным жыццём.

Трэці ўрок зводзіцца да таго, што ў кадровай палітыцы апошніх гадоў парадэксальным чынам ужываліся дзве процілеглыя тэндэнцыі: з аднаго боку — зстойнасць саставу верхніх эшалонаў, з другога — неабгрунтаваная, часам паспешная змяняльнасць кіраўнікоў прадпрыемстваў, будоўляў, калгасаў, саўгасаў. Мы за стабільнасць, але яна не павінна ператварацца ў кадравы зстой, мы за змяняльнасць, але супраць чахарды ў кадрах. У гэтай рабоце павінна быць больш увагі, клопатаў, удумлівасці і прынцыповасці ў інтарсах справы.

Чацвёрты ўрок нашай кадровай работы заключаецца ў тым, каб узмацніць адказнасць за даручаную справу, павысіць дысцыпліну, стварыць абстаноўку ўзаемнай патрабавальнасці. Нельга дапускаць, каб на многіх кіруючых пасадах дзесяцігоддзямі заставаліся людзі, якія не спраўляюцца са сваімі абавязкамі. Мы не павінны і не можам быць «добраўнікамі» за кошт інтарэсаў партыі, грамадства, народа.

І, нарэшце, яшчэ аб адным уроку. Ён заключаецца ў тым, што адной з прычын сур'ёзных недахопаў у рабоце з кадрамі працягла час з'яўляліся ў нас слабасць дэмакратычных асноў, прынціпальнае ў радзе выпадкаў ролі выбарных органаў, а таксама сур'ёзныя хібы ў дзейнасці органаў кантролю як у партыі, так і ў дзяржаве.

Важнейшая задача сёння — удасканаленне кадровай палітыкі. Яе неабходна зрабіць паспраўднана сучаснай, больш актыўнай і мэтанакіраванай, непарыўна звязанай з ключавымі напрамкамі барацьбы за паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця. Рашаючым крытэрыем у кадровай палітыцы, своеасаблівым яе камертонам выступаюць адносіны кадраў да перабудовы, адносіны не на словах, а на справе. У сучасных умовах велізарнае значэнне набываюць маральнае аблічча і кампетэнтнасць работнікаў, іх высокі прафесіяналізм, непрымірымасць да недахопаў, рудніцы, раўнадушнасці і пасіўнасці, прыхільнасць да ўсяго перадавага і прагрэсіўнага.

Паглыбляць перабудову ў грамадстве — значыць перабудоўваць работу партыі, яе кадравы на ўсіх узроўнях — ад

Цэнтральнага Камітэта да пераважных арганізацый. Гэта значыць творча асэнсваюць і паслядоўна праводзіць ва ўсіх звянях ленинскія прынцыпы і нормы партыйнага жыцця.

У дакладзе аналізуецца ход перабудовы ў партыйных арганізацыях, падкрэсліваецца, што партыйныя камітэты, усе партыйныя кадры павінны навучыцца працаваць ва ўмовах паглыблення дэмакратыі, нарастаючай палітычнай і працоўнай актыўнасці народа. Асобна разглядаецца пытанне аб перабудове работы гаркомаў і райкомаў партыі, пераважных партыйных арганізацый. Іменна там цяпер галоўнае поле барацьбы за рэалізацыю рашэнняў XXVII з'езда КПСС.

Велізарная адказнасць у гэтай рабоце кладзецца на гаспадарчыя кадры прадпрыемстваў, аб'яднанняў, работнікаў сферы кіравання. Пераход ад адміністрацыйных да эканамічных метадаў гаспадарання, расшырэнне самастойнасці прадпрыемстваў і аб'яднанняў, новы падыход да знешнеэканамічнай дзейнасці ставяць кадры ў прынцыпова новыя ўмовы. Важна вучыць гаспадарчых кіраўнікоў, спецыялістаў у поўнай меры карыстацца прадстаўленымі ім правамі і магчымасцямі. Прынцыповае значэнне набывае ўзмацненне сацыяльнай арыентаванасці ў дзейнасці кадраў.

Неабходна хутэй ажыццявіць перабудову работы міністэрстваў і ведамстваў, даламагчы ім пазбавіцца ад дробязнай апекі, умяшання ў аператыўную дзейнасць аб'яднанняў і прадпрыемстваў, сканцэнтраваць увагу на пытаннях навукова-тэхнічнага прагрэсу, удасканалення гаспадарчага механізма, на буйных, перспектывных пытаннях развіцця галін. Выдзелены задачы, якія стаяць перад работнікамі планавых, фінансавых і іншых агульнаэканамічных органаў у сувязі з правядзеннем радыкальнай рэформы гаспадарчага кіравання.

Павінна быць на справе павышана роля і ўзмоцнена адказнасць Саветаў народных дэпутатаў за паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця і абслугоўвання насельніцтва. Больш актыўную пазіцыю ў вырашэнні вытворчых і сацыяльных пытанняў абавязаны займаць прафсаюзныя кадры. Неабходна ўсяляк развіваць ініцыятыву камсамольскіх арганізацый.

Важна ўмацаваць ідэалагічныя ўчасткі высокакваліфікаванымі, падрыхтаванымі кадрамі, якія ў поўнай меры адчуваюць пульс часу, глыбока разумеюць сутнасць пастаўленых задач, здольны эфектыўна прапагандаваць палітыку партыі, пераканваць і арганізоўваць людзей.

Далейшае ўмацаванне сацыялістычнай законнасці і правапарадку ў краіне ставіць новыя адказныя задачы перад кадрамі праваахоўных органаў. Яны абавязаны настойліва вучыцца працаваць ва ўмовах расшырэння дэмакратыі і публічнасці, апіраючыся на давер'е і падтрымку ўсяго народа.

У дакладзе адзначаюцца новыя патрабаванні да кадраў знешнепалітычных ведамстваў па ажыццяўленню актыўнай міжнароднай дзейнасці КПСС і Савецкай дзяржавы.

Важнейшы наш клопат — аб ваенных кадрах, якія выконваюць адказную місію абароны міру і бяспекі савецкага народа.

У заключэнне падкрэсліваецца, што надышоўшаму 1987 году — году 70-годдзя Вялікага Кастрычніка — належыць важная роля ў рэалізацыі стратэгічнага курсу партыі на паскарэнне. Трэба не толькі замацаваць і развіць дасягнуты ў першым годзе пяцігодкі, але і ўсё паўней уключаць даўгачасныя фактары росту, надаць незваротны характар станоўчым зрухам.

Палітбюро зыходзіць з таго, што Пленуму ЦК КПСС трэба будзе сфармуляваць асноўныя напрамкі абнаўлення кадровай палітыкі, вызначыць галоўныя задачы гэтай работы ва ўмовах перабудовы.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

У Мінску ідзе будаўніцтва Рэспубліканскага Палаца культуры. Пра тое, якім мы яго ўбачым праз тры з паловай гады, расказвае нашаму карэспандэнту першы намеснік міністра культуры БССР У. А. ГІЛЕП.

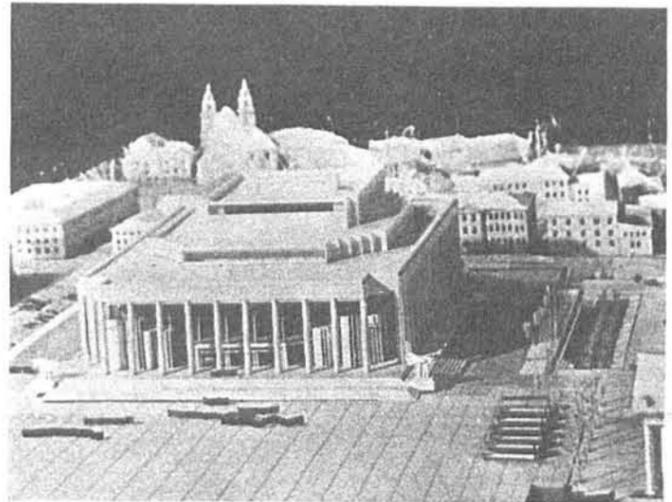
— Уладзімір Аляксандравіч, цікавае мінчан да ўсяго новага, што з'яўляецца на вуліцах і плошчах сталіцы, заўсёды вялікая, асабліва, калі гаворка ідзе пра ўстановы культуры прызначэння. Пра гэта, дарэчы, сведчыць і чытацкая пошта «ЛіМа», у якой, у прыватнасці, нямала пытанняў пра Рэспубліканскі Палац культуры, будаўніцтва якога пачалося ў мінулым годзе на Кастрычніцкай плошчы Мінска.

дан, калі даваць характарыстыку будынку Палаца, расказаць пра яго памяшканні...

— Што ж, вось вам першая лічба — 3500. Гэта агульная ўмяшчальнасць будынка, дакладней, столькі месцаў у залах могуць заняць наведвальнікі ў час мерапрыемстваў адначасова. А цяпер — больш канкрэтна. На першым паверсе будзе

стракацца штодзённа. Як гаворыцца, «мабільнасць» гэтай часткі будынка — тры пляцоўкі саміх залаў, планіроўка фая, якое можна мяняць пры даламозе перасоўных блок-перааходак, кафэ — дазволіць праводзіць тут самыя разнастайныя мерапрыемствы, наладжваць работу клубаў па інтарэсах, арганізоўваць дыскусіі на пытаннях эстраднага і тэатральнага мастацтваў, дыспуты, дыскатэкі. Дарэчы, у фая на першым паверсе размесціцца

ПАЛАЦ НА КАСТРЫЧНІЦКАЙ ПЛОШЧЫ

Рэспубліканскі Палац культуры (макет)

— Пройдзе пэўны час і галоўная ўстанова культуры рэспублікі запрасіць гасцей на ўрачыстае адкрыццё. Пакуль жа я магу сказаць, што калектыў стваральнікаў Палаца — гэта рабочыя, інжынеры і тэхнікі будаўнічага трэста № 1 камбіната «Мінскбуд», вялікая група архітэктараў, інжынераў галоўнай праектнай арганізацыі «Белдзяржпраект», мастакі, дызайнеры з Мастацкага фонду БССР...

— Якім духоўным зместам напоўніцца гэты трохпавярховы Палац, што будзе ўзвышацца над плошчай на трыццаць пляч метраў? Якія надзеі на яго ўсплываюць? Чым ён адметны?

— Перш за ўсё тым, што яго можна будзе выкарыстоўваць, як пастаянны цэнтр эстэтычнага выхавання працоўных, моладзі. Жыццё яго мае быць насычаным, сапраўды творчым. Тут мяркуецца праводзіць фестывалі, конкурсы, аглянды прафесійнага мастацтва і народнай творчасці, прычым мерапрыемствы гэтыя — на высокім узроўні: міжнароднага, саюзнага і рэспубліканскага значэння. Наведвальнікі ўбачаць у яго сценах работы вядомых майстроў пэндзля і рэца, самабытныя творы самадзейных мастакоў і народных умельцаў... Наогул, ніводны квадратны метр Палаца пуставаць не будзе. Для буйных масавых мерапрыемстваў прадугледжана выкарыстоўванне ўсіх унутраных памяшканняў будынка і самой Кастрычніцкай плошчы. І сапраўды, чаму ж не праводзіць на ёй святыя песні, танца, народных рамэстваў? А музычныя фестывалі, маладзёжныя балі, аглянды духавых і сімфанічных аркестраў? Ды і Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны разам з Палацам культуры можа праводзіць на плошчы буйныя мерапрыемствы патрыятычнага характару — мітынгі, шэсці, маніфестацыі... Не забывайце таксама, што Палац «прытуліўся» да гістарычнай часткі Мінска, да так званых Верхняга горада, які павінен быць адрэстаўраваны ў прырададзень адкрыцця Палаца. Паверце, гэта будзе найцікавейшы дадатак да культурнай установы не толькі па форме, але і па змесце. Я сказаў «будзе»... і выдаў свае пажаданні. Вельмі хочацца, каб гэта стала пажаданнем і Мінгарвыканкома: культурную спадчыну павінны заняць і адпаведныя ёй установы.

— І ўсё ж, Уладзімір Аляксандравіч, нам, відаць, цяжка абысціся без лічбавых выкладаў, калі даваць характарыстыку будынку Палаца, расказаць пра яго памяшканні...
— Што ж, вось вам першая лічба — 3500. Гэта агульная ўмяшчальнасць будынка, дакладней, столькі месцаў у залах могуць заняць наведвальнікі ў час мерапрыемстваў адначасова. А цяпер — больш канкрэтна. На першым паверсе будзе размешчаны блок малых залаў — іх тры — на 800 глядацкіх месцаў з фая плошчай 730 квадратных метраў. Тут жа — кафэ на 100 месцаў, бар, зала прэс-цэнтра. Дадам, што гэты блок мае самастойны ўваход і можа функцыянаваць незалежна ад другога паверха.
— Ну, а сам другі паверх — што ўключае ён?
— Вялікую залу шматмэтавага прызначэння на 2700 месцаў з каласніковай сценай і максімальнай трансфармацыяй планшэта сцэны пад розны рэжым работы, а таксама — галоўнае фая Палаца і выставачную залу плошчай каля 800 квадратных метраў. І яшчэ лічбы. На трэцім паверсе будуць абсталяваны дзве рэлетыйныя залы плошчай 165 і 280 квадратных метраў з наборам неабходных памяшканняў. Тут жа праекціручыкі прапанавалі размясціць спецыяльную пляцоўку, з якой адкрываецца панарама горада з відам на гістарычны цэнтр Мінска, праспект Машэрава, Камсамольскае возера...
— Словам, умовы для таго, каб чалавек адпачыў у Палацы цікава і камфортна, здаецца, будуць выдатныя. Хацелася б даведацца яшчэ вось пра што: як будуць выглядаць канцэртныя праграмы Палаца, ці сустранемся мы тут з новымі прафесійнымі калектывамі рэспублікі?
— Акрамя вядучых эстрадных калектываў і выканаўцаў, якія здолеюць даваць тут прыкладна 150 канцэртаў за сезон, гледачы змогуць убачыць на сцэнічнай пляцоўцы Вялікай залы оперныя і балетныя спектаклі лепшых тэатраў краіны і гасцей з-за мяжы, эстрадныя прадстаўленні мінскага мюзіка-хола, які будзе створаны на базе эстрадна-сімфанічнага аркестра і харэаграфічнага ансамбля. Падкрэсла, што стварэнне іх прадугледжана пастановай Савета Міністраў БССР «Аб мерах па далейшым паліпшэнні канцэртнай дзейнасці ў рэспубліцы і ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных арганізацый».
— Відаць, у Вялікай зале Палаца будуць праходзіць не толькі канцэрты, конкурсы прафесіяналаў, але і аглянды мастацкай самадзейнасці?
— Безумоўна! Палац наогул зручнае месца для сустрэч з пісьменнікамі, артыстамі тэатра і кіно, кампазітарамі, вэтэранамі Вялікай Айчыннай вайны і працы. Вядома, тут будуць адзначацца значнальныя святочныя і юбілейныя даты. Блок малых залаў мяркуецца выкарыстоўваць як адкрыты форум, дзе людзі маглі б су-

стацыянарная дыскатэка, якую могуць наведаць адразу 300 чалавек, а бар прэс-цэнтра будзе адначасова і пастаянным месцам работы дыскаклуба. Зала кафэ будзе выкарыстоўвацца для работы творчых аматарскіх аб'яднанняў, дзе могуць збірацца мастакі, музыканты, аматары тэатра, паэзіі, песні... Словам, асноўным наведвальнікам блока малых залаў будзе моладзь. Дадам, што і працаваць ён будзе з 8 гадзін раніцы да позняга вечара. Тут гледачы сустрэнуцца з тэатрам пантамімы «Рух» і Дзяржаўным маладзёжным тэатрам БССР, тэатрам Ёялек, для якіх малая зала стане месцам сістэматычнага паказу сваіх спектакляў. А механізацыя і кіна-гукатэхніка дазваляць праводзіць канцэрты, фестывалі, конкурсы як прафесійных, так і самадзейных калектываў...
— Скажыце, калі ласка, Уладзімір Аляксандравіч, ці будзе ў Палацы сваё зона забавы, добрага настрою? Я маю на ўвазе своеасаблівыя нуткі разрадна, адпачынку...
— Без такой зоны не абыходзіцца сёння, бадай, ніводны сучасны Палац, які глядзіць у заўтрашні дзень. Наш — не выключэнне. Будуць тут абсталяваны гульнявыя аўтаматы, механічныя атракцыёны, іграўкі з наборам камп'ютэрнай тэхнікі індывідуальнага карыстання, більярдныя... А цяпер мы прапанавалі праектны арганізацыі запраектаваць у інжынерным блоку памяшканне для кегельбана. Як бачым, гэта разлічана на ўсё ўзросты наведвальнікаў і іх шматбаковыя інтарэсы.

— Летась у «Літаратуры і мастацтве» у артыкуле «Відзаснаста з «барахолкі» была ўзнята праблема стварэння ў ўстановах культуры прызначэння відэатэк, забеспячэння іх неабходным для гэтага абсталяваннем — відэамагнітафонамі, відэаснастамі і гэтак далей. Ці ўлічваецца патрэба часу ў новым Палацы?

— Абаважыце! Стварэнне відэатэкі, а мы ведаем, што задачы яе неаддзельны ад тэхнічнага прагрэсу і скіраваны на фарміраванне мастацкіх, эстэтычных, тэхнічных ведаў і іх папулярнацыю, зробіць больш плённай работу з творчымі калектывамі і моладдзю. Упэўнены, што відэатэка будзе прывабліваць у Палац маладых рабочых, інжынераў, студэнтаў, навучнікаў ПТВ і школьнікаў...
— І, нарэшце, пра студыю гуказапісу. Здаецца, яна таксама ў культурным арсенале Палаца?

— Так, у «Літаратуры і мастацтве» у артыкуле «Відзаснаста з «барахолкі» была ўзнята праблема стварэння ў ўстановах культуры прызначэння відэатэк, забеспячэння іх неабходным для гэтага абсталяваннем — відэамагнітафонамі, відэаснастамі і гэтак далей. Ці ўлічваецца патрэба часу ў новым Палацы?

— Абаважыце! Стварэнне відэатэкі, а мы ведаем, што задачы яе неаддзельны ад тэхнічнага прагрэсу і скіраваны на фарміраванне мастацкіх, эстэтычных, тэхнічных ведаў і іх папулярнацыю, зробіць больш плённай работу з творчымі калектывамі і моладдзю. Упэўнены, што відэатэка будзе прывабліваць у Палац маладых рабочых, інжынераў, студэнтаў, навучнікаў ПТВ і школьнікаў...
— І, нарэшце, пра студыю гуказапісу. Здаецца, яна таксама ў культурным арсенале Палаца?

(Заканчэнне на стар. 4).

Лаўрэаты Дзяржаўных прэмій БССР у галіне навукі

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі і Савет Міністраў Беларускай ССР, як паведамлялася ўжо ў друку, разгледзеўшы прапанову Камітэта па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне навукі і тэхнікі, прысудзіў Дзяржаўныя прэміі Беларускай ССР 1986 года. Сярод адзначаных гэтай высокай узнагародай — Фядосік Анатоль Сямёнавіч, доктар філалагічных навук, намеснік дырэктара Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР, кіраўнік работы; Грынблат Майсей Якаўлевіч (пасмяротна), кандыдат гістарычных навук, былы старшы навуковы супрацоўнік; Ялатаў Віктар Іванавіч (пасмяротна), доктар мастацтвазнаўства, былы загадчык сектара; Кабашнікаў Канстанцін Паўлавіч, доктар

філалагічных навук, загадчык сектара; Барташэвіч Галіна Аляксандраўна, Гурскі Антон Іванавіч, Ліс Арсень Сяргеевіч, Малаш Леаніла Афанасьеўна, Салавей Лія Мацвееўна, Цішчанка Іван Кірылавіч, кандыдаты філалагічных навук, старшыя навуковыя супрацоўнікі, работнікі гэтага ж інстытута. Прэмія прысуджана за Звод «Беларуская народная творчасць» у 30-ці тамах, апублікаваны ў 1970—1985 гадах.

Пра тое, як ажыццяўлялася гэтае ўнікальнае выданне, аб шырокай праграме па зборы і вывучэнні фальклору, распрацаванай у краіне і рэспубліцы, далейшых планах беларускіх фальклорыстаў раскажае нашаму карэспандэнту А. ФЯДОСІК.

ку партыі, ураду рэспублікі за высокую ацэнку працы, але і ўскладае яшчэ большую адназначнасць. Карыстаючыся выпадкам, хацелі б выказаць удзячнасць выдавецтву «Навука і тэхніка», яго дырэктару Ф. Савіцкаму і рэдактарам тома.

Па-ранейшаму мы будзем працягваць навуковыя экспедыцыі, выдаваць як старыя запісы, так і новыя. Мяркуем выпусціць серыю анталогічных зборнікаў у дзесці татах па жанрах для шырокага чытача.

Сёлета пачалі тэарэтычнае даследаванне сістэмы жанраў фальклору, актуальныя праблемы гісторыі і тэорыі беларускага фальклору на базе 30-

томнага Зводу. Вывучаем ідэяна-эстэтычную агульнасць фальклору ўсходніх славян, выяўляем нацыянальную спецыфіку, сувязі, агульнае і рознае. У перспектыве плануем пачаць выданне ранніх фальклорных запісаў, фальклорнай спадчыны З. Хаданоўскага, Я. Чачота... Няблага будзе, калі убачыць свет і «беларускі архіў» П. Кірзеўскага, асобнае выданне запісаў Я. Карловіча, «Казкі, легенды, паданні з вёскі Мікалаевышчыны» — такі том таксама чакае сваёй чаргі. У яго ўвойдуць і запісы, зробленыя ў свой час самім Янкубам Коласам.

Думаем падрыхтаваць «Энцыклапедычны слоўнік фальклору».

А. ФЯДОСІК М. ГРЫНБЛАТ В. ЯЛАТАУ Г. БАРТАШЭВІЧ А. ГУРСКІ

К. КАБАШНІКАУ А. ЛІС Л. МАЛАШ Л. САЛАВЕЯ І. ЦІШЧАНКА

Анатоль ФЯДОСІК:

«ФАЛЬКЛОР СЛУЖЫЦЬ СУЧАСНАСЦІ»

Задума выдання шматтомнага Зводу фальклору народаў ССР узнікла яшчэ ў трыццатыя гады. Яе гарача падтрымалі тады Аляксей Максімавіч Горкі і Аляксей Мікалаевіч Талстой, Мернавалася стварэння «Вялікі акадэмічны корпус фальклору», які павінен быў налічваць прыкладна сто тамоў. Выданне павінна было падвесці вынікі зборання і вывучэння кожнага жанру фальклору, на аснове яго планавалася падрыхтаваць «Малы звод фальклору» навукова-папулярнага характару. У 1940—1941 гадах разгарнулася шырокая арганізацыйна-падрыхтоўчая работа, падбіраўся калектыў аўтараў. Аднак вайна перапыніла планы.

У пяцідзятую гады зноў узнікла ідэя стварэння шматтомнага Зводу. У маі 1956 года прайшла спецыяльная нарада фальклорыстаў у Інстытуце рускай літаратуры (Пушкінскі Дом) Акадэміі навук ССР (Ленінград), на якой быў абмеркаваны праспект «Зводу рускага фальклору» з шырокім разглядам асноўных яго серыяў на старонках чарговага выпуску зборніка «Русскій фольклор».

Падрыхтоўку і выданне Зводу фальклору ў шасцідзятую гады пачаў па ініцыятыве Пятра Глебкі наш Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. Трэба зазначыць, што ў практыцы выдання вуснай народнай творчасці склаліся розныя прыярытэты класіфікацыі: жанрава-гістарычны,

функцыянальна-тэматычны, рэгіянальны, храналагічны. Ажыццяўлялася таксама публікацыя твораў, сабраных пэўным фальклорыстам або запісаных ад асобнага таленавітага выканаўцы.

Кожны з гэтых прыярытэтаў можа быць выкарыстаны пры выданні фальклорных зборнікаў, але для акадэмічнага шматтомнага Зводу народнай творчасці неабходна кіравацца перш за ўсё нацыянальнай спецыфікай фальклору, дасягненнямі сучаснай навукі аб вуснай паэзіі. Зразумела, што ніводзін з названых прыярытэтаў не мог забяспечыць паслядоўнай навуковай класіфікацыі матэрыялаў. Акрамя таго, пэўныя выданне шматтомнага акадэмічнага Зводу было распачата ўпершыню, практычнага вопыту ў класіфікацыі фальклорных твораў не было. Адсутнічала адзіства і ў тэарэтычным асэнсаванні праблем класіфікацыі. Слушна аспрэчваліся спробы навукова сістэматызаваць народныя творы ў зборніках дарэвалюцыйных і савецкіх фальклорыстаў.

Аўтарам і складальнікам Зводу на працягу двух дзесяткаў гадоў давялося вусці карпатлівую работу па выяўленню матэрыялаў у архівах Беларусі, Масквы, Ленінграда, Вільнюса, Львова, а таксама Варшавы, Кіева, Вроцлава, Беластока і іншых гарадоў. Адначасова абследаваліся ўсе раёны рэспублікі, у выніку чаго было сабрана больш як сто тысяч твораў

народнай творчасці. Значная частка гэтых запісаў упершыню ўведзена ў навуковы ўжытак. Праведзена таксама вялікая навукова-тэарэтычная работа — упершыню распрацавана навуковая класіфікацыя жанрава-відавальных і ўнутрывідавальных, вызначаны тэксталагічныя прыярытэты і г. д.

На працягу 1970—1985 гадоў выйшла 30 тамоў, кожны з якіх не толькі найбольш поўны збор твораў пэўнага жанру, але і глыбокае навуковае даследаванне аб генезісе, ідэяна-тэматычных і паэтычных асаблівасцях гэтага жанру, сувязях з вусна-паэтычнай творчасцю іншых славянскіх народаў.

Калі ж гаварыць у цэлым, дык 30-томнае выданне нацыянальнага фальклору раскрывае сам духоўны патэнцыял народа, садзейнічае ўмацаванню прыстойнага рэспублікі на саюзнай і сусветнай культурнай арэне. Звод — багатая навуковая база для філолагаў, гісторыкаў, філосафаў, сацыялагаў і вучоных іншых спецыяльнасцей. Выклічае яго значэнне і роля для развіцця прафесійнага мастацтва і літаратуры, мастацкай самадзейнасці. Неацэнна яго пазнаваўчая і выхаваўчая роля. Гэта асабліва важна цяпер, калі з Захаду пранікае буржуазная масавая культура, адным словам, сам фальклор пастаўлены на службу часу, сучаснасці.

Прысуджэнне Дзяржаўнай прэміі БССР нашаму калектыву — вылікае не толькі пэда-

Дзяржаўная прэмія БССР прысуджана Шакуну Льву Міхайлавічу, доктару філалагічных навук, загадчыку кафедры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна — за вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў вышэйшых навуковых устаноў «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы», апублікаваны ў 1984 годзе.

Тыя, хто закончаў філалагічны факультэт універсітэта, добра ведаюць свайго выкладчыка Л. Шакун, неаднаразова карысталіся яго вучэбнымі дапаможнікамі. Л. Шакун — вяломы беларускі мовазнавец, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Даўно і паслядоўна даследуе праблемы развіцця беларускай літаратурнай мовы.

Віншуючы Льва Міхайлавіча з высокай узнагародай, наш карэспандэнт папрасіў яго раскажаць аб сваёй працы над падручнікам.

Леў ШАКУН:

«ЦІКАВАСЦЬ ДА ГІСТОРЫІ МОВЫ НЕВЫПАДКОВАЯ...»

Нельга забываць, што мова па сутнасці і ёсць гісторыя самага народа. Прытым гэта помнік асаблів, бо толькі яна ва ўсёй пэўнасці, асправа, усебакова і глыбока адлюстроўвае падзеі, што адбываліся на працягу многіх вякоў, паказвае перажытае самім народам. Цікаваць да гісторыі мовы сёння невыпадкова. Можна сказаць, гэта з'ява заканамерная. Без мовы няма і самага народа, а без гісторыі яго мовы — цыжкі зразумець і гісторыю народа.

Натуральна, што гісторыю мовы дасканала вывучаюць у вышэйшых навуковых установах — на філалагічных факультэтах універсітэтаў, педагогічных інстытутаў. Элементы гісторыі мовы закрэпавіліся ў практыцы сярэдняй школы. Усё гэта, вядома, не магло не паўплываць і на маю даследчыцкую працу. Аднак менавіта ў такой прафесійнай арыентацыі, акрамя ўсяго, ёсць яшчэ і асаблівасць. Па самой натуре я найперш гісторыю, мяне цікавіць не толькі сам фант мовы, але і прычыны, якія абумоўліваюць гэты фант. Калі шырэй, сацыяльная гісторыя народа, яго быт, звычкі, творчасць і г. д.

На сённяшні дзень у вышэйшых навуковых установах вывучаюцца два курсы — «Гістарычная граматыка» і «Гісторыя літаратурнай мовы». «Гістарычная граматыка» — гэта свайго роду ўнутраная гісторыя мовы, яе гукі, формы. У «Гісторыі літаратурнай мовы» асабліва моцныя сацыяльныя элементы, знешняе развіццё яе функцый у грамадстве. Падручнік, напісаны мной, якіз прысвечаны гэтым і іншым аналічным пытанням. Як у розныя часы мова выконвала свае функцыі, якія ўмовы спадарожнічалі ёй у тую ці іншую эпоху — на гэта і даецца адказ.

На кожным этапе развіцця мовы вылучаюцца яе адметныя рысы. Снажам, помнікі XIV—XV стагоддзяў значна адрозніва-

юцца ад помнікаў іншых перыядаў. Аднак ёсць і тое агульнае, што здаўна засвоіў і выказаў народ. З агульнарускага перыяду, перыяду Рускай старажытнай дзяржавы ўзяты помнікі і творы невядомага аўтараў, а таксама Францыска Скарыны, Сымона Буднага, Васіля Цяпінскага.

Новы этап — уз'яднанне беларускага народа з рускім, з'ядненне новай нацыянальнай беларускай літаратуры. У гэтым перыядзе гаворна ацэнюецца на творчасці Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Кастуся Каліноўскага, Янкі Лучыны і далей — Янкі Купалы, Янкуба Коласа...

«Гісторыя беларускай літаратурнай мовы», выдадзеная ў 1984 годзе, вынік маёй шматгадовай даследчыцкай працы. Пачатак быў пакладзены яшчэ ў пяцідзятую гады, калі я пачаў працаваць выкладчыкам ва ўніверсітэце.

Першае выданне «Гісторыі...», нават правільнае сказаць, своеасаблівае перавыданне яе — гэта «Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы», якія з'явіліся ў 1960 годзе. Дапаможнік быў дапрацаваны, стаў большым па аб'ёме і выйшаў у 1963 годзе пад цяперашняй назвай. Ім больш дваццаці гадоў карысталіся студэнты. Сам час падназаў неабходнасць далейшай працы над «Гісторыяй...». Улічваючы новыя дасягненні беларускай навукі па вывучэнні гісторыі літаратурнай мовы. За гэты час, безумоўна, з'явілася нямяла прац і іншых аўтараў, але ўсе яны маюць іншы, манатрафічны ўхіл. Мая «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы» — вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў вышэйшых навуковых устаноў таму і мае ападвядную спецыфіку. Тым больш прыемна, што праца атрымала такую высокую ацэнку.

Інтэрв'ю ўзяў Аляксей ВІШНЕУСІЙ

ПАЛАЦ НА КАСТРЫЧНІЦКАЙ ПЛОШЧЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

Вы не памыляцеся, Дарэчы, менавіта наяўнасць студый гуказапісу, а таксама шматзлавая структура Палаца дазваляць прапісацца ў ім пастаянна аднаму з вядучых вакальна-інструментальных ансамбляў рэспублікі, такому, напрыклад, як «Верасы». Ён стане базавым

калектывам для падрыхтоўкі і выхавання маладых выканаўцаў, у якіх, і гэта не сакрэт, рэспубліка адчувае вялікую патрэбу. Ансамбль жа, у якога будзе ўласная канцэртная пляцоўка, можа мець выканаўцаў-стажораў, маладых аранжыроўшчыкаў і нават калектывы-спадарожнікі.

— Зразумела, што немагчы-

ма пералчыць усё, чым будзе займацца штотдзённа Рэспубліканскі Палац культуры...

— ...І ўсё ж нельга не сказаць пра тое, што ён будзе выконваць і функцыю метадычнага цэнтру ўстаноў культуры Беларусі. У гэтым плане, у прыватнасці, для Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру народнай творчасці і культуры ветработы ён стане базай, дзе будзе вывучацца ўсё новае ў гэтай сферы. Словам, Палац павінен быць апорным пунктам абавольнення і прапаганды перадавога вопыту дзейнасці культурна-асветных устаноў, прынамсі, у ім размесціцца рэспубліканская школа культурарганізатараў.

— Апошняе пытанне, Уладзі-

мір Аляксандравіч. Ці кожна даведацца пра дату адкрыцця Палаца?

— Па плане — гэта першае паўгоддзе 1990 года. Так, вельмі хацелася б сказаць дакладна: 3 ліпеня, Дзень вызвалення Беларусі. Але ўжо сёння можна зрабіць сур'езны заклад у адрас будаўніцтва. Мяркуюць самі: летась нашы падрадчыкі — будаўнічы трэст № 1 — з забудаваных 2 мільянаў 130 тысяч рублёў асвоілі толькі 1 мільён 900 тысяч. Пэўная сума так і засталася неасвоенай. Трэба сказаць, што ў самым пачатку будаўнікі не набралі неабходнага тэмпу, марудзілі, не падрыхтаваліся як след да работы ў зімовых умовах. Заканчваецца студзень, але не было пра-

ведзена яшчэ ніводнага дзелавага штаба разам з камбінатам «Мінскбуд». Таксама не ўсё ладыцца і ў інстытута «Белдзяржпраект» — галоўнай праектнай установы. Многае залежыць і ад аператыўнасці вырашэння пэўных пытанняў Міністэрствам культуры БССР, створанай Дырэкцыяй будаўніцтва Палаца. А між тым, кожны на сваім месцы павінен працаваць з поўнай аддачай, толькі тады мы можам гаварыць пра якасць работы, называць канкрэтныя даты.

— Дзякуй, Уладзімір Аляксандравіч, за гутарку. Думаецца, да праблем будаўніцтва галоўнага Палаца рэспублікі мы вернемся яшчэ не раз.

Л. КРУШЫНСКІЯ.

У СЕННЯШНІМ нашым літаратурна-навуковым адным з самых актыўных і арыгінальных даследчыкаў з'яўляецца Сцяпан Лаўшук. Яго навуковыя здабыткі звязаны пераважна з вывучэннем беларускай драматургіі, на якой сканцэнтраваны галоўныя даследчыцкія намаганні аўтара. Намаганні вельмі плённыя. Яны ўжо далі добрыя вынікі, пра якія пераканальна сведчаць і Лаўшуківы выступленні ў перыядыцы, і яго грунтоўныя артыкулы, і, вядома ж, кнігі даследчыка «Сучасная беларуская драматургія» (1977), «Станаўленне беларускай савецкай драматургіі» (1984).

Апошняя з гэтых дзвюх кніг, у якой аналізуецца драматургія савецкага часу ад яе вытокаў да пачатку 30-х гадоў, неспрэчна прымае да новай працы С. Лаўшукі, фактычна з'яўляецца першай часткай, бо аўтар цяпер выдэ сваю размову ад пачатку 30-х гадоў. У даследчыка атрымалася цэласнае даследаванне ўсёй беларускай савецкай драматургіі ад Кастрычніка да нашых дзён. Яно ў цэлым дастаткова пераканальнае, заснавана на вялікім фактычным матэрыяле, які аналізуецца з добрым адчуваннем часу і руху літаратуры ў ім.

Як і ў ранейшых працах, у сваёй новай кнізе Сцяпан Лаўшук разглядае беларускую драматургію на шырокім літаратурным фоне, перш за ўсё з улікам тых працэсаў, якія адбываліся ў рускай і ўкраінскай драматургіі і, зразумела, у нашай нацыянальнай літаратуры. Ён вывучае не толькі канчатковы тэкст надрукаваных у нас твораў, але і розныя варыянты некаторых з іх, часам аналізуе і асобныя неапублікаваныя рэчы, напрыклад, крапівінскую байку «Генетычны код, або Асёл у палоску», узятую з архіва пісьменніка, часта спасылкаецца на запісы сваіх гутарак з драматургамі, тым жа К. Крапівой, А. Макаёнкам, К. Губарэвічам і іншымі.

У канчатковым выніку С. Лаўшукі ўдалося напісаць змястоўную кнігу, у якой многія драматургічныя творы прааналізаваны не проста дасведчана і цікава, а з належнай глыбінёй і неабходнай мерай крытычнасці, абумоўленай сучасным разуменнем літаратуры працэсу.

У гэтым наглядна пераконваецца, перачытваючы, скажам, старонкі, прысвечаныя п'есе «Салавей», напісанай З. Бядулем на аснове аднайменнай апавесці. Крытык уважліва супастаўляе абодва творы, падрабязна гаворыць аб тых шматлікіх зменах, якія мусіў зрабіць пісьменнік, працуючы над сцэнічным варыянтам «Салавей». У прыватнасці, адзначана імкненне аўтара больш канкрэтна сказаць пра час дзеяння ў сваім творы, узмаціць яго гістарычны каларыт, зусім слаба выяўлены ў апавесці. Аднак прыкметнага поспеху ў гэтых адносінах Бядуля не дасягнуў і ў п'есе, падкрэслівае даследчык, звяртаючы ўвагу на асобныя недакладнасці гістарычнага плана, дапушчаныя драматургам. Галоўны ж яго пралік слухна бачыцца Лаўшукі ў тым, што «залішне асучасніў пісьменнік светапогляд сваіх герояў. Яны ў п'есе і думаюць, і дзейнічаюць на закасцяпяламу трафарэту, які выпрацаваўся ў 30-я гады для абазначэння класавых супярэчнасцей грамадства мінулых часоў».

Можна вылучыць у кнізе С. Лаўшукі і аналіз такіх твораў, як «Кацярына Жарнасек» М. Клімовіча, «Пагібель воўка» Э. Самуйлёнка, «Ірынка» К. Чорнага, «Сымон Карызна» М. Зарэцкага і інш.

Так, разглядаючы «Кацярыну Жарнасек», даследчык, узброіўшыся вывадамі сучаснай гістарычнай навукі, зноў жа доказаў на лаказе, што ў гэтай п'есе таксама вельмі мала сапраўднага гістарызму, хоць пісьменнік імкнуўся грунтоўна адлю-

страваць барацьбу беларускага сялянства супраць прыгнятальнікаў у XVI стагоддзі.

У размове пра п'есу «Пагібель воўка» Э. Самуйлёнка С. Лаўшукі паспяхова абвясціў сцвярджэнне беларускай крытыкі даваеннай пары пра тое, нібыта драматургу ў гэтым творы «удалася ў паказе ворагаў сацыялістычнага ладу ў краіне пазбегнуць штампаў». Штампаў, наажаж і перабольшаніяў, даводзіць крытык, якраз хапала і ў Самуйлёнка. Наогул, у яго п'есе, піша С. Лаўшук, «вельмі многае даводзіцца прымаць на веру. Дакладней, не прымаць, бо пра якую веру можа ісці гаворка, калі вера-

вокам паглядзеў на драматургію Крапівы, сказаў пра яе ня мала свайго, глыбока вынаша-нага і сапраўды трапнага. Большыя ці меншыя элементы новага прачытання драматургіі Кандрата Крапівы (а гэта справа вельмі нялёгка, калі мець на ўвазе ўсё, што ўжо напісана пра творчасць драматурга) ёсць у аналізе, бадай, кожнай з крапівінскіх п'ес; у тым ліку тых, што ўжо даўно сталі класічнымі.

Так, дзесяцігоддзямі крытыка і літаратурнаадуцтва паўтаралі думку пра выключную прычыннасць прафесара Чарнавуса са слаўтай сатырычнай каме-ды «Хто смяецца апошнім».

свайго прысуду гэтай драматургіі.

Высока ацэньваючы кнігу С. Лаўшукі, не магу не сказаць, што, акрамя ўжо адзначанай недастатковасці ў асвятленні ўзаемадзеяння крапівінскіх твораў з творчасцю іншых беларускіх драматургаў, ёсць у ёй і іншыя пагрэшнасці — спрэчныя моманты, супярэчлівыя мясціны і дробныя няўвязкі прыватнага характару, асобныя палемічныя пераборы...

Пачну з няўвязак і спрэчных момантаў. У пачатку другога раздзела безагаворачна адзначаецца поспех п'есы «Канец дружбы». Гэта ўспрымалася б зусім нармальна, калі б раней,

Дзмітрый БУГАЕЎ

З АДЧУВАННЕМ ЧАСУ І РУХУ ЛІТАРАТУРЫ

С. Лаўшук. Кандрат Крапіва і беларуская драматургія. Мінск. «Навука і тэхніка», 1986.

годнасць большасці сітуацый у творы шыта, як кажуць, белымі ніткамі. Ён засмучае вельмі некрытым падыходам да асвятлення класавай барацьбы ў краіне...

Аналізуючы «Ірынку», С. Лаўшук падкрэслівае, што і ў п'есе К. Чорнага «далёка не ўсе персанажы ахарактарызаваны з належнай псіхалагічнай пераконаўчасцю», што «сацыяльна-бытавы аспект сюжэта» тут «выяўлены з большым майстэрствам», «элементы ж палітычнай драмы», таксама прыкметныя ў творы, «прыўнесены ў сувязі з кан'юктурай сцэны».

Увогуле, Лаўшукі ў сваёй кнізе сказаў багата цікавага і значнага пра ўсю беларускую драматургію ад пачатку 30-х гадоў да нашага часу. Але яго кніга называецца «Кандрат Крапіва і беларуская драматургія». Такая пастаноўка даследчыцкай задачы абавязвала буйным планам вылучыць менавіта Крапіву як ключавую, самую значную фігуру ва ўсёй нашай драматургіі і савецкай пары. Гэтая ж акалічнасць у многім прадвызначыла і навуковую канцэпцыю даследавання, якая ў кнізе С. Лаўшукі праглядаецца ў цэлым выразна. І ўсё ж мне здалася, што аналіз некаторых твораў нашай драматургіі недастаткова натуральна ўвязваецца з творчасцю Крапівы, а даецца проста побач з ёю, побач з разглядам твораў гэтага пісьменніка. Канцэпцыя ж кнігі, вызначаная самім яе загаловам, патрабавала іменна ўвязкі, найперш высвятлення ролі Кандрата Крапівы ў развіцці беларускай драматургіі 30-х гадоў і пазнейшага часу. Задача гэтая вельмі складаная. І ў шэрагу выпадкаў С. Лаўшукі спраўляецца з ёю паспяхова. Можна спаслацца, напрыклад, на гаворку пра творчасць А. Макаёнка або на разгляд «Брэсцкай крэпасці» К. Губарэвіча, сутнаска звязаная з крапівінскім уздзеяннем на нашу драматургію. У некаторых іншых выпадках, далёка неадзінакавых, такая сутнаска сувязі адчуваецца намянога слабей, а часам і зусім адсутнічае ці падмяняецца чыста знешняй, а значыць, выпадковай «прывязкай». Гэта пэўным чынам паслабляе канцэптуальныя аспекты ўсяго даследавання, яго ўласна праблемную мэтанакіраванасць. Але строга судзіць аўтара тут, можа, і не выпадае, бо і пры пэўных слабасцях у гэтым сэнсе яго кніга істотна ўзбагачае наша веданне і ўсёй беларускай савецкай драматургіі, і творчасці Кандрата Крапівы ў асаблівасці.

С. Лаўшукі (аддадзім яму належнае і тут) у многім сваям

Лаўшукі, жа, удумліва ўчытаўшыся ў тэкст твора, заўважыў у гэтага прафесара і нешта зусім іншае — панілае рэзанёрства «пра складанасці жыцця, пра немагчымасць адшукаць нягодніка, які навёў на яго такія страшныя і такія несправядлівыя падазрэнні», а таксама праявы звычайнага канфармізму, уласцівага Чарнавусу да таго часу, пакуль ён думаў, што Гарлахвацкі шырава клопоціцца пра яго.

У адпаведнасці з даўняй нашай традыцыяй С. Лаўшукі вельмі высока ацэньвае вобраз малодшага навуковага супрацоўніка Веры з крапівінскай п'есы і дадае, што гэты вобраз «выступае і як своеасаблівы сімвал, увасабляючы будучае, больш разумнае, больш светлае, больш прывабнае». Думка ўжо нетрадыцыйная. Але і яна ўяўляецца слушна.

Цікава зроблена супастаўленне «Пробы агнём» К. Крапівы з выдатнай п'есай А. Карнейчука «Фронт». Гэтае супастаўленне таксама нясе ў сабе відавочныя элементы навізны і добра падсвечвае канкрэтны аналіз крапівінскага твора.

Разглядаючы драму «З народа», даследчык зазначае, што пісьменнік, хоць ён і «вывучаў вельмі грунтоўна» жыццёвы матэрыял, «крышачку «прамакнуўся» з прататыпамі п'есы. Многім глядачам не спадабалася празрыстасць намёку на асобу аднаго таленавітага беларускага кампазітара, які паслужыў прататыпам. Следства не давяло фактаў яго супрацоўніцтва з акупантамі, і пра гэта ведалі».

Заўвага як быццам зусім прыватная, нават і пададзеная ў форме падрадкавай зноскі. Але яна вельмі істотная для разумення ўсяго далейшага лёсу твора і яго рэзка крытычнай ацэнкі сур'ёзнымі даследчыкамі беларускай драматургіі.

Добра піша С. Лаўшукі пра характэрныя слабасці пасляваенных лакаровачных п'ес, створаных на рэцэптах тэорыі бесканфліктнасці, у тым ліку пра недахопы ў камедыі «Пяццю жаваранкі» К. Крапівы. Можна, вядома, зазначыць, што крытык у такіх выпадках разумны за кошт самога часу, які ўсё ставіць на сваё месца і робіць сёння відавочным тое, што некалі разгледзець было вельмі няпроста. Але, на-першае, уменне слухаць час, выразна бачыць і разумець яго карэктывы — адна з самых істотных якасцей добрага даследчыка. А па-другое, у нас яшчэ і цяпер нярэдка пішуць пра бесканфліктную драматургію пасляваеннай пары без належнай крытычнасці, так, як быццам сам час не вынес

пры канкрэтным аналізе твора, пра яго тэатральную пастаноўку не гаварылася так: «Спектакль па п'есе «Канец дружбы» (1934) рэжысёрам Л. Літвінавым і М. Рахленкам быў вытрыманы ў пастановачных традыцыях першай палавіны 30-х гадоў. Колькі ні прырэчыў драматург, аднак так і не здолеў пераканаць рэжысёраў адмовіцца ад схематызму, ад дагматычнай трактоўкі вобразаў і сітуацый». Выходзіць, што пастаноўка была няўдалай. Адсюль вынікае, што п'еса мела поспех адносна, насуперак няўдалай пастаноўцы. Такі намёк Лаўшукі дае, назначыўшы, што чытачы самі «маглі аб'ектыўна разабрацца ў вартасцях драмы». Няхай сабе так. Але там жа гаворыцца і пра тое, што якасці першай крапівінскай п'есы «адкрыліся глядачу не адразу». Гэтае сцвярджэнне таксама ўносіць пэўную няяснасць, бо дазваляе думаць, што «Канец дружбы» ставіўся не толькі Літвінавым і Рахленкам. Але пра іншыя пастаноўкі Лаўшукі нічога не кажа. Не ведаю такіх пастановак і я.

Разважаючы пра «Зацікаўленую асобу», даследчык зазначае, што К. Саннікаву, які ставіў гэтую п'есу ў тэатры імя Я. Купалы, «пэўным чынам удалося... выратаваць спектакль». Зноў жа, цяжка сказаць, адкуль у Лаўшукі такія звесткі, бо сваю думку ён нічым не падмацоўвае. А я памятаю іншае: «Зацікаўленая асоба» ў купалаўцаў фактычна правалілася — спектакль па ёй ішоў зусім няпрацягла час, бо ніяк не зацікавіў глядача. Тады гэта нават здзіўляла. А сёння ўяўляецца заканамерным.

І яшчэ ў сувязі з тэатральнымі пастаноўкамі. «Тэатр, — зазначаецца ў кнізе С. Лаўшукі, — мог уключыць у свой рэпертуар і бесканфліктны твор, хоць не такой мерай вырашалася праблема фарміравання сучаснага рэпертуару: сучаснасць у падобных п'есах прысутнічала толькі намінальна».

Пра намінальную прысутнасць сучаснасці ў кан'юктурна-лакаровачнай драматургіі сказана, вядома, зусім слухна. Аднак праблема заключалася ў тым, што ўключыць бесканфліктны твор у свой рэпертуар тэатр і сапраўды, увогуле кажучы, мог, але не было ў яго сілы прымусяць глядача пайсці на такі твор. І таму самыя слабыя з бесканфліктных п'ес безнадзейна правальваліся. А былі і такія, што і да сёння не даходзілі, настолькі відавочнай была іх немач.

Не вельмі дакладны С. Лаўшукі тады, калі піша, нібыта быкаўскія творы «з поспехам

пераабляюцца або на мове кінамастацтва», «або на мове тэлебачання», а потым яшчэ паўтарае, што «яны хораша прагучалі не толькі ў кіно і на тэлебачанні, але і на опернай і балетнай сцэне».

Пра оперу і балет гаворыць не рызыкну, а што датычыць кіно і тэлебачання, дык тут крычаць «ура» яшчэ вельмі рана, бо не загучала яшчэ па-сапраўднаму быкаўская проза ні ў кіно, ні на тэлебачанні. Выключэнне складае толькі кінафільм Л. Шапіцькі «Узыходжанне» па «Сотнікаву», кінафільм, які па таленавітасці не ўступае быкаўскай апавесці. Ёсць усе падставы спадзявацца, што падзеяй для беларускага кіно стане таксама карціна, знятая М. Пташукі па «Знаку бяды». А астатняе? Астатняе часта зроблена з такімі стратамі, што нават трохі боязна становіцца за рэпутацыю В. Быкава, хаця відавочна не ён, нават у тых выпадках, калі сам піша сцэнарыі, а рэжысёрскі дыктат, кінематаграфічная перастраховачнасць, якую не можа адолець і выдатны быкаўскі аўтарытэт пісьменніка і грамадзяніна. Калі б мы ведалі Быкава толькі па экранных версіях яго твораў, мы б у лепшым выпадку ўспрымалі яго як пісьменніка не без вартасцей, але вельмі сярэдняга, а зусім не выдатнага. На шчасце, быкаўская проза выдаецца вельмі шырока і чытаецца надзвычай актыўна. Таму нават кіно і тэлебачанне не могуць загубіць яго аўтарытэт, хаця робяць для гэтага шмат. Трывожны голас у гэтай сувязі прагучаў яшчэ дзесяцігоддзе таму назад. «Касяком пайшлі фільмы «па Быкаву»...

Ва ўсіх амаль фільмах «па Быкаву» зніклі той агонь і той холад вайны, які мы фізічна (разам з героямі) адчуваем, чытаючы яго прозу. І галоўнае — без чаго і зусім няма Быкава — знікла вастрыя сацыяльна-маральных калізій.

У Лаўшукінай кнізе гаворыцца таксама пра неарганізаванасць і бескантрольнасць у абыходжанні з быкаўскімі творамі на тэатральнай сцэне, работнікі якой, дадам ад сябе, парушаюць аўтарскае права, калі яны, як вынікае з напісанага крытыкам, нават не пытаюць дазволу ў пісьменніка на ініцыяроўкі. Думаецца, што гэта абсалютна недапушчальная з'ява. І таму я ніяк не магу зразумець Лаўшукі, калі ён з здзіўняй заспакоенасцю зазначае: «Ну, а самому пісьменніку даводзіцца проста прыняць такі тып узаемаадносін з тэатрам, паколькі іншы яшчэ не склаўся». Нічога сабе парада!

Супярэчлівым здаюцца асобныя сцвярджэнні ў цікавай размове пра «Рот фронт» Б. Мікуліча. Так, даследчык адзначае, што ў п'есе «аўтарская задума цалкам плённая», хаця сам жа некалькімі радкамі рanej пісаў пра гэты ж твор: «Свядомае адмаўленне ад псіхалагізму, замена індывідуальных характараў абагульненымі сацыяльнымі маскамі, устаноўка на плакатнасць, «дэманстрацыйную» ўзбуйненасць паказу падзей саслужылі п'есе дрэнную службу». Дык што ж у такім разе застаецца ад той цалкам плённай задумы? У чым яе плённасць?

Па справядлівасці крытычна ацэньваючы аднаактоўку К. Чорнага «Базылевічова сям'я», створаную ў 1938 годзе, С. Лаўшукі тлумачыць біспрэчныя слабасці гэтага твора тым, што пісьменнік нібыта падпаў тады пад нейкую магію: «Магія — гэта заўсёды хвароба, а захварэць нядоўга любою, нават калі ў цябе цалкам адсутнічаюць перадумовы для гэтага». Сама фразеалогія тут як быццам трошкі і містыкай аддае. А містыкі не было, быў уплыў часу. Ён жа, час, дакладней сказаць, адмоўнае ў часе, бывае, вельмі моцна цісне і на самых выдатных. Што давалася перажыць К. Чорнаму ў 1938 годзе, не

(Заначэнне на стар. 6—7).

Леанід ГАЛУБОВІЧ,
аглядальнік «ЛіМа»

ПАДБАЦЬ ПАРА ПРА СПЕЛЫ НАМАЛОТ

Яшчэ адзін год за парогам нашага жыцця. Якія творчыя здабыткі прынес ён нашай паэзіі? Якія выдаткі?

На жаль, даводзіцца прызнаць, што большасць выдадзеных кніг, часопісных і газетных публікацый яшчэ раз засведчылі творчую інертнасць многіх старэйшых і маладзёных паэтаў. Зацікаўленага дыялога паміж паэтамі і чытачамі не адбылося. Я не хачу сказаць, што ўсё, што выйшла з-пад пера паэтаў, не было пазначана прафесійным знакам якасці — майстэрствам. Але як часта гэтым майстэрствам прыкрываецца штучна, надуманая гаворка пра нешта і нішто, а то і проста перапева добра вядомых ісцін. Вазьміце, пачытайце апошнія па часе вершы нашых паэтаў, а пасля адгарніце іх папярэднія... Не многа страціце, калі не прычытаеце апошнія, чытаўшы папярэднія... Канечне, скажучы, паэты не паспелі яшчэ перабудавацца, ды і часопісы, а тым больш, выдавецтвы яшчэ не паспелі выдаць новае... Магчыма. З адным толькі нельга па-

гадзіцца: ці трэба перабудова сапраўднаму мастаку слова, творцу?

«Галоўнае — заставацца сумленным перад сабой, — гаварыў у адным з інтэрв'ю В. Астаф'еў, — працуючы над творам вычарпаць усе магчымыя масці, дасягнуць «потолка», чаго ў дадзены момант можаш дасягнуць. А пасля пажывеш, чазапасіш ведаў, думак, матэрыялу — глядзіш, «потолок», і прыўзняўся». У многіх нашых паэтаў, на жаль, гэты «потолок» нізкаваты і за доўгія гады творчай дзейнасці рэдка калі падымаецца.

Аднойчы давялося мне наведаць майстэрню вядомага беларускага мастака Пятра Данэлія. Пад час размовы вырвалася ўтрапёна-хлупчае: атрымаць тут жа з яго рук сяброўскі шарж на памяць... Па сённяшні дзень добра помніцца задоўжанае маўчанне Данэлія і, пасля, яго словы: «Прабачце, не магу. Я вас яшчэ блэга ведаю... А так, адразу — не магу. З кожным годам усё больш адчуваю адказнасць за любы свой мазок і выпадковы

алоўкавы штрых...» Ну, што ўжо, здавалася б, той шарж накідаць для такога майстра, якая ўжо тут адказнасць? Пасля я зразумеў яго. Сапраўдны творца — у малым і вялікім — павінен быць на сваёй, ім адваяванай, ВІШЫ-НІ.

Адчуваннем падобнай адказнасці ярка вызначаюцца ў нашай паэзіі творы Пімена Панчанкі, Аляксея Русецкага, Алясея Разанова, Уладзіміра Някляева, Генадзя Бураўкіна, Уладзіміра Паўлава, Міхася Стральцова, Дануты Бічэль-Загнетавай, Валянціны Коўтун.

Ёсць спадзяванні і надзеі на творчы пошук маладых. Ужо сёння прыхільнікі беларускай паэзіі вызначаюць своеасаблівыя галасы такіх паэтаў, як Алег Мінкін, Анатоль Сяс, Леанід Дранько-Майсюк, Галіна Булыка... Не ва ўсіх іх яшчэ ў поўнай меры выявілася творчая індывідуальнасць, але ўсе яны ў няспынным пошуку, усё яны стараюцца неспі сваё слова да свайго чытача. А чытач ужо ў іх ёсць, хоць, праўда, пакуль што не такі шматлікі. Але, магчыма, творчымі высілкамі іх паэтычнага пакалення гэтае чытацкае кола стане з цягам часу шырэйшым. Я ў гэта веру.

Запала ў памяць тэлеперадача «Крыніца». Гледачы сустрэліся з членамі літаратурнага аб'яднання пры газеце «Чырвоная змена». Глядзіш, бывае, перадачу з удзелам нашых вядучых паэтаў і, пачуўшы пачатак яе, ужо добра ведаеш,

чым яна скончыцца. Тут было ўсё наадварот. На мой погляд, такія перадачы (праўда, з больш прадуманым сцэнар'ем і падборам удзельнікаў) павінны стаць пераважнымі.

З цікавасцю прачытаў я і артыкул Кастуся Цвірка «Каб крытыка была крытыкай...» Даўно паспелая гаворка. Да гэтых дзён не дадзена належна ацэнка такім адметным творам, як «Маўчанне травы» Васіля Зуёнка, «Родныя дзеці» Ніла Гілевіча, «Шлях-360» Алясея Разанова, «Наскрозь» Уладзіміра Някляева... Крытыкі нібыта бяжыць падступіцца да гэтых значных твораў нашай сучаснай літаратуры. У той жа час на старонках газет і часопісаў разжоўваецца чытачам пасрэднае і другараднае...

Хацелася б коратка прыпыніцца і на лепшых паэтычных падборках, якія былі змешчаны на старонках літаратурных часопісаў у лістападзе і снежні мінулага года. Найбольш запамінальная, на мой погляд, нізка вершаў Міколы Маляўкі ў 11-ым нумары «Маладосці». Асабліва ўражваюць такія яго вершы, як «Хатуль», «Я твой баец, Радзіма», «Пясняр Уладзімір». Калі параўнаць гэтыя вершы з вершамі з яго папярэдніх кніг «Эстакада», «Дар», бачна, што паэт пераадолеў стэрэатыпы, знайшоў новыя словы для шчырай размовы з чытачом. Праўда, няўдала ў гэтай падборцы вершы пра каханне. Наогул, трэба прызнаць, што пра каханне апошнім часам пішуць мала і да таго ж

штучна. Няма ў гэтых вершах адкрыцця, усё той жа блакіт неба, цнатлівыя вочы, вечнасць...

Вось прыклад такой версіфікацыі:

Запомніў ласкавыя вочы,
Душы бласнондае святло... (?)
Адно імгненне светлай ночы
На усё жыццё ліе святло.
Гады зусім не меншаць болю,
Хоць бачу у снах цябе радзей...
Цвітуць валожкі ў нашым полі
Бланкітам дарагіх вачэй.

Гэта з вершаў Льва Мароза, якія былі надрукаваны ў лістападаўскім нумары «Полымя». З усёго прачытанага на тэму кахання запомніўся, бадай, толькі верш Вольгі Іпатавай «Прыязджаў скарнелы, як скарнік...», які мае права называцца паэзіяй.

Яўген Хвалеў — паэт, які чакае выдання ўжо трэцяга зборніка паэзіі, але асабліва не трапляў на вока крытыкам. І вось, прачытаўшы ў «Маладосці» (№ 11) трыпціх «Жацерава», нельга не парадавацца яго творчай удачы. Трыпціх гэты ўяўляецца мне міні-паэмай. Да вайны, вайна, пасля вайны... Лёс вёскі, лёс канкрэтнага чалавека, лёс усёго жывога і разумнага на зямлі:

— Я думаю, жыту
налосьем шумець,
пакуль мы трымаем
штурвал
памяці,
веры,
надзеі,
любаві...

Усхвалявалі і прымуслі задумаць вершы з літаратурнай спадчыны Алы Кабаковіч. Усе мы добра ведалі яе як таленавітага крытыка. А тут раптам — вершы. Шчырыя, натураль-

З АДЧУВАННЕМ ЧАСУ І РУХУ ЛІТАРАТУРЫ

(Знанчэнне. Пачатак на стар. 5)
пажадаеш ніводнаму добраму чалавеку...

Ужо зазначалася, што няма-ла новага, прытым цікавага і слушнага, здолее сказаць С. Лаўшук пра камедыю «Хто смяецца апошнім». Але ёсць у разглядзе гэтага твора і такое, з чым пагадзіцца шэрагам, а то і немагчыма. Так, даследчык сцвярджае, што выдатная крапівінская камедыя — «гэта дзейсна-пластычны здымак рэчаіснасці. Іншымі словамі, драматург нічога не выдумляў, не сачыняў фэбулу, ён толькі памалі ўзроўні асэнсаваў яе». Выходзіць, што пісьменнік знайшоў гатовую жыццёвую гісторыю і проста перанёс яе ў свой твор. Такое і аспрэчваць сур'ёзна не выпадае, бо нават у тых выпадках, калі ў аснову твора кладзецца нявыдуманая ў галоўных кантурах падзейная канва, аўтар без мастацкай фантазіі, без творчага вымыслу не абыходзіць. У творах сатырычных гэта асабліва відавочна, бо там большая ці меншая дэфармацыя таго, што можна назваць «здымкам рэчаіснасці», непазбежная. Інакш дасканалага сатырычнага твора ніяк не атрымаецца.

Дарэмна таксама разважае даследчык пра «пэўную амбівалентнасць аўтарскага погляду» на Гарлахвацкага. Слоўца гэтае («амбівалентнасць») сёння моднае, нават ужо і зацяганнае. Ды вельмі ж яно не падыходзіць для характарыстыкі пісьменніцкай паэзіі ў дачыненні да галоўнага сатырычнага персанажа камедыі. Яе ж, гэтую пазіцыю, даследчык, пагнаўшыся за модным тэрмінам, вызначае так: «Гнеўнае асуджэнне і імкненне зразумець, непрыкметная іронія, насмешка і нават пэўнае любаванне...»

Дзіўная мешаніна! Бо і пра непрыкметную іронію не даводзіцца гаварыць там, дзе ёсць з'едлівая насмешка, і гнеўнае выкрыццё ніяк не стасуецца з

любаваннем, няхай сабе і толькі пэўным. Ды не забудземся яшчэ, што мазца на ўвазе любаванне вялікім нягоднікам, «свінтусам грандыёзусам», як ён з'едліва называецца ў творы, а ў дадатак да усёго і ворагам Савецкай улады. Гаварыць пра нейкае аўтарскае любаванне такім небяспечным, злавесным тыпам сёння можна, хіба што цалкам абстрагаваўшыся ад усёй атмасферы таго часу, які адлюстраваны ў крапівінскай камедыі. Тым жа, хто некалі і ў рэальным жыцці меў шанцы сутыкнуцца з гэкімі «свінтусамі грандыёзусамі» ва ўсёй іх злавеснасці, было не да любавання ні іхнімі акцёрскімі здольнасцямі, ні іхняй неардынарнасцю ў іншых адносінах, скіраванай на шальмаванне сумленных людзей. Што ж датычыць Кандрата Крапівы, дык у яго такія шанцы былі, і не раз.

Здзіўляе і тое, што аўтар услед за некаторымі ранейшымі даследчыкамі сур'ёзна разважае адносна таго, ці быў Гарлахвацкі свядомым ворагам Савецкай улады, яе ідэйным праціўнікам. «Такія людзі, — піша крытык, — звычайна не дружаць ні з якой уладай, бо ўлада — гэта перш за ўсё Крымінальны кодэкс, звод няписаных і пісаных маральных законаў. Нічога гэтага добраахвотна на свае плечы ўскладаць ён не збіраўся, прызнаючы толькі адну ўладу — уладу ўласнай эгаістычнай амбіцыі». Але пра свядомае шкодніцтва Гарлахвацкага адназначна і неаднойчы гаворыцца ў творы. Напрыклад, Левановіч, фактычна выносячы прысуд гэтаму ворагу народа, як тады казалі, кідае ў твар Гарлахвацкаму: «Я ведаю, як вы спрабавалі разлажыць на Украіне адзін наркамат. Вам гэта не удалося. І тады вышы прыцелі перакінулі вас сюды з фальшывым пасведчаннем. Тут, праводзячы сваю подлую работу, вы ашальмавалі прафесара

Чарнавуса, тэрарызавалі таварыша Тулягу... «Тут жа, у геалагічным інстытуце, Гарлахвацкі, якога сюды, нібы ў манастыр, саслалі высокія заступнікі, ратуючы ад пагрозы выкрыцця, ён «з'еў ужо Муравіцкага» і ўвогуле збіраецца так зблытаць «карты, што свой свайго не пазнае». І ўсё гэта патрэбна Гарлахвацкаму не толькі дзеля «ўласнай эгаістычнай амбіцыі», але і для таго, каб даказаць тым сваім заступнікам, сябрам па воражых справах, што ён яшчэ здольны і ў далейшым шкодзіць новаму грамадству, Савецкай уладзе, як шкодзіў там, у Кіеве, яўна парушаючы Крымінальны кодэкс. Інакш і ў Мінск уцякаць не трэба было. А Гарлахвацкі ж не проста ўцякаў. Ягоня хаўруснікі па шкодніцтву ясна казалі: «Сядзі шха, а калі спатрэбіцца — пазавём».

Ды без выразных намёкаў на свядомае шкодніцтва Гарлахвацкага, на тое, што ён замаскіраваны вораг народа, у 30-я гады камедыя не магла пабачыць свет. Праўда, усё матывы, звязаныя са шкодніцкай дзейнасцю Гарлахвацкага, паступова трацілі сваю актуальнасць. І сёння яны ўжо не «гучаць». Але гэтым ніяк не «здымаецца» іх важнасць для свайго часу, у прыватнасці для разумення лёсу крапівінскага твора.

У кнізе С. Лаўшукі ёсць ня-мала палемікі з тымі аўтарамі, якія пісалі пра беларускую драматургію да яго. Палеміка гэтая сама па сабе абсалютна законная, нярэдка слушная. Яна ажыўляе кнігу, робіць яе больш цікавай і ўвогуле вядзецца дастаткова карэктна, хця і не без пэўных выдаткаў. Я маю на ўвазе перш за ўсё некаторыя «прыпіскі», не скажучы каб асабліва страшныя, але ўсё ж прыкрыя.

Так, з успамінаў Л. Рахленкі вядома, што афіцыйны прадстаўнік Камітэта па справах мастацтва выступаў супраць пастаноўкі камедыі «Хто смяецца апошнім» на купалаўскай сцэне. Пра гэты факт са спыскай на Рахленку пісаў спачатку Я. Казека, а потым і я, грэшны. Таго прадстаўніка ні Казека, ні я ў вочы не бачылі і, натуральна, пра яго асобу нічога не гаварылі і гаварыць не маглі. Зразумела, і Лаўшук ніякіх цытат такога плана пры-

несці не можа, бо іх няма. Але вельмі ж яму хочацца паразважаць пра таго прадстаўніка. І ён прыпісвае нам тое, чаго мы не пісалі, — думку пра палахлівасць, някемлівасць і неразумнасць таго камітэтчыка, яго няўменне разбірацца ў мастацтве і інш. Маўляў, гэта вынікае з кантэксту, у якім прыводзіцца сведчанні Рахленкі.

Сёе-тое лішняе прыпісаў мне С. Лаўшук і ў спрэчцы пра Тулягу. «Д. Бугаёў... схільны бачыць у асобе Тулягі ледзь не самага мужа чалавека ў камедыі», — зазначае даследчык. Можна, з гэтым Тулягам мне і спраўды не ўдалося толкам разабрацца, але пра яго асаблівае мужнасць я ўсё ж не пісаў, а найбольш звартаў увагу на тое, што яму ёсць чаго баяцца пагрозы Гарлахвацкага. Лаўшук жа разважае ў сувязі з гэтым пагарзамі пра «несуветную духту», ад якой маўляў, «смах дый годзе». Але духтой гэта выглядае сёння. А ў тых умовах, што ўзнаўляюцца ў камедыі, і не такая яшчэ духта магла быць падставай для таго, каб «загрымеў» невінаваты чалавек.

Думаю, што памыляецца даследчык і там, дзе піша пра Тулягу як пра паталагічнага баязліўна. Хай выбачае чытач, але паўтару тое, што казалася на гэты конт у кнізе «Талент і праца»: «Вядома, цалкам адмаўляць баязлівасць у Тулягі было б рызыкаўна. Але яна, гэтая баязлівасць, зразу меля і тлумачыцца не столькі ўжо, ва ўсякім разе, не толькі прыроднымі якасцямі яго натуры, псіхалагічнымі асаблівасцямі характару, а найбольш і галоўным чынам складанымі жыццёвымі абставінамі, у якіх гэты чалавек невялікай храбрасці знаходзіцца».

Зрэшты, і С. Лаўшук прызнае, што падставы для той трактоўкі Тулягі, якую я спрабавалі аргументаваць, «змест пэсу дае». Але тут жа ідзе агаворка: «Гэта, калі лічыць па аб'ектыўна-выніковай сутнасці ўчынкаў» персанажа. Потым зазначаецца, што так лічыць будзе чамусьці недакладна, бо, бачыць, трэба яшчэ прымаць пад увагу адзінкі «эмацыянальнага, «этыкетнага» плана». З гэтым «этыкетным» планам выходзіць трэшкі мудрагеліста. Аднак жа ніякае мудрагелства не можа перакрэсліць

той бяспрэчна і даўно ўстаноўлены факт, што якраз ва ўчынках чалавека найбольш выяўляецца яго сапраўдная аб'ектыўная сутнасць.

А яшчэ С. Лаўшук піша, што Туляга «аднолькавы з Гарлахвацкім, якога баіцца, як чорт ладану, з Верай, Левановічам і Чарнавусам, якіх паважае і ад якіх чакае падтрымкі». Гэта проста не адпавядае тэксту твора, бо Туляга ўрэшце шчыра давяраецца Левановічу, не хітруе з Верай і Чарнавусам, а з Гарлахвацкім, адчуўшы, што гэта за невука і прайдзісвет, вядзе дастаткова тонка разлічваю і таму ў канчатковым выніку, пераможнаму вайну.

Ёсць недакладнасць і ў наступнай фразе ўсё пра таго ж Тулягу: «Тонкасць гэтага вобраза ў тым, што яго трэба ўспрымаць такім, якім ён выглядае». Гарлахвацкі, на сваю бяду, так і ўспрыняў. І пагарэў. Самым, можна сказаць, капітальным чынам. Тонкасць Тулягі як мастацкага вобраза якраз у яго неадназначнасці, у тым, што Туляга толькі з выгляду прасценік...

І не вельмі ўжо ён пакорлівы, гэты Туляга, бо сумленны, мае пачуццё ўласнай годнасці, не «хваравіта абвостранае», як піша С. Лаўшук, але дастаткова пэўнае, моцнае. Даследчык жа разважае і пра Тулягу папакорлівае: «Менавіта дзякуючы пакорлівым Тулягам раскашуюцца захрыбетнікі Гарлахвацкія. Якраз не Зёлкіны забяспечваюць існаванне «свінтусам грандыёзусам», а Тулягі». Думаю, што беднаму Тулягу і тут перападае залішне, куды больш, ва ўсякім разе, чым вынікае з крапівінскага твора. Бо ў п'есе Крапівы якраз Туляга смяецца апошнім. Гэта яго чалавечая сумленнасць урэшце перамагае, дапамагаючы зламаць магутны хрыбет Гарлахвацкага.

У рэальным жыцці магчымы і іншы паварот, у камедыі не рэалізаваны. Мы ўсе часам бываем Тулягамі. І прайдзісветы гэтым карыстацца сапраўды ўмеюць. Але ўсё ж галоўнае зло не ў Тулягах, якія і ў такіх выпадках толькі ахвяры. Галоўнае зло заўсёды ў Гарлахвацкіх. Каты — яны. І не трэба ўроўніваць катаў і іх ахвяр, празмерна многа спісваючы на Тулягаў. Паўтару, што камедыя Крапівы напісана не пра тое, якое вялікае зло можа

Алег ЛОЙКА

На ўскраі вёскі

ДЫПЦІХ

Галосцяць толькі пеўні
па-старому
Ды шэпча тапаліная самота.
Нідзе не бачна хаты пад
І шыфер шэры ўжо — не
І менш дзядзькоў, што як не
Вінтоўкай перамераўшы Еўропу.
На покуці — замест сівой
Зялёны пук духмяністага
І фатаграфіі ў зашклёных
На сценцы ля квяцістага дывану
Прыціхлі, быццам гэта ў іх
Плывуць дываны сінтэтычнага
Ні меж, што палынел
Ні печы, дзе на подступе
Стаяць двухпавярховыя
Якіх ні ў рыфму не загнаць, ні
Старое ў новы край наш
Дзе, быццам сват, катэдж
Пахаваны яны ля сваіх
Хат былых і садкоў былых,
Родам з іх, летпісец — не іх,
Ля магілаў іх стойваю дых.

Час над імі быў, быццам кат,
Іх пагібелі быццам жадзён,
Толькі — час хіба вінават,
Што такі ці інакшы ён?..
Як нам іх не хапае рук,
Болю іх за зямлю і мук!..
Ад палёў адарваны ўнук,
Як бязроднага шлаку байструк.

А былі ж бы ім, быццам рай,
Забудовы катэджаў-хат!..
Ці з хрушчовак лятун-шахрай
Іх мадэрнай раскошы варт?!
Рук няма іх, — няма!.. А без рук,
Як без рук, як пасля вайны,
Што дзяўбла, быццам чорны
Ды ў вайны, можа, паўвіны:
То ж бы ўвесь згаварыўся быў
Свет,—

Кожны гуж, петлі кожнай
аброць,
Кожны накрыж у кратах прэнт,
Крыжа кожнага цень —
супроць!
Вінаваты я ў тым, ці не,
Што пакутвала, вёска, ты
На вайне і на не вайне
Што усё роўна трушчыла
хрыбты?!..
Вінаваты! Даруй, сяло,
Шматпакутніцкі дзедаў кут!..
Як хацеў бы, каб ты ажыло,
Каб пражыць, хоць бы дзень,
без пакут,
Хоць бы міг!..
Сонца дыск залаты
На катэджавым вільчаку.
Выплывае сляза з нематы,
Абмывае маю шчаку.

Вінаваты, былое сяло,
Шматпакутніцкі дзедаў кут!..
Як хацеў бы, каб ты ажыло,
Каб жыло і не знала пакут!..
Дарога заараная...
А тут была дарога
Ва ўрочышча, спазнанае
З бацькоўскага парога.
Праз выган сласяся пяском,
Ішла паміж жытамі,—
У стых лясоў старых з ляском,
Што зваўся тут Кутамі.

І я па той дарозе бег
Страчаць з дарогі тату
І кожны з паплавоў начлег,
Каб быць, як ён, крылатым;
Тут кветкі першыя вясной
Рваў — на вянок сястрыцы,
І гэтай сыпчай каляй
Брыў у сцярно кастрыцы;
І так хацелася сюды
Вярнуцца, прыпыніцца,
Пабыць такім зноў, як тады,
Нібы зноў нарадзіцца...
Ды
як струна парваная,
Дарога заараная:
Стаю, нібы бязногі,—
Няма далей дарогі!

Адно малодзенькі ячмень
Гусцейшы падбірае цень,
Стаіць шчаціністай сцяной
Між той дарогаю і мной,—
Той, як маленства даўняе,
Світанне маё раніае,
Бы ком у горле, даўкае,
Бы сэрца зааранаяе,
Бы памяць абарваная,
Стапаная, папраная,
Бы мара пакараная!..
За што
такая рана
мене!..
За што Куты мне — не Куты
І больш няма ўжо ўрочышча,
Дзе з пушчаю схадзіўся б ты,
Падлесак майго котлішча?!
Маўчыць ля ног маіх ячмень
На роўнядзі бяскрайнае,
Ды край яго — не краем мне,—
Дарогай заараная!

Мукой хай з жорнаў і ліне
Зярня, тут гадаванае,
Ды хто спатолюць муку мне
Дарогі зааранаяе?!
Таго ж не прагнуў трактарыст,
Ні паляводы строгія...

«ЛіМ» ВYSTУПІУ.
Які вынік?

А КУШЛЯНЫ УСЁ ЧАКАЮЦЬ...

У допісах «Аднавіць Багушэвічаву сядзібу ў Кушлянах» А. Маль-
лізіса (3.1.86 г.)! «Была я з вучнямі ў Кушлянах» Т. Карповіч
(8.VIII.86 г.) ставілася пытанне аб рэстаўрацыі сядзібы паэта.
Начальнік Упраўлення музеяў і аховы помнікаў Міністэрства
культуры БССР А. Канаваленка паведаміў у рэдакцыю:
«Размешчаная ў в. Кушляны сядзіба беларускага паэта Ф. Багу-
шэвіча прынята пад ахову дзяржавы пастановай Савета Міністраў
БССР ад 19.12.50 г. У 1984 годзе яна ўключана ў праект дзяржаў-
нага спісу помнікаў гісторыі рэспубліканскага значэння Белару-
скай ССР. Да канца 1983 года была завершана распрацоўка праек-
та на рэстаўрацыю і прыстаўванне дома Ф. Багушэвіча пад літа-
ратурны музей. У цяперашні час вядзецца работа па выкананні
рабочай дакументацыі.
У 1987 годзе плануецца пачаць рамонтна-рэстаўрацыйныя рабо-
ты па аднаўленні помніка сіламі Беларускага спецыялізаванага
навукова-рэстаўрацыйнага вытворчага аб'яднання «Белрэстаўра-
цыя». Аб'яднанай дырэкцыі літаратурных музеяў дадзена заданне
па стварэнні ў сядзібе музейнай экспазіцыі, якая будзе адкрыта да
150-ай гадавіны з дня нараджэння паэта».
Зразумела, нашых чытачоў і рэдакцыю больш задаволіла б фар-
муліроўка «рамонтна-рэстаўрацыйныя работы пачаліся...», але, на

Трымчу, як адарваны ліст,
Каля былой дарогі я.
Хай разумею я: міне
Усё, што ў жыцці страчаецца,
Ды горка мне, балюча мне,
Што нешта так канчаецца,
І што не здагадаецца
Ячмень, якою ранаю
Ён мне ў вачах гайдаецца
З дарогай заараная,

З дарогай, поўнай пекнаты,
Бо з бацькавага дому,
Дарогай у мілыя Куты,
Што больш не кут нікому!..
У Кіеўскай Лаўры
Светлай памяці
У. КАРАТКЕВІЧА

Дыхаць гэтым паветрам з-над
пеністых хваль
Пад маланкамі, чаіцамі і
стрыжкамі,
Небам гэтым,
благітнабяздонным амаль,
Залатымі ад сонейка ў высі
крыжамі;
На адхонах на гэтых веквечных
стаяць
Пад хрышчонымі тысячай
ліўняў дубамі,
Да лісточкавых пражылкаў, бы
«аз» і «яць»,
Дакрануцца бязгучнымі ў цішы
губамі;
Ад красы пры красе каштаной
зяміраць,
І караць, папіраць зло, як гідру,
нагамі,
І няпраўдай ніводнаю не
замараць,
Як працяг свята Млечнага
шляху — пергамент,
Ён сюды не імчаў цягніком ці
на «ТУ», —
Хваляй плыў, бліскатлівеў з
паўночнае Оршы —
Па Гісторыю плыў, Праўду і
Пекнату
Як твае заветы, Дняпро
найдарожшы!

О, як буйна з дубамі пайшоў
ён у рост,—
Што там тытул якогасці
бакалаўра,
Пустцы неба малітва,
гультаісты пост,
Мошчмі легчы ў сутункі
падземныя Лаўры,—
Калі іншае мусіць ён
увакрасіць?!..
О, Дняпро, ён цябе цалаваў у
прыгоршчах,
І ўставаў перад ім воблік
Белай Русі,
Перахрышчваў Валодзю на
Нестера з Оршы.
Юны Нестар, зірні ж!.. І хоць
не пазірнеш,
Праз слязу цябе бачу я ў гэтай
імгненне:
Хваляй з Оршы сюды ты
імкнеш і імкнеш,
Як бясконцы працяг і свайго
ўвакрасення!

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як цябе вырваць,
Здрадлівы квецце,
Каб гэтых руш
Не было больш на свеце?

Ружа вятроў!..
Сонца ў воблаках тужыць:
Горам чарнеюць
Сапраўдныя ружы!..

Балада бэзавай
галінкі
Альберту БАРТАШЭВІЧУ,
дэкану філфака
Варшаўскага ўніверсітэта

Пішу галінкаю бэзу —
Галінкаю смутку і жалю —
Вашага і свайго,
Галінкаю памяці
Галінкаю вечнасці.

Пішу галінкаю бэзу,
Што вырас пад акном
беларуса-калгасніка
На зямлі,
На якой нарадзіліся і Вы,—
Нарадзіліся, каб паехаць
Праз так доўгія гады
Няведання гэтай магілы...

З Вамі схіляў я голаў
Над магілаю партызан;
З Вамі адрываў я вочы ад
зямлі,
Каб у небе чытаць бронзай
выпісаных
Імёны герояў-партызан;
З Вамі сярод тых залатых
імёнаў
Чытаў я імя, прозвішча
Вашага бацькі,—
І галінка бэзу,
Зламана мною пад акном
беларуса-калгасніка
Цераз дарогу ад магілы,
Перанесеная мною цераз тую
дарогу,

Стала ў Вашых руках
Галінкай смутку і жалю,
Памяці і вечнасці.

Галінка памяці
Не можа не стаць
Галінкай вечнасці!..

Пра ненароджаных
Няма на свеце дрэў, ад вятроў
адгароджаных,
Ні травы, на якую дажджу не
праліцца.
Мой клопат — не пра сябе, ён
— пра ненароджаных,
Якія могуць і не нарадзіцца.

Няма на свеце зор, ад зямлі
адгароджаных,
Ні пультаў, не падначаленых, ні
бліскавіцаў.
Мой клопат — не пра сябе,—
— пра ненароджаных
У калысках зораў, дрэваў,
травіцаў.

Няма на свеце людзей, ад
людзей адгароджаных,
Акрамя кінутых у
сярэдневяковыя вязніцы.
Мой клопат — не пра сябе,—
пра ненароджаных,
Благіт у вачах якіх можа не
адбіцца.

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

Як ружанец, промні шляхоў
перабіраю нясходжаных,
Не міфічны Хрыстос, не прад
тайнымі вячэрамі,
Пракляцця шукаючы забойцам
яшчэ ненароджаных,
Каб забіць тых забойцаў
шчэ ў матчыным чэраве!..

ня, безабаронныя. Я не хачу
сказаць, што гэта перлы паэ-
зіі. Не. Ды і пісаліся яны для
сябе, а не для друку. Але як
паўней праз іх выяўляецца,
паўстае перад намі духоўны
воблік крытыка, жанчыны, ча-
лавека!.. Добра што ёсць арты-
кулы Алы Кабаковіч, і што
ёсць яе вершы. І ёсць добрая
памяць сяброў, таварышаў, чы-
тачоў. А яшчэ лепш было б,
калі б усё напісанае таленаві-
тай пісьменніцай было выда-
дзена асобнай кніжкай. На та-
кую сустрэчу падсвядома спа-
дзявалася і яна сама:

Забывшыся на вечны холад
слоў,
На зменлівасць і шчасця
і адчаю,
Я калі-небудзь нараджуся
зноў...

Нядаўна амерыканская мас-
тачка і даследчыца Ліліян
Шварц пры дапамозе новай
тэхнікі выявіла, што партрэт
Монны Лізы Леанарда да Він-
чы напісаў з самога сябе. Ус-
памянаецца і выказванне Фла-
бра: «Мадам Бавары — гэта
я».

Падумалася, а каб усё напі-
санае нашымі паэтамі (ці на-
ват лепшае з яго) спрацава-
ваць на іх духоўнае аблічча—
ці ў многім бы супадлі гэтыя
два адлюстраванні?!

Але давайце не будзем фан-
тазіраваць. Давайце лепш не
будзем забываць, што ўжо
«падбаць пара пра спелы на-
малот», як піша ў адным са
сваіх вершаў у лістападаўскім
нумары часопіса «Польмя» Мі-
кола Мятліцкі.

в. Вароніна.

Быць і ў Тулягах, а пра тое,
што і Тулягі могуць быць
людзьмі і хадзіць з высока
паднятай галавой. Тут выключ-
на многае залежыць ад абста-
він і чалавечай сумленнасці са-
міх Тулягаў.

Больш спісваючы на Туля-
гаў і як бы знімаючы частку
віны яшчэ і з Зёлкіных, С. Лаў-
шук не ўсюды зводзіў каншы
з каншамі, бо сам жа з іншай
нагоды энергічна заўважае:
«Яшчэ больш жывучая, невы-
нішчальная, неўспрымальная да
сацыяльных скразнякоў аказа-
лася зёлкаўшчына. Вось ужо
сапраўды вечная з'ява! Зёлкі-
ны патрэбны такому кіраўніку,
які не да канца ўпэўнены ў
непарушнасці свайго начальні-
кага становішча. А такіх, на
жаль, усё яшчэ многа, і таму
цяжка прадказаць той час, ка-
лі іх не стане. Зёлкіны добра
адчуваюць сваю неабходнасць,
адсюль іх заўсёдная нахаб-
насць». Добра напісана! Але ж
гэта азначае, што Зёлкіны не-
абходны і такім «свінтусам
грандыёзусам», як Гарлахвацкі.
Значыць, зноў сёе-тое з Ту-
лягі трэба зняць, аддаць Зёл-
кіну, які можа памагае Гарла-
хвацкаму раскашавацца, шаль-
маваць сумленных людзей.

І яшчэ адна, ужо апошняя
заўвага. Цяпер пра Карнейчы-
ка з п'есы «Канец дружбы»
С. Лаўшук зазначае, што ён
«цалкам адпавядаў ідэалам
таго часу». Гэта якраз не так.
Карнейчык калі і адпавядаў,
дык неглыбокаму, павярхоўна-
му разуменню таго часу і быў
далёкі ад лінінскіх сацыяль-
ных і эстэтычных ідэалаў. Та-
кім чынам, нешта характэрнае
ў сваім часе праз Карнейчыка
сапраўды схоплівалася. Але той
глыбіннасці і маштабнасці ў
выяўленні часу, якія робяць
мастак вобраз эстэтычным
адкрыццём доўгачасовага зна-
чэння, у яго не было. Таму і
глядзім мы на яго сёння ў мно-
гім іначай, чым глядзелі людзі
30-х гадоў. Ды наўрад ці і та-
ды маглі прымаць Карнейчыка
ўсё.

Я падрабязна спыніўся на
тым, што здалося спрэчным ці
супярэчлівым у С. Лаўшукі.
Але мае заўвагі таксама не
могуць прэтэндаваць на бяс-
спрэчнасць ва ўсім. І маюць
яны пераважна прыватны ха-
рактер, датычаць нешматлікіх
старонак кнігі, якая ў цэлым
з'яўляецца арыгінальным і
значным даследаваннем.

Васіль САХАРЧУК

КРОПКА НА КАРЦЕ

ПАЗМА НЕПЕРСПЕКТЫУНАЙ ВЁСНІ (Фрагменты)

Сярод бяроз на беразе ракі прысела ля вады старая хата. Яе святло ні ў будзень, ні на свята ніколі не мінаюць рыбакі.

Іх вабіць ветлы водсвет у акне, ды дзіўнавата мне, што ў век касмічны міргае на стале звычайная газніца, вісіць стары транзістар на сцяне. Замшэлы зруб на трэці у дол урос. Прастуджана рыпцэ настыльля масніцы. А дзед Раман заве яе святліцай, хоць хату ўжо даўно пара на знос. — Сваё мы, — уздыхае, — пракылі. Сяджу на водшыбе, нібыта

грыб-слязніца. Вядома, мог бы я ў сяло перасяліцца, ды, бачыш сам, ужо няма калі. Мяне цяпер лягчэй перасяліць на тое вечнае паселішча людское, куды мне трапіць, што махнуць рукою, аднак жа і туды няма калі. Вось працягну дзесятка паўтара, паклічу сам: давай прыходзь, старая, за чаркай пасядзім альбо за чаем і вырашым — пара ці не пара?..

Я тут праездям. З леташняй вясны ў святліцы не сядзеў з гасцінным дзедам.

Завейная зіма свіціцца новым следам — падсыпала Раману свізны. Сядзіць Раман галодны, як рака, пабліскае азёрнымі вачыма, распывае пра ўсе, і немагчыма у ім прызнаць старога рыбака. — Такі заехаў... А худы — бы ліст. Халасцякуеш, хоць гады не тыя. Праглядаюцца звычкі гарадскія. І да ўсяго — сур'ёзны журналіст. Чытаў... Хвалю!

І мовы не забыў. Галубіць сэрца выгазар палескі. Без роднай мовы людзі, быццам трэскі, у рыбы й то — свая, хоць не любы умее разумець нямую рыбу... Ды рыба што? На ёй я зубы з'еў. Адно трывожыць:

каб наш род не схібіў, каб белы свет аднойчы не знямеў. Сыны мае таксама ў стольным градзе. Праспектам Праўды вулку іх завуць. Бывае заляцця, бы снег на галаву, і пасвятляе, як у майскім садзе. Унукаў мне пакінулі: Пятра

і Лесіка. Маўляў, для выхавання. Забылі мову горада дазвання. І я лічу, што гэта — да добра. Абодае ў дзеда — хлебам не кармі, Хоць і падшпаркі, а зрання — за вуды. І я за імі, думаю, што будуць мае падлёткі добрымі людзьмі. Трымае ўсіх падлёткамі зямля, а падрастуць ды набяруцца сілы, нібы буслы, становяцца на крылы, чакай іх, быццам з выраю, здаля. Мо час такі...

Паразумнелі дзеці. Крылатых колькі дома ні трымай, усё адно ўсхвалюе крылы вецер, хоць сам за імі крылы распрэўляй. Крылатых не віно. Ды, бачыш, і бяскрылых у вёсцы аніяк не затрымаць. Не хочучь на зямлі выцягваць жылы, таму і з вёскі ў цягніках ляцяць. Па-рознаму глядзяць на гэта людзі, ды ім усё да рэшты аддаюць.

СТАРОННІ УСПАМІНАЎ

3 ЛЮТАГА 1984 года сярод матэрыялаў, прысвечаных сямідзесяцігоддзю з дня нараджэння народнага паэта БССР Аркадзя Куляшова, у газеце «Літаратура і мастацтва» павінен быў быць надрукаваны і мой артыкул. Гэтыя некалькі старонак я занесла ў рэдакцыю без загалова, і першае, што кінулася ў вочы, калі ў дзень юбілею разгарнула газету, была набраная блакітнай фарбай назва «Бацька раскажваў...».

Я не адразу зразумела, у чым неадкладнасць такога погляду на маю працу, ды з пункту гледжання і рэдакцыі, і чытача яе, мабыць, і не было, калі нават мая маці, прачытаўшы артыкул, пракаменціравала яго наступным чынам:

— І як толькі ты ўсё гэта запомніла?!

«Запомніла», «раскажваў» — цэлы дзень круцілася ў галаве, пакуль не аформілася ў горкую думку: «Каб жа раскажваў!»

І адразу ж, невядома адкуль узятая, усплыла ў памяці ідылічная карцінка: сядзіць у коле сям'і гэты сівы патрыярх і дзеліцца сваім вопытам з маладзейшымі — дзецьмі, унукамі... Як гэта цудоўна! Але і як непадобна да жыцця нашай сям'і, дзе нават агульныя застоллі з іх шчырымі размовамі, у якіх прымаюць удзел усе, незалежна ад узросту, здараліся часам толькі на Нарачы, у канцы жыцця бацькі.

Прычына была, відаць, не толькі і не столькі ў тым, што бракавала сямейных традыцый (мая маці засталася круглай сіратай у двухгадовым узросце, а бацька з'ехаў з дому чатырнаццацігадовым), колькі ў суровым жыцці бацькоў з іх раннім горкім вопытам.

Мала раскажваў бацька. Затое як многа значыла ў нашым жыцці сама яго прысутнасць, адбіццё падзей у сьведомасці і жэсце, словы ці ўчынку бацькі...

5 сакавіка 1953 года на дошкіткі мяне абудзіў голас Левітана, які з вайны асацыяваўся з бядой. Голас даносіўся з рэпрадуктараў з праспекта Леніна (тады праспекта Сталіна, дзе ў доме нумар 12 жыла наша сям'я). Радые прынесла сумную вестку: памёр Іосіф Вісарыявіч Сталін.

Пачуўшы жахлівую навіну, я кідаюся да кніжнага шапкі — чыяльчэкага пакоя ў глыбіні кватэры, каб паведаміць пра няшчасце. Расчыніўшы з разбегу дзверы, са здзіўленнем бачу, што бацькі ўжо не спяць, а сядзяць, апранутыя, пры свеце настольнай лямпы на канапе, дзе звычайна спіць бацька. Зялёнае святло нагадвае мне трывожнае сіняе святло вакзалаў ваеннай пары і развітання перад доўгай разлукай.

— Сталін памёр! — выкрываю я, гатовая зайцёцца ў плачы, і чую ў адказ кароткае, як стрэл:

— Не смей плакаць!

У архіве бацькі я знайшла папку з фотаздымкамі, якая ляжала асобна. Там было некалькі здымкаў, разглядаючы якія, я зразумела, што тут захоўваюцца партрэты дарагіх сэрцу бацькі жанчын. Сярод фота Алесі Карыткінай, Лілі Драздовай, Леакадзі Масленнікавай, Ізолды Ізвіцкай, мацінага і майго я раптам са здзіўленнем знайшла партрэт Іосіфа Вісарыявіча.

Памятаю, што гэты партрэт правядыра з льюлькай быў у ліку тых падарункаў, якія даваліся дэлегатам адна-

го са з'ездаў партыі.

І мне ўспомнілася: Стелюцца чорныя тучы, Молнии в небе снуют. В облаке пыли летучей Трубы тревогу поют. С бандой фашистов сразиться Сталин отважных зовёт. Смелого пуля боится, Смелого штык не берет.

Песня — першая з тых, якім мяне вучылі ў школе. Гэта было ва Уральску, дзе ў 1943 годзе я пайшла ў першы клас. Мая першая настаўніца, інтэлігентная жанчына ў гадах, у мінулым навуковы супрацоўнік Акадэміі навук Украінскай ССР, Клаўдзія Паўлаўна (прозвішча яе я, на жаль, не памятаю), размножыла для нас, вучняў, тэкст песні на лістках газетнай папе-

Магчыма, давядзецца ўбачыць мне. І на радзіму з водгулле на рэках Наказ мой прыйдзе, што даю цяпер: Дачка мая,

ты ўбачыш чалавечна, Любі яго, як я люблю цябе. Ён — бацька мой, сям'і ў яго багата, Яго красой красуюцца зямля, Ён кожны год, калі бывае свята, Ідзе на Плошчу Красную з Крамя.

Зірні на рысы твару дарагога, Як я, ты зразумееш

зноў і зноў, Што гэта бацька родны, у якога Шмат на вяку загінула сыноў. Яму за сына кожнага асобна балева сэрца у часы нягод; Прыжмурыць вочы, і маршчынкі дробна

Акрэсліцца, Як сведкі мужных год. Ён — бацька мой.

яна пераехала з вёскі ў Мінск, у сям'ю Платона Раманавіча, за якім была замужам яе старэйшая сястра Ніна. Сям'я Галавача дзякуючы таварыскасці гаспадары жыла надзвычай адкрыта. Да іх ішлі ўсе, каму патрэбна была сяброўская парада, дапамога ці проста спачуванне.

Вясковы хлопчык, сірата, Галавач на хвалі рэвалюцыйнай перабудовы грамадства здолеў узяцца да вышын сусветнай культуры, а ў літаратурным жыцці рэспублікі стаў адным з найбольш аўтарытэтных людзей свайго часу. Ён мог даць кваліфікаваную ацэнку новага твора, і да яго думкі прыслухоўваліся, тым больш, што эрудыцыя, літаратурны густ і прыны-

«Бацька раскажваў...»

Васіль Сахарчук

3 «КНІГІ ПРА БАЦЬКУ»

ры, якія служылі нам тады і сшыткамі. Школа з гэтай яе добрай чараўніцай, якая не толькі штодня раскажвала што-небудзь новае і цікавае, але і клапцілася пра нас, як маці, была тады для нас, вучняў, сховішчам ад усіх тых нягод, якія спадарожнічаюць жыццю на рубяжы выжывання. Кідаючы мысленна погляд на той адрэзак свайго жыцця, я разумею, што ні ад чаго ў ім не хачу аддурацца. Існуе, відаць, сувязь паміж абставінамі жыцця і душой чалавеча.

Прыпомнілася і тое, як раззлавана цыкнуў мой бацька на маю маці і яе сяброўку Аню Барысенку, калі яны ў дні жалобы па І. В. Сталіне пачалі ўголас абмяркоўваць нейкія гаспадарчыя справы. Успамінала і пра тое, што ў бібліятэцы бацькі па сённяшні дзень стаіць Збор твораў Сталіна.

І, нарэшты, верш «Бацька», якім пачыналіся ўсе пасляваенныя зборнікі лірыкі Куляшова. Прывяду яго тут, а вы, я думаю, пагодзіцеся са мной у тым, што ў ім няма фальшы:

Калі вайна мой мірны край агорне Ці ў месца май, ці ў месца лістапад, Я забягу, апрануты па форме, Да роднае дачкі ў дзіцячы сад. З-пад яблыні крыніца міне жыва. Я і сам пайду — у гэты дзень — туды. Тваім вядром, дачка мая малая, Я зачарпну сцюдзёнае вады. Закружыцца —

у раіцу разлукі — Маім штыком з галінкі збіты ліст. Вазьму цябе, маленькую, на рукі, І ты заснеш, птушыны ўчуўшы свіст. Пад яблыню спаць цябе пакіну, Пайду на Запад, смагу сцёршы з губ, Каб не данёс ён ад свайго парога А конь чужы травы яе не снуб. Каб не данёс ён да свайго парога Лент кулямётных жоўтыя клькы Да нашых сёл, да веку залатога, І ранішняга сну майб дачкі. Мы з боем пройдем княжэцкія пожны, На ліках несучы канец вайне. Там, на зямлі чужой, свой дзень апошні,

Мне паміраць не страшна, Да кроплі ўсё жыццё яму аддам, Бо не дарэмна кроў пралеецца наша, І унукі ўнукаў Дзякуй скажучь нам.

Думаючы пра ўсё гэта, я зразумела, што яго «не смей плакаць!» датычыла не столькі яго жыцця і лёсу, колькі маіх. Гэта ж у яго лёсе былі і трыумфальны рух краіны па шляхах пяцігодкаў, і перамога ў Вялікай Айчыннай. Мне ж і ўсім, хто пойдзе ўслед, ён проста не хацеў тых горкіх выпрабаванняў, якія прыйшліся на долю яго пакалення.

А з уласнага лёсу ён не выкрэсліваў, мне здаецца, нічога.

5 сакавіка 1953 года мне было 17. Бацьку — 39. Мой жыццёвы вопыт — вынік грамадскага выхавання — зводзіўся да наступнага:

Сталін — наша слава боевая, Сталін — нашай юности полёт... Ші зусім ужо роднага, купалаўскага: Аб Сталіне сейбіту песня мая...

І раптам такое: «Не смей плакаць!». Станоўча, цвёрда. Я зразумела: тлумачэнняў не будзе. Не можа быць. Тлумачэнні прынёс час. 1956 год, XX з'езд партыі. Тады на адным з пасяджэнняў Саюза пісьменнікаў БССР Куляшоў сказаў: «Мы былі шчырымі ў тым, што пісалі, бо наша сьведомасць была абумоўлена грамадскай псіхалогіяй нашага часу».

Тады ж, пасля XX з'езда партыі, адкрылася і таямніца знікнення майго дзядзькі Платона, слаўтага беларуса, выдатнага празаіка Платона Галавача.

З гэтым імем у жыцці маіх бацькоў, як зрэшты, і многіх з тых, каго жыццё звяло з ім, звязана многае і, мабыць, самае лепшае. Для майб маці, у дзяцінстве Ісені Фёдаравы Вечар, ён зрабіўся другім бацькам пасля таго, як трынаццацігадовай дзіўчынкай

повасць камуніста, які да таго ж займаў кіруючыя пасады ў Саюзе пісьменнікаў і ўрадзе рэспублікі, спалучаліся ў ім з надзвычайнай сумленнасцю, добразачліваасцю і чуласцю. Галавач мог, напрыклад, сярод ночы пайсці ў другі канец горада шукаць пачаткоўца, даведаўшыся ўвечары, што таго днём незаслужана пакрыўдзілі, як раскажае аб гэтым у сваіх успамінах Мікола Хведаровіч.

Як мастака Галавача вылучала сярод празаікаў яго пакалення абстрактнае пачуццё сучаснасці. Магчыма, таму, што ён не быў «кабінетным» пісьменнікам. Свае творы — апавяданні, аповесці, раманы — Галавач пісаў па гарачых слядах падзей, у якіх Платон Раманавіч прымаў удзел як камсамалец і камуніст. У гэтым сэнсе яго творы — біяграфія пакалення першых савецкіх камсамольцаў.

Аповесць «Спалох на загонах» — лепшы твор беларускай літаратуры, прысвечаны калектывізацыі. Цікава, што і сёння ён можа служыць узорам глыбокага мастацкага асэнсавання рэчаіснасці. Раман «Праз гады» — першы твор беларускай прозы, прысвечаны гарадской інтэлігенцыі. Тэму кар'ерызму, як вялікай небяспекі для грамадства, якое знаходзіцца ў стане фарміравання, Галавач закрануў ужо ў гэтым рамане і зрабіў галоўнай у сваім апошнім творы — рамане «Ён», якога чытач не ўбачыў. Але пра гэта — пазней...

А зараз мне хацелася б нагадаць, што менавіта тут, у доме Платона Галавача, ад яго самога мая маці ўпершыню пачула пра таленавітага маладога паэта Аркадзя Куляшова. У Галавачоў яна неўзабаве і пазнаёмілася з дзёркім маладым чалавекам, чый імпат ёй прыйшлося астудзіць, выліў-

Не заўважаюць:

дзеям сэрцы студзьяць,
адно другому прыклад падаюць...

Цік-так, цік-так — адлічвае хвіліны:
пашарпаны гадзіннік на акне...
І думаецца мне:

яшчэ адной хаціны
не стане хутка ў гэтай старане.
А час між тым нібыта рух паскорыў...
Па цёмным твары, быццам па зямлі,
вакол вацей кругамі праляглі
маршчыны, бы глыбокія разоры.
Гады ляцяць няўмольна, незваротна,
нібы паўстанкі міма цягніка...
Задумаўся Раман.

Мая рука
фіранку адхінае нездароку.
На ўзгорку — жменька хат.

Здалёк відно
пустое хатнішча Нямой Анэлі,
а побач — дошкэмі забітае акно
Змітра Рабога.

Галубы ўзляцелі
з пакінутага Такляй камінка.
Вядзе каня жанчына да падаводы...

І там — на вокнах крыж...

Змялелая рака
па новым рэчышчы нясе цярпліва воды.
Шалёўкай новай сцены Тамаша,
бы сонца, ззяюць.

Кажуць: чорт лазаты.
Суседу не пазычыць і граша,
а сам гатоў рублямі клеіць хату.
А вось і ён:

шыбуе з хатулём,
напоўненым жарынкамі шыпыны.
Слыве на ўсю акругу знахаром
і ў лазню ездзіць толькі на машыне.
Ды балазе да лекара свайго
аднавяскоўцы з большай — ні нагою.
З-за свету ж едуць людзі за яго —
чарга, бы да прафесара, парою.
Залетася быў, нябога, зянапаў,
але не стаў змовамі лячыцца.
Пасля ўздыхаў:

«Ані за што б прапаў,
каб не завёз сусед мяне ў бальніцу». —
За хатай Тамаша заломаным крылом
дзірэвы ветрачок схіліўся долу.
На ўскрайку, пад вярбой — цагляны
дом —

былы будынак пачатковай школы.
А леваруч калгасны цэнтр відзён,
асабняк найноўшага праекту...
Дзед не схлусіў ані:

З яго акон,
бы на далоні, бачыцца паўсвету.
— Ты па заданні, значыцца, да нас.
Пра перамены зноў пісаць наважыў.
Што ж, дзякую табе —

людзей уважыў,
адно не загінай пра наш калгас.
Па цэнтры пахадзі, пабудзь у старшыні.
Ды што табе казаць,

калі ёсць вушы й вочы.
І пастарэйся ўправіцца да ночы.
Вяртайся, раз прыехаў на два дні,
...У лістападзе зноў мне выпала

быць тут.
У Сваткі завітаў, бы ў родны кут.
Сяло будзённым клопатам жыло.
Сцяпілася здалёк Раманава жылло.
Па вузкай сцежцы я да дзеда бег.
Над галавой кружыўся лёгкі снег.
Ледзь дзверы прачыніў:
пад лямпачкай мой дзед
сядзіць за стосам леташніх газет.

— Вітаю са святлом! — адклаў
газеты ўбок.

— І я цябе, залётны галубок!
Нібыта ўчора развітаўся з ім.
Зварылі юшку. За сталом сядзім...
— Ты недарма хадзіў да старшыні.
Далі святло мне, братка, праз тры дні.
Казалі шчэ: калі захочаш, дзед,
дык напішы заяву ў сельсавет.
Кватэру ў цэнтры ў адзін міг дамо,
а то сядзіш ля рэчкі, як бьяльмо.
На Месяц людзі лётаюць,

а ты...
вісіш на шыі, бы хатуль пусты.
Тлумачылі мне сутнасць перамен,
нібыта я дурны, як той бязмен...
Дзесь вычытаў, бы ісціну знайшоў:
сон розуму выплоджвае аслоў,
пачвар...
Ім заранёў няма
Ні прозвішча,
ні назвы,
ні імя.
Імя запозна ім даюць, відаць...
А душы спяць...
Злачынна душы спяць!

шы на яго трошкі кіпеню з чайніка, у
якім яна падавала чай гасцям.

У 1934 годзе Ксеня Вечар і Ар-
кадзь Куляшоў пасяліліся разам і жы-
лі недалёка ад сям'і Галавачоў на ву-
ліцы Маскоўскай.

Я жыў на вуліцы Маскоўскай...
Пад вясновым громам
І данджом,
Адлюстраваны ў панелі коўзай,
Там стаіць шматпавярховы дом.
Панланіўшыся вясне і маю,
Кліч зязюлі ўчуўшы з-за ракі,
Кожны год
У вёску ад'язджаю
Падышаць, чым дышуць земляні.

Нехта з іх, за гутарнай сяброўскай,
У мяне спытае: «Дзе жыеш?»
Адмажу:
«На вуліцы Маскоўскай...»
(На той самай, пра якую верш).
І, пачуўшы вуліцу такую,
Ён ласкава глядзіць вус сівы
І ўяўляе, мусіць,
Што жыў я
Недазе недалёка ад Масквы.

Шчаслівая пара! Маладыя, прыго-
жыя, нічым не абцяжараныя, яны жы-
лі, як бедныя студэнты, спадзявання-
мі на будучыню і цешыліся новым,
невядомым для іх шчасцем — быць
уладальнікамі ўласнага кутка. Чым гэ-
та павінна было быць для іх сірочых
душ. — можна сабе ўявіць!

У кватэры на Маскоўскай ім нале-
жалі два з трох пакояў. Суседкай
была нейкая Базарэўская, якую ча-
мусьці ўсе за вочы называлі вар'яткай.
Мне ж гэта «вар'ятка» падабалася та-
му, што дазваляла скакаць на спру-
жынным матрацы свайго ложка (матра-
ца і ложка уяўляліся мне тады атры-
бутамі вялікага дастатку: у маіх баць-
коў была толькі старая канапа), але
ўсё гэта было пасля, калі мне ўжо
споўнілася гады два-тры. А пакуль
што...

У студзені 1936 года ў сям'і Арка-
дзя Куляшова нарадзілася дачка. У
дужках трэба адзначыць, што гэта бы-
ла я. А саму гісторыю я ведаю ад баць-
коў.

Прайшоў люты, ішоў сакавік. У гос-
ці да маладых зазірнулі сваякі — Ні-
на Фёдаруна і Платон Раманавіч Га-
лавачы. Між іншым, пацікавіліся, як
завуць дачку. Высветлілася, што яна
яшчэ без імені, бо маці хоча назваць
яе Ганнай у гонар любімай герані ра-
мана Рамэна Ралана «Зачараваная ду-
ша». Але бацька не дае згоды: дачка
ж тады будзе Ганнай Аркадзьеўнай,
што, як вядома з той самай літарату-
ры, нічога добрага не абяцае.

— Гэтыя мне літаратары! — напau-
жартам-напauсур'ёз абуралася Га-
лавач. — Усё яны чыталі, усё ведаюць,
а дзіця ўжо трэці месяц не мае імені.
Гэтак вы, чаго добрага, запам'яцеце,
калі яна нарадзілася! Будзе Валянці-
най! — рашуча заяўляе ён і дадае ле-
туценна: — Я сёння прачытаў у Ба-
рыцкага цудоўны верш:

Валля, Валентина, што с тобой теперь?
Белая палата, крашаная дверь...
— Дык гэта ж «Смерць піянеркі»!
— з жахам выкрывае Ксана.
— Што кіем, што палкай! — падсу-
моўвае Аркадзь, і дачка становіцца
Валянцінай.

Аднак замест 27 студзеня бацька
запісвае ў дакументах, што яна нара-
дзілася 28-га, бо, калі ён урэшце вы-
біраецца ў ЗАГС за пасведчаннем аб
нарадзжэнні, дык заблытаецца ва ўжо
больш жывых для яго асацыяцыйных па-
між датамі дуэлі і смерці А. С. Пуш-
кіна (у гэты час ён працуе над перак-
ладам «Цыганаў») і, не інакш як у ім-
кненні канчаткова адмежавацца ад гэ-
тай чорнай справы, выбірае адзіную
нейтральную ў гэтым шэрагу лічбаў

дату — 28-га.

Калі ж гаворка заходзіць пра Га-
лавача, я заўсёды бачу адно і тое: да мя-
не, вельмі, відаць, маленькай, нахіля-
ецца чалавек, твар якога, калі ён схі-
ляе голаў, зацяняецца густой льяняной
чупрынай. Мне так падаюцца гэтыя
мяккія валасы, што, працягваючы ру-
ку за падарункам, я спыра дакранаю-
ся да валасоў.

Падарунак — чырвоная сукенка —
таксама «засеў» у маёй памяці, бо на
кішэні была аплікацыя — сіні акса-
мітавы зайчык.

Ад маці я ведаю, што то быў апошні
візіт Галавача да бацькоў. Ён прыехаў
з Масквы ў сярэдзіне ліпеня 1937 го-
да, а на пачатку жніўня сям'я Куля-
шовых паехала адпачываць у Дом
творчасці пісьменнікаў «Пухавічы»,
куды ўслед за ім Кузьма Чорны пры-
вёз жахлівую вестку: у ноч з пятага
на шостага Платон Галавач быў ары-
штаваны.

Для маіх бацькоў скончылася пара
бесклапотнага юнацтва. У тое, што Га-
лавач можа быць у чымсьці вінаваты
перад Радзімай, яны не верылі, бо
надта добра ведалі гэтага крышталь-
най чысціні і прынцыповага чалавека
і камуніста, і таму разумелі, што ста-
лі ўдзельнікамі нейкай вялікай сацы-
яльнай драмы, якая, да таго ж, можа
не абясаць і іх саміх.

Такая пагроза сапраўды існавала.
Пачалося з таго, што бацьку пакліка-
лі ў Саюз пісьменнікаў і прапанавалі
разысціцца з жонкай, «сваячкай ворага
народа». Увесь 1937 год Куляшова
адмаўляліся друкаваць, і сям'я пера-
бівалася з хлеба на ваду. Ці не таму
мой брат Валодзя нарадзіўся на пачат-
ку 1938-га неданашаным?

Развязка надыйшла летам 1938-га. У
вёсцы, каля хаты, дзе адпачывала
летам наша сям'я, аднойчы з'явіліся
нейкія чужыя людзі. Яны змяняліся,
але не знікалі. Так паўтаралася на
працягу трох дзён.

Першым звярнуў на гэта ўвагу
бацька і, падумаўшы, сказаў:

— Давай развітвацца, Ксана...
Назаўтра, калі яны выйшлі за па-
рог, гатовыя да разлукі, нікога ля ха-
ты не знайшлі. Незнаёмыя так больш
і не з'яўляліся.

Пасля ваіны Панцеляймон Кандра-
тавіч Панамарэнка, які заўсёды добра
ставіўся да майго бацькі, як да сапраўд-
нага «паэта-франтавіка» (яго вы-
раз), сказаў яму, што ў 1938 годзе
з ведамства Якова да яго на подпіс
прывёлі паперу — ордэр на арышт.
Спіс адкрываўся імянамі Купалы і
Коласа, а апошнім у ім, трынаццатым,
быў Аркадзь Куляшоў. Нехта з «доб-
разычліўцаў» беларускай паззі раз-
гледзеў, відаць, што нядаўні хлапчук
выйшаў ужо з дзіцячага ўзросту ў
жыццё літаратуры.

Што да Панамарэнка, дык ён тады
адмовіўся падпісаць ордэр, паехаў з
ім на ўласны страх у Маскву, папра-
сіўся на прыём да Сталіна і быў пры-
няты.

Трэба адзначыць, што мае бацькі
гэтаксама, як у бязвіннасць Галавача,
верылі і ў тое, што ён жыў і што ад-
нойчы абзавецца, і рабілі ўсё, каб да-
ведацца пра яго лёс, а, магчыма, і не-
як ўмяшчацца ў яго. Але за Галавачом
быццам бы зачынілася жалезная бра-
ма...

Паэт Станіслаў Шушкевіч, рэабілі-
таваны разам з Галавачом ХХ з'ездам
партыі, на нейкім пасяджэнні ў Саюзе
пісьменнікаў БССР пераслаў мне за-
піску: «Твайго дзядзьку Платона Га-

лавача і Васіля Каваля я бачыў апош-
ні раз 3 кастрычніка 1937 года. Іх
прывялі сведчыць супроць мяне. Пер-
шым павінен быў гаварыць Галавач.
Ён быў вельмі знясілены і доўга маў-
чаў. Нарэшце Платон Раманавіч за-
гаварыў: «За ім няма ніякай віны, так-
сама, як і за кожным з нас». Сказаў
ён ледзь чутна і заплакаў. Іх хуцень-
ка вывелі. А мы неўзабаве даведаліся,
што 29 кастрычніка Платона Галавача
і Васіля Каваля не стала».

На сцяне камеры, з якой Галавач
выйшаў у апошні раз, людзі, калі вер-
нець Міколу Хведаровічу, прачыталі:
«Бывайце, таварышы, гісторыя наш
рассудзіць!»

Гэта пацвярджае і Сяргей Грахоў-
скі, спасылваючыся на запіску таго ж
зместу, якую яны, вазні, знайшлі ў
той самы час за вадасцёкавай трубой.

Адрозніваўся і адзін з іх, Сяргей
Грахоўскі, спасылваючыся на запіску таго ж
зместу, якую яны, вазні, знайшлі ў
той самы час за вадасцёкавай трубой.

Адрозніваўся і адзін з іх, Сяргей
Грахоўскі, спасылваючыся на запіску таго ж
зместу, якую яны, вазні, знайшлі ў
той самы час за вадасцёкавай трубой.

Што можна было, калі б нават і ха-
целася, раскажаць дзецям аб стратах,
тлумачэнні якім не знаходзілася на
працягу дзесяцігоддзяў? Пра гэта мож-
на было толькі маўчаць, загнаўшы
боль у глыбіні свядомасці, пакуль ён
не вырвецца адтуль чымсьці накітаваў
вершаў цыкла «Маналог»:

Не бачыўся я ўсё жыццё амаль
З сябрамі незабыўнымі маімі.
Зноў выклікае на размову з ім
Навекі разлучыўшая нас даль.
Каня свайго сядлаю і ў дарогу,
Цяжэйшую з усіх былых дарог,
Кіруюся адзін, — як маналог
На пошні жывога дыялогу.
Але ці след спяшацца мне, калі
Цень падаўжаў, конь пакалечыў ногі,
І там, куды я еду, дыялогі
Спяць вечным сном, набраўшы ў рот
зямлі?

Не прыпыняйся, не жахайся, слова!..
Хай адвечорак доўгім ценем лёг —
Магчыма немагчымай размова
Датуль, пакуль магчымы маналог.

Вершы цыкла «Маналог», надрука-
ваныя ў 1965 годзе, Куляшоў прысвя-
ціў не Галавачу, а сабрам свайго юна-
цтва, паэтам-мсціслаўцам Змітраку Ас-
тапенку і Юлію Таўбіну, зазнаўшым
тую ж долю, што і Платон Раманавіч.

А апошні раман Галавача, сконча-
ны за некалькі дзён да арышту, як
сцвярджаюць яго блізкія, можа, і не
загінуў канчаткова. Ён быў у ліку па-
пер, перапіскі і багатай бібліятэкі
пісьменніка, канфіскаваных у часе
арышту гаспадары. Але З. З. Бародзіч
расказаў бацьку ў нашай прысутна-
сці, што бачыў асобныя раздзелы ра-
мана ў архівах Дзяржаўнай бібліятэ-
кі імя Леніна ў Маскве, калі працаваў
там над зборам твораў Галавача пасля
яго рэабілітацыі.

Скажыце, ці мог мой бацька заха-
ваць першапачатковую непасрэднасць
у зносінах з людзьмі? Ва ўсякім ра-
зе, ён не любіў непатрэбных размоў.

А ідэяльная карцінка, якая прым-
ролася мне на пачатку нашай размо-
вы, — з другога псіхалагічнага вы-
мярэння, на жаль.

А. КУЛЯШОУ. 1977 г.
Фота Ул. КРУКА

«Я ў вас, беларусы, як дома...»

З асецінскім паэтам Аляксандрам Пухаевым мы знаёмы даўно. Жыве ён у далёкім горадзе Ціхінвалі — цэнтры Паўднёвай Асеціі. Там аднойчы давялося і мне гасцяваць цэлы тыдзень сярод добрых сяброў, побач з гарамі ў белых папыхах, на берагах хутнапльынных рэк. Гучалі вершы майго асецінскага сябра — іх я пераклаў на рускую мову і чытаў на вялікім свяце паэзіі ля помніка, з якога глядзеў на нас велічны Коста Хетагураў.

Пра свой край, пра сваю радзіму Аляксандр Пухаеў піша цудоўныя вершы. І ўжо трыццаць гадоў выходзяць адна за адной яго кнігі, пачынаючы з той першай, якая называецца «Сябры міру». Затым былі «Летняя дажджы», «Памяць», «Дабрыня», «Усмешкі гор», «Дарога і песня».

Амаль кожнае лета прыязджае ён у Віцебск. Тут жывуць яго сваякі. Тут нарадзілася яго жонка. І ў сям'і Пухаевых размаўляюць адразу на трох мовах: рускай, беларускай і асецінскай. І калі перакладае паэт вершы сваіх сяброў-беларусаў, падрадкаўнікі яму не патрэбны. Толькі час ад часу спытае ён у сваёй Ніны, як перакласці тое ці іншае слоўца, што знайшоў на Ушаччыне Рыгор Барадулін.

Пераклаў паэт Янку Купалу (у кнізе «Летняя раса» народныя песні Беларусі загаварыў па-асецінску), Якуба Коласа (рытуецца да друку кніга), Максіма Танка, Пімена Панчанку, Анатоля Вялюгіна, Генадзя Бураўкіна, Анатоля Вярцінскага, Юрася Свірку, Генадзя Кляўко.

Хутка на радзіме паэта ўбачыць свет кніга яго выбранных перакладаў з беларускай паэзіі. У Ціхінвалі і Тбілісі выходзяць яго новыя кнігі і аднатомнікі выбранных вершаў.

Сёлетнім летам Аляксандр Пухаеў зноў гасціў у нашым горадзе, дзе ўжо не раз любаваліся Дзвіной, схіляў галаву перад помнікам на плошчы Перамогі. Яго новыя вершы гучаць сёння на беларускай мове ў перакладзе Уладзіміра Палковіча.

Давід СІМАНОВІЧ.

Аляксандр ПУХАЕЎ

Беларусь

Прайшоў я па грознай і спеўнай
Зямлі,
Дзе баі адгулі,
Дзе буры прамчаліся гнеўна,
Дзе сёння ільны расцвілі,

Дзе спеюць купальскія росы,
Дзе сонца цяплынь раздэе,
Дзе жаўранкі поўняць нябёсы,
Дзе трактар руплівы плэ.

Былі гарады зруйнаваны,
Паліты палеткі крывёй.
Героі залечвалі раны
Гаючаю працай сваёй.

Не раз і не два я вярнуся
На гэту святую зямлю.
Я сэрцам люблю беларусаў,
Іх душы і песні люблю.

Я крочыў сцяжынаю жніўнай,
Мне бор беларускі спяваў,
Купаўся я ў Нарачы дзіўнай,
У лузе рамонкі ірваў.

Праходзіў праз Буг і праз
Нёман,
Нібы праз Ліяхву — уброд.
Я ў вас, беларусы, як дома,
Душою люблю ваш народ.

Да вас прыкіпеў я сардэчна,
Нішто мяне
не пахісне—
Братэрства і дружба навечна
Карэннем зрасліся ўва мне.

Помнікі

Зыркля зоркі ў бяздонным
блакіце,
Гляньце, як зоркі зямныя
гараць.
Зорныя помнікі вы палічыце
Тым, хто за волю ішоў
паміраць.

Помнікі розныя: з бронзы,
з граніту,
З мрамору і з палявых валуноў.
Гэтая памяць, крывёю палітая,—
Гонар салдацкіх дачок і сыноў.

Зыркля зоркі, вам бачны
кывавыя
Надпісы — кнігі трагічнай
радкі?
Свецяць імёны, пакрытыя
славаю,
Яркім, нязгасным агнём праз
вякі.

Помнікі помняць: на папалішчы
Хлопчык мурзаты, заўчасна
сівы,
Плакаў па родных, якіх вораг
знішчыў...
Помнікі помняць рыданні
ўдавы.

Помнікі ў жыцце, ля шумнай
дарогі

Ля пушчы вячэстай маўкліва
стаяць.
Зыркля зоркі святой Перамогі
будуць заўсёды нам шлях
асвятляць.

Шляхі паэта

Паэтаў шлях бывае лёгкім
рэдка.
Нясе цяжар удумлівы паэт.
Калі песня ідзе па мяккіх
кветках,
Які ў жыцці тады пакіне след?

Паэт душой, спагадаю багаты...
І хоць бывае пуста на стале,
Не патрабуе за паслугі платы.
Яму ўсё вышні манкі не пашле.

А муза ставіць новыя умовы,
То лашчыцца, то крывіцца:
«Пусці...»
Як іскарка, глыбінна ўспыхне
слова.

Плаці, паэт, пакутамі плаці.
Заплача свет — паэтаў боль
бясконцы.

Людскому шчасцю век гадоў
служыць.
Ён—павадыр, апора, абаронца.
Жыць для сябе — тады
навошта жыць?

Паэт на бой заснуўшых
уздымае,
Ён перад смерцю мужа запяе.
Знясіленых ён песняй
падтрымае,
Знявераным ён сілы надае.

Жыве паэт без урачыстай пыхі,
Памкненняў нашых тайных
уладар.
Нясе за нас ён, непрыкметны,
ціхі,
Боль нашых думак, нашых душ
цяжар.

Кінжал

Кінжал прыгожы ў мяне
Вісіць здаўна ў пакоі.
Быў ён у нашай старане
Заўсёды першай зброяй.

Яго лязо агнём гарыць.
Не дараваў абразы.
О, каб умёў ён гаварыць —
Пачулі б мы расказы...

Ён у героя быў — герой,
Нягоднікі дрыжалі.
За праўду ён стаяў гарой,
Калі ёй пагражалі.

Праз пакаленні вандраваў —
Ад бацькі і да сына.
І спаў заўжды, і танцаваў
Ён разам з асецінам.

Кінжал прыгожы ў мяне
Вісіць, блішчыць узорам.
І марыць ён аб даўніне —
Яму за лёс не сорам...

ВЫХОЎ ВАЕМ — НА ЯКІХ УЗОРАХ?

Магчыма, і пататак бы гэтых не было, каб не тая, досыць выпадковая сустрэча. Давялося трапіць мне ў канцы мінулага года на семінар клубных работнікаў Віцебшчыны. Не сказаць, каб праходзіў ён бурна, ці неяк незвычайна (часам некаторыя вельмі ўжо прыткія «перабудовы» лічаць, што калі яны правядуць семінар па перабудове, то і мэта дасягнута). Але вось у гэтай будзённасці,

у рэданцыйнай пошце апошняга часу, у прыватнасці, у п'ятым нашым пастановам чытача з г. Ляхавічы І. В. Дарашэні ўзнімаецца пытанне аб стане культурна-масавай работы, аб праблемах і недахопах у гэтай важнай сферы жыцця рэспублікі, аб новым падыходзе да гэтых праблем. «А чаму б, — звяртаецца да рэдакцыі І. В. Дарашэні, — не асвятляць больш шырока пытанне, звязанае з развіццём мастацкай самадзейнасці на сяле, з работай клубу і бібліятэкі, закліканыя актыўна прапагандаваць наш мастацтва? Як вядома, болей кропкай сельскай мясцовасці з'яўляецца цяперчасць надраў культасветработнікаў. Вось бы і заняцца даследаваннем — што там адбываецца».

Артыкулы наваполацкага журналіста Нячума Гальпяровіча і супрацоўніка Мінскага абласнога навукова-метадычнага цэнтры народнай творчасці і культасветработы Антаніны Хатзіна — яны пісаліся, дарэчы, у адзін час, што па-свойму сімптаматычна — у пэўнай меры і з'яўляюцца спробай адказаць на пытанне, «што там адбываецца», высветліць некаторыя важныя бакі культурна-асветніцкай работы.

НЕ РАЗБУРАЦЬ, А ЗЫРАЦЬ

Аднойчы прачытала я ў газеце «За рубяжом» цікавую інфармацыю: замежныя вучоныя-генетыкі выказалі думку (пацверджаную даследаваннямі) аб пачатковым выхаванні дзіцяці ў чэраве маці. Аўтар артыкула аргументавана даводзіў, што музыка, размовы, узаемаадносіны людзей — увесёлы знешні свет адбіваецца на псіхіцы чалавека, які яшчэ толькі мае нарадзіцца. Менавіта гэтым тлумачыцца асаблівая ўвага немаўляці да пэўнай мелодыі (яе часта спявала цяжарная маці) ці адмоўная рэакцыя на аднаго з членаў сям'і, які не жадаў з'яўлення дзіцяці...

Прачытала і падумала: пэўна, рэдка спяваюць сучасныя маці нашы народныя песні ды калыханкі, пэўна, не жыве ў многіх сем'ях роднае слова, інакш чаму растуць дзеці глухімі да сваёй мілагучнай мовы, чаму часта беларуская народная мелодыя выклікае здзіўленне і не прымаецца душой?

Неверагодна, але, бывае, прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей танчэй адчуваюць багатую семантыку нашага слова, чым людзі, якіх узгадвала беларуская зямля. Мой знаёмы тэатральнавец, які прыехаў на Беларусь з Ленінграда і ўпершыню пачуў жывое бела-

звычайнасці, з даўнімі хваробамі прыхарошвання і бесканфліктнасці, пытанні, якія ўзнімаліся на семінары, выгледзілі некалькі трыможна і балюча. Вось што я запісаў тады ў свой бланкет.

— Што даваць у рэпертуар мастацкай самадзейнасці? Тое, што прапануюць песенныя і метадычныя зборнікі, даўно састарэла, а тое, што прапануюць самі ўдзельнікі, — або на вельмі нізкім мастацкім узроўні, або зусім нейкага невядомага паходжання (з саматужных магнітных стужак, запісаў у альбомах і г. д.).

— Што «круціць» на танцах і дыскатэках? Пугачова і Ляонцеў, лічаць юныя танцоры, — архаізм. А ні пласцінак, ні магнітных стужак з апошнімі навінкамі няма. Затое ёсць зноў жа сумніцельнага паходжання запісы, прычым, як ні дзіўна, найвыдатнейшай якасці. Між тым, у навукова-метадычных цэнтрах няма ні гуказапісваючай апаратуры, ні запісаў ува-

рускае слова, пачаў вывучаць нашу мову, ён перакананы, што не мае права займацца культурай — даследаваць набыткі нацыянальнага тэатра — без ведання мовы народа, яго духоўных каранёў. А ў культурнай установе, дзе працуюць гэтыя знаёмы, скептычна пасміхаюцца з яго: маўляў, дзівак ды і толькі! А яны ж — культасветработнікі: метадысты, рэжысёры, прапагандысты, яны

— Чаму з вясковай сцэны не гучыць беларускае слова? Ні вершаў, ні рэпрыз, ні п'ес ці гумарэсак, ні песень нарэшце не пачуеш? Ні плаката, ні лозунга на роднай мове таксама не сустранеш.

— Чаму ў вёску не прыязджаюць пісьменнікі, артысты, лектары? Чаму так сумна і ціха ў клубе, нават там, дзе — аксаміт і мяккія крэслы, куды воляць дэлегацыі і карэспандэнтаў.

І г. д. і да т. п...
Ведаецца, ад падобных пытанняў я нават крыху разгубіўся. Бо задавалі іх дарослыя людзі з адукацыяй, з пасадай, атэставанымі і кваліфікаванымі. Я не хачу агулам абвінавачваць культработнікаў, бо не ўсё, далёка не ўсё залежыць ад іх. Але сама пастаўка пытанняў гаварыла аб такім інфанталізме, нежаданні змагацца з цяжкасцямі, што стала ніякавата. Асабліва засумавалі я пасля пытання аб паездках у вёску пісьменнікаў, лектараў. Калі я абсалютна шчыра сказаў, што, да прыкладу, наваполацкія літаратары (сярод іх ёсць і лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, і аўтары першых кніжак, і выканаўцы ўласных песень) адгукнуцца на падобнае запрашэнне па першым за-

Прыбраліся — глядзім шчасліва
На колас буйны, спелы, наліты.

Вядома ж, такія «вершы» не ўзрушаць, не крануць за жывое. А, здаецца, і творы класікаў нашай літаратуры перарабляюцца на адпаведныя капылі, каб дапасаваць тэкст да пэўнага моманту. Часта аўтары шэрых сцэнарных матэрыялаў — студэнты-завочнікі інстытута культуры, якія не забіліся на родную гаворку, працуючы ў вёсцы, але і не асвоілі як след літаратурную мову. Рускай мовай яны таксама валодаюць, на жаль, не лепей. А мастацкі густ, адчуванне слова як знаку духоўнага жыцця асобы? На асэнсаванне, засваенне гэтых паняццяў не хапае часу. Культработнік на вёсцы (ды і ў раённых цэнтрах) на сямі санях адзін едзе. Вучоба ўпохапкі, сцэнарыі — для залікаў, і таўсцюць стосы недарэчных, штучных распрацовак для клубных мерапрыемстваў.

Мы паспрабавалі паставіць заслонку на шляху халтуры. Дык утвараецца вакуум, які няма чым запаўняць. Графесіяналы, літаратары без вялікай ахвоты ідуць насустрач Міністэрству культуры. Не ратуюць культуру ад халодных, абыякавых рук. Ці трэба тлумачыць, што там, дзе абыякавасць і няведанне, — там прафанацыя. Інакш нельга назваць, скажам, парады выкладчыка інстытута культуры і аўтара шматлікіх сцэнарыяў масавых тэатралізаваных прадстаўленняў П. Гуда. Традыцыйна-беларускае калядаванне, якое спрадвечу існавала як вясельны, жартаўлівы, па-народнаму мудры звычай, ён прапануе праводзіць па наступнай схеме: дэлегацыя перадавікоў прадпрыемства ці арганізацыі на чале з прадстаўніком партыйных органаў наведвае аднаго з лепшых працаўнікоў калядываннем вечарам і такім чынам стымулюе працу ўсіх астатніх — маўляў, кожнаму захочацца, каб на наступны год да яго завіталі шаноўныя госці...

Напачатку падалося, што гэты не зусім удалы жарт. Аднак аўдыторыя прагна глытала псеўданаватарскія рэкамэнда-

кліку, мае суб'ядзнікі ўзрадаваліся. А між тым, наколькі я памятаю, ад саміх культасветнікаў такіх запрашэнняў ніколі дагэтуль не было.

Старая наша прыцелька паказуха... Пішацца безліч справаздач, складаюцца дыяграмы і лічбавыя лабірынты, падобныя на шыфраваныя звароты да іншых сусветаў і галактык, а клубы... проста пустуюць. адчыняючы свае дзверы ці для ўрачыстых пасяджэнняў, ці для прымітыўных танцулек. Памятаецца, як у перадачы ЦТ «12 паверх» вядомы савецкі акцёр і рэжысёр Ралан Быкаў дамаўся адказу: чаму і, галоўнае, ад каго зачынены клубы?

Я ўжо неаднойчы гаварыў пра тое, што культасветработнікі чамусьці не заўважаюць нават тых, каго абавязаны ведаць, прыцягваюць да сваіх асветніцкіх спраў. Я маю на ўвазе, напрыклад, спявачак і спевакоў народных песень, умельцаў, гэтых носьбітаў духоўнай спадчыны народа, без якіх няма і не будзе мастацтва ўвогуле.

Неяк мы з пісьменнікам Уладзімірам Арловым ездзілі па Браслаўшчыне, сустракаліся з цудоўнымі вясковымі людзьмі, сапраўднымі народнымі мастакамі. Вынікам гэтых паездак сталі не толькі рэпартажы, але ўнікальныя саламяныя брылі, лазовыя кошыкі, вышыванкі. Дык вось, у мясцовым адзеле культуры пра гэтых майстроў проста не ведалі. Мо і ў гэтым

прычына таго, што ў сувенірных крамах замест самабытнага — безліч бяздарных, псеўданародных падробак, якія толькі псуецца густы спахвіцоў?

Калі мы самі зараз адмовімся ад спадчыны, ад бяспечных каштоўнасцей народнага мастацтва, то з чым застанемся? З духоўным эсперанта? Са спажывецкай масавай культурай?

Магчыма, я гавару занадта агульна? Што ж, давайце больш канкрэтна. Я даволі часта бываю ў адной з лепшых гаспадарак на Віцебшчыне — калгасе імя Сільніцкага Полацкага раёна. Тут, здаецца, усё добра: і клуб, і мастацка-музычны салон з выстаўкай, і музей узводзіцца, нават мастакі з вышэйшай адукацыяй працуюць, і наглядная агітацыя лепшая ў раёне, але...

Нешта не бачу я моладзі ні ў клубе, ні ў салоне. Ды што ім урэшце рабіць, скажам, на выстаўцы, калі вісіць яна, як я памятаю, гадоў шэсць, а новых экспазіцый нешта не нараджаецца? Не, калі наладжваюцца ў раёне агляды ці свята, будзе тут і хор (у ім і сам старшыня калгаса, пашана яму за гэта, спявае), і выканаўцы... Але ж зноў, не для сябе, не для людзей, а для паказухі. Нешта нічога невядома мне пра клубы па інтарэсах, пра «агеньчыкі» ці «гасцінныя». Узляло шэфства над калгасам абласное аддзяленне Саюза пісьмен-

нікаў БССР, можа, што зрушыцца ў лепшы бок. Але, баюся, дайці да кожнага чалавека, да кожнага калгасніка будзе зусім не проста.

Так, пахваліцца пра шэфства над сельскай культурай мы ахочыя. А вось каб пры дапамозе аддзела культуры ці райкома камсамола знайсці 10—15 мастацкіх вырабаў (хоць бы мясцовых майстроў) для замены экспазіцыі ў выставачнай зале, — тут наш імпрэт аціхае...

Колькі слоў пра эстэтыку вёскі. Будзеца сэряз вельмі многа. І пра быт сялян клопаціцца, і пра ўмовы працы. А што часам кідаецца ў вочы? Бруд на дарогах, замок на клубе, афіша пра чарговы фільм з мінімум дзюмо-трыма арфаграфічнымі памылкамі. А вуліцы новыя як называем? Маладзёжная, Жамчужная ці яшчэ «прыгажэй» — Лучазарная. Я падлічыў, што ў кожным раёне сёння не меней дзесятка Маладзёжных. Як жа не задумацца тады, навошта ў кожным раёне архітэктурная служба, адзел культуры, адзел культурна-масавай работы райкома камсамола? Хто павінен паклапаціцца, каб не стала ўсё ў нас безаблічным, на адзін капыл, каб не выветрыліся з памяці народнай спрадвечныя і паэтычныя назвы ўрочышч і вёсак, рэчак і вуліц? Нават пры выключнай занятасці ці ў любую суровую часіну сельянін не забываўся аздобіць сваю хату

няхітрый карункам. Няхітрый, але мастацкім. А колькі мне давялося бачыць зараз пампезных і безгустоўных помнікаў і карцін ля кантор і ў іх саміх, плакатаў і стэндаў, выкананых далёка не па лепшых трафарэтах, прымітыўных у мастацкіх адносінах лозунгаў і розных «дошак галоснасці»!.. Я ўжо не кажу, што слова роднага тут не сустранеш, бо хто — выканаўцы? Халтуршчыкі аж з Адэсы ці Малдавіі, Харкава ці Сахаліна. А грошы ж ім перападаюць такія, што нават слыхным майстрам у мастацкіх салонах ці закупшчыкам у Міністэрстве культуры і не сніліся.

Нешта ж павінен тут навесці парадак, нехта ж павінен задумацца, на якіх узорах і як мы выходзім з сельскага жыцця.

Мне неяк ужо даводзілася гаварыць пра рэпертуарныя зборнікі для мастацкай самадзейнасці, пра сцэнарый для агітбрыгад, пра аднаактоўкі ці «поўнаметражныя» п'есы для народных тэатраў. Жых!.. А ў нас жа ў кожным абласным горадзе — навукова-метадычны цэнтр, Дом мастацкай самадзейнасці, у кожным раёне — РДК. А «ЛіМ» не чытаюць і не вылісваюць, «Бібліятэкі «Вожыка» не знайсці, а паэтычныя зборнікі П. Панчанкі ці Н. Гілевіча, Г. Бураўкіна, Р. Барадуліна ці У. Някляева на паліцах шукаць дарэмна. А што ж тады, як не іх палкія,

публіцыстычныя ці сатырычныя творы чытаць з эстрадаў?..

І апошняе. Сама асоба культработніка, яго круггляд, яго жыццёвая і грамадзянская пазіцыя. Вельмі хацелася б пабываць на занятках у культасветвучылішчах (у Віцебску ці Гродне, скажам), ці ў нашым наважым інстытуце культуры. Як і чаму, прабачце, там вучаць маладых людзей? Чаму яны выходзяць адтуль, не разумеючы ні свайго професійнага прызначэння, ні задач, якія стаяць перад нашай культурай? Чаму, вяртаючыся на працу ў глыбінку, да жыватворных крыніц мовы, яны часта забываюцца на яе, сваю матчыную мову, і не знаходзяць, прабачце за змрочны каламбур, агульнай мовы з людзьмі, якім сваім мастацтвам абавязаны служыць?

Ды, з другога боку, і стаўленне да іх на месца зусім не самавітае. Ні зарплаты людскай, ні кватэры, ні пашаны. Затое на лён, на бульбу, на буракі... Усё роўна, маўляў, лынды б'яце. А яны і б'юць.

А мы — б'ём трывогу. Мы, хто не можа быць абаякавым да таго, як выглядае сёння культурнае жыццё на сяле, якое месца займаюць тут духоўныя здабыткі народа, яго мастацкая творчасць.

Вось на якія думкі навяла мяне сустрэча на семінары культасветработнікаў.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ.
г. Наваполацк.

цы: у зале сядзелі культработнікі Мінскай вобласці і вучыліся... професійнаму майстэрству.

Упэўнена: калядкі па прапанаванай схеме мала хто з прысутных стане праводзіць — свае ж людзі засмяюць. Але як спалучыць традыцыі і сучаснасць, як ажывіць карані, што ўзяць за аснову? Мала хто ведае. Ці не таму, што не надта далучаемся мы да вытокаў народнай культуры, як гэта належыць, ні ў сям'і, ні ў школе, ні ў паўсядзённым жыцці? Спытайцеся ў маладых людзей, хто з іх ведае, якія стравы гатавалі яго продкі, якую вопратку насілі, песні якія шанавалі? Што яны адкажуць?

Памятаю, у Лагойску вырашылі наладзіць кірмаш, заснаваны на нацыянальных традыцыях. Райком партыі быццам бы пагадзіўся з усімі прапановамі абласнога навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці: трэба адраджаць народныя звычкі, трэба далучаць сучасніка да гісторыі. Але ў часе арганізацыі свята работнікі культуры былі не адзін раз прысаромлены за «неразуменне асноўнага»: на полі буракі няма каму ўбіраць, не да свят, маўляў. Можна, вядома, зразумець клопаты гаспадарнікаў. Але плён працы — ці не бярэ ён пачатак у душы? І ці не звёны гэта аднаго замкнутага ланцужка? Думаецца, збыднела вёска на рабочую сілу яшчэ і з-за таго, што ўцякае моладзь шукаць у вялікіх гарадах тых песень-танцаў, якіх сёння не хапае ў родных мясцінах.

Між тым, горад таксама не заўсёды задавальняе духоўны пошук многіх маладых людзей. Вясковая моладзь, бывае, душой не прыжываецца ў горадзе, не знаходзіць сябе ў размаітай стракатай плыні так званай гарадской культуры. Гэта доказна пацвярджаюць інтэрв'ю Святланы Алексіевіч «Я паехаў з вёскі...», надрукаваныя ў «ЛіМе». Чалавек адчуваецца ад першавытокаў, парушаецца закон духоўнага ўзаемаўздзянення асобы і грамадства. І спараджаюцца бездухоўнасць, душэўная галечка, функцыяналізм.

Гартаю падшыўку сцэнарных матэрыялаў і метадычных рэкамендацый нашага навукова-метадычнага цэнтра. «Вяселле». Светлае імгненне жыцця. Якім яно будзе, залежыць і ад культработнікаў, ад тых, хто

сёння дапамагае зрабіць свята яркім, незабытым. Чытаю сцэнарый — і душу захліствае радасць: бачу народнае беларускае вяселле, непаўторна-лірычнае, шчодрое на цёплыя пакаванні. Але — бянтэжача стандартныя рускія тэксты для вядучых. Асацыятыўнасць успрымання раздвойваецца, губляецца каларыт, цэласнасць свята...

«Их каждый шаг достоин обелиска». Методический материал в помощь организаторам клубных мероприятий, посвященных Победе советского народа в Великой Отечественной войне». Добры, змястоўны матэрыял. Не арыгінальны (сістэматызаваныя парадкі і тэксты з шэрагу саюзных і рэспубліканскіх выданняў), але патрэбны і прыдатны для выкарыстання. Дзіўна толькі, што Пімен Панчанка прапаноўваецца ў перакладзе на рускую мову. Наогул, ніводнага сцэнарнага на ваенную тэму па-беларуску не трапілася. І пра мужнасць рэспублікі-партызанкі сказана наагул, асобнымі штырхамі...

На жаль, бібліятэку навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці не назавеш скарбніцай народнага мастацтва...

Супрацоўнікі навукова-метадычных цэнтраў народнай творчасці — сярод іх шмат сапраўдных энтузіястаў — прагнуць жывой, дзейснай справы, шукаюць метады рэалізацыі творчых задум. На жаль, часцей за ўсё яны вымушаны выконваць функцыі інспектараў. Бясконцыя камандзіроўкі па раёнах з мэтай нешта правесці, даследаваць, высветліць, напісаць... Ці садзейнічаюць яны развіццю мастацкай самадзейнасці? Ці шмат карысці грамадству ад калонак лічбаў, якія паспешліва дыктуюцца па тэлефоне?

Невылічная хвароба! Інертнасць мыслення? А калі б усю энергію, затрачаную на збірание звестак і састаўленне даведак, калі б усе матэрыяльныя сродкі, з'едзеныя міжгароднімі званкамі і тэрміновымі паездкамі, накіраваць у патрэбнае рэчышча?..

Я назірала, як удзячны вясцоўцы людзям, што арганізавалі свята вёскі ці вуліцы, дапа-

маглі правесці весела і шчыра зажынкі ці дажынкі. Памятаю, як прасілі бабулькі на Мядзельшчыне, успамінаючы свята калгаса «17-га верасня»: «Каб жа вы, дзеткі, часцей такія святыя рабілі! І на старасце забываецеся...»

Ці ўзяць такі момант. Мы прымушаем людзей запаўняць грувасткі анкетны — вывучаем іх інтарэсы. Але ніводнае навуковае даследаванне гэтак праўдзіва не адлюструе духоўны свет чалавека, як асабісты кантакт з ім. Прынамсі, я не ведаю такога выпадку, каб наша сацыялагічнае анкетаванне падштурхнула грамадскую думку на рэальнае развіццё культуры. Ездзім, просім шчыра адказаць на пытанні, марудна падлічваем крыжыкі і галачкі і... мала верым, што гэта каму-небудзь патрэбна. Дык ці не лепей вывучаць усе праблемы ў працэсе творчай работы? «Іменна культ лічбаў прыводзіць да затаварвання дамоў культуры «прадукцыяй», якая старэе ўжо ў ходзе яе падрыхтоўкі, да сумятні і прыпісак. Нівеліруецца, выхалашчваецца складаны, шматгранны працэс культурна-выхаваўчай работы, які ў сваёй аснове — з'ява творчая» (Мікола Казловіч, «Гэтая салодкагаласая сірэна — лічба», «ЛіМ», 1.8.86 г.). І з гэтай думкай нельга не пагадзіцца.

Наўрад ці актывізуецца работа ў пахілым, па-сіроцку закінутым клубе ад прыезду прадстаўнічай дэлегацыі метадыстаў і розных правяраючых. Гэты клуб чакае канкрэтнай справы, руплівых рук ды гарах сэрцаў. А ў нас прыжылася дзіўная завядзёнка — прадбачліва папярэджае візіты «высокіх камісій»: залатваць, падчышчаць, вывешваць графікі і стэндзі.

16 жніўня мінулага года карэспандэнт газеты «Мінская праўда» У. Кобрын выступіў з артыкулам «Быў у вёсцы клуб». Пакуль заняты клуб Барысаўскага раёна вёскі Дзедзела-

вічы сціпла прывыкаў да свайго лёсу, нікога ён не трывожыў. Пасля ж газетнай публікацыі пачалася паскораная ліквідацыя недахопаў у клубнай сістэме Барысаўскага раёна. На працягу амаль тыдня група супрацоўнікаў абласной бібліятэкі імя А. С. Пушкіна і абласнога навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці «працавала» на Барысаўшчыне — рыхтавала клубы і бібліятэкі да правяркі абкомам партыі.

Ці не час адкінуць прэч такія формы і метады «работы»? Паказуха і ёсць паказуха, такая дапамога вёсцы — не дапамога, а мядзведжая паслуга. Ці не лепш было б знайсці энтузіястаў, сродкі, умацаваць клубы кадрамі?..

Аднак кадры ў культуры — пытанне самае набалелае.

Назірала я на Гродзеншчыне, як жыццё карэктіруе ўсе нашы планы. Стаіць на ўскрайку вёскі цагляны сучасны клуб, тужліва глядзіць на дарогу. А непадалёк на лаўцы пад старым клёнам, сабралася моладзь, расказвае анекдоты, узрушана падлічвае, калі ў суседняй вёсцы вяселле будзе, каб патанцаваць удосталь.

Маё пытанне пра клуб усіх развесяліла.

— Чаго туды ісці? Зашмалцаваныя пласцінкі слушаць?

— Мо за гэта яшчэ і грошы плаціць?

— Лепей за дзесяць «кэмз» на вяселле злётаць. Там хлопцы якую хочаш мелодыю зб'яваюць...

Кожны вечар адчыняе абдзелены лёсам клуб сціпла дзяўчынка і адзначае на календары, колькі засталася яшчэ так марнець, пакуль з'едзе вучыцца. А зараз прыходзіць «на работу» і запаўняе патрэбныя некаму ў райцэнтры паперкі. І ніхто на яе не крыўдуе. Людзі прызычаліся. Ёсць на вёсцы свае музыкі, спевакі, свае арганізатары. Яны без платных паслуг навесяляць.

А клуб сіратліва сцішыцца ў чаканні новага гаспадара. Адтуль будучы бегчы і дыпламаная спецыялісты, пакуль не зойме культура пазіцыі, роў-

ня і іншым сферам грамадскага жыцця. Мяркую, наспей час па-дзелаваму вырашыць праблему матэрыяльнай базы аддзелаў культуры, якія цяпер знаходзяцца ў становішчы жабракоў: бензін — прашу, грошы на касцюмы — прашу, клуб аформіць няма за што. Праўда, існуюць КСК, і маюць свой спецраўнак, на які павінны паступаць фінансы, адлічваемыя прадпрыемствамі, арганізацыямі, установамі. Ды, на жаль, адлічэнні гэтыя — з'ява выключная. І што самае дзіўнае: сродкі, якія могуць папоўніць касу культурна-спартыўнага комплексу, бухгалтары не ўмеюць правільна, у адпаведнасці з фінансавай палітыкай, аформіць. Каб прыняць на спецраўнак КСК даход ад кірмашовай сельгаслатарэі, у Лагойску, напрыклад, доўга вынаходзілі абгрунтаванні...

Справа, вядома, упіраецца не толькі ў фінансы! Далёка не кожны з нашых спецыялістаў культасветработы дасканала ведае фальклор і этнаграфію, рэжысуру масавых тэатралізаваных прадстаўленняў і харовае мастацтва. А ці зможа ён у такім разе адрозніць традыцыйна-беларускае ткацтва ад гэтага жанру народнай творчасці ў іншых народаў, ці зразумее і ацэніць лексіку нацыянальнага танца?

Мы пачалі адраджаць старадаўнія абрады. Але часта лёс іх зноў-такі залежыць ад людзей недасведчаных. Цяжка быць адрозніць сацыяльна-бытавы абрад ад рэлігійнага, зразумець сімваліку, размежаваць прыдатнае для нашага ладу і тое, што аджыло свой век. Неабходна ведаць псіхалогію і гісторыю зараджэння абрада-творчай дзейнасці. Патрэбны професійны, кампетэнтны падыход.

Можа, хопіць разбураць? Можа, будзем па зернейку збіраць тое, што яшчэ захавалася? А зернейкі пусцяць карані.

Антаніна ХАТЭНКА,
рэдактар Мінскага абласнога навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці і культасветработы.

Неяк у адной з перадач «Міжнароднай панарамы» быў паказаны сюжэт аб выкладанні выяўленчага мастацтва ў японскай агульнаадукацыйнай сярэдняй школе. На пытанне карэспандэнта, чаму на выкладанне гэтых дысцыплін у Японіі не шкадуюць часу, адводзячы ім на 6 гадзін на тыдзень, прагучаў нечаканы адказ: «Таму што мы імкнемся апырацца ў развіцці эканомікі іншых краін на свету». Парадокс? Але ж высокая канкурэнтная здольнасць японскіх тавараў на сусветным рынку абумоўлена не ў апошнюю чаргу іх высокай эстэтычнай вартасцю. Дасканалая функцыянальная форма заўсёды эстэтычная. Няхай гэта аўтамабіль, тэлевізар ці гадзіннік, чамадан або нават якая-небудзь шасцерня. І, вядома ж, неразвіты мастакі густ — саўдзельнік нехайнасці, вытворчай недысцыплінаванасці, выпуску нізкакаснай прадукцыі.

Але калі такое дбайнае стаўленне да мастацкіх дысцыплін

У канцы мінулага года Бюро ЦК КПБ зацвердзіла распрацаваныя Саветам Міністраў БССР меры па вывядзенні далейшага развіцця выяўленчага мастацтва і павышэнні яго ролі ў камуністычным выхаванні працоўных, умацаванні вытворчай і матэрыяльна-тэхнічнай базы. У гэтым дакуменце, у прыватнасці, звернута ўвага на праблему падрыхтоўкі творчых кадраў рэспублікі. У ім адзначана, што неабходна прыняць меры да карэнага паліпшэння вучэбнага працэсу ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце, Мінскім мастацкім вучылішчы імя А. К. Глебава і дзіцячых мастацкіх школах... Як будучы вырашацца гэтыя пытанні, што трэба зрабіць, каб выхаваць працэс будучых мастакоў у сценах вучылішча і ВНУ адбываўся больш плённа і грунтоўна, — пра гэта нататкі журналісткі Р. Бакуновіч.

скончыў вучылішча на «выдатна». Далёка не ўсе выдатнікі-мінчане вытрымліваюць конкурс, прыёмная камісія інстытута вымушана аддаваць перавагу іншагароднім, хоць зацікаўлена перш за ўсё ў нацыянальных кадрах. Гэта тым больш прыкра, што Мінскае мастацкае вучылішча — адзінае на Беларусі ўстанова, якая дае сярэдняю спецыяльную мастацкую адукацыю, і, значыць, павінна быць надзейным рэзервам адукацыі вышэйшай. Адсутнасць пераемнасці паміж

даючы перавагу адной — самай любімай! І ці не з такіх апантных вырастаюць потым сапраўдныя мастакі?

— На гэта ў вучылішчы не звяжваюць, таму ўжо пры адборы навучэнцаў там пануе элемент выпадковасці, — зазначаў у сваім выступленні прафесар Віктар Грамыка.

А вось яшчэ адна «прарэха». З 1983 года выкладанне спецыяльных дысцыплін на аддзяленні, якое рыхтуе выкладчыкаў малюнка для сярэдніх агульнаадукацыйных школ, вядзецца па новай праграме, рэкамен-

ра, калі вучаць чытаць. Але ж і «казы» сёння іншыя, чым некалі, і буквар зусім не той — ён разлічаны на дзяцей, якія сёння ў пяцігадовым узросце ведаюць і разумеюць больш, чым падлеткі нейкіх дзесяці год назад... Дык чаму ў навучанні мастацтва трэба трымацца за дапагонныя метады?

Аднак вернемся да новай праграмы. Згодна з ёй, тэрмін навучання ў вучылішчы скарачаны з пяці год да трох з паловай. Самы выкладчыкі вучылішча, якія выступалі на семінары, гаварылі, што ў такі тэрмін немагчыма ўплываць на кожнага навучэнца паасобку, увайсці з ім у духоўны кантакт, абсалютна неабходны пры выкладанні выяўленчых дысцыплін, — кожны будучы мастак мае патрэбу ў індывідуальным падыходзе да яго. Без гэтага немагчыма развіць талент. Вось і выпускаюць «мастакоў», якім не хапае спецыяльных ведаў, мастакоў без наёмкі на ўласны почырк, пазбаўленых нават элементарных прафесійных навываў. Што і выявіла выстаўка работ навучэнцаў вучылішча. Работы гэтыя падрабязна, без усялякіх скарцаў, аналізавалі выкладчыкі інстытута А. Чарнышоў, дацэнты А. Арцімовіч і А. Казлоўскі, прафесар М. Данцыг. Яны паказалі, што амаль усім работам бракуе жывога пісьма, яны шэрыя, выкананы без адчування колеру, без уяўлення аб яго магчымасцях.

Тут трэба падкрэсліць, што сярэд аўтараў работ ёсць і здольныя людзі, якія калі не сёння, дык заўтра паступяць у інстытут. Але замест таго, каб працягваць працэс іх навучання, развіваць тое, што закладзена было ў вучылішчы, іх давадзецца вучыць нанова. Бо амаль нічога не закладзена, акрамя стэрэатыпаў шкалярскага мыслення.

Усе, хто выступаў на семінары, наракалі на хібы ў метадыцы выкладання спецыяльных дысцыплін. Выявілася, што выкладчыкі вучылішча наогул не маюць сваіх метадык, запачываюць іх, хто дзе.

І, вядома, у многіх хібах работ мінскага вучылішча відавата новая праграма, пра якую тут нямаюць сказаць.

Не спрыяе навучальнаму працэсу і вельмі слабая матэрыяльная база: заняткі ў вучылішчы праводзяцца ў непрыстасаваных памяшканнях, не разлічаных на спецыфіку выкладання.

Што ж трэба зрабіць, каб выправіць становішча? Па-першае, рашуча мяняць сістэму адбору таленавітай моладзі. Прычыны адбору, які існуе сёння, з'яўляецца рэштатам, праз якое лёгка праходзяць «серадняячкі», а сапраўдныя таленты не могуць праціснуцца праз стандартныя дзірачкі. Чаму б не ўзійць прыклад з сістэмы музычнага выхавання? У Міністэрстве культуры БССР ёсць картатэка дзяцей з вёсак, з раённых і абласных цэнтраў, вучняў сталічных школ, якія маюць музычныя здольнасці. Думаецца, што складанне падобнай картатэкі наспела і для сістэмы мастацкага навучання. Работа, вядома, карпатлівая, але неабходная. Яна дасць выхад у «глыбінку», дзе ёсць нямаля здольнай дзятвы. З дапамогай раённых аддзелаў культуры можна выявіць нямаля тых, хто з цягам часу па праву талента зойме сваё месца сярод навучэнцаў вучылішча.

Ёсць, відаць, сэнс адмовіцца ад новай праграмы і вярнуцца да старой. А галоўнае, наспеў час вырацаваць адзіную метадыку і наладзіць навучанне па ёй ад ніжэйшага да вышэйшага звяна. А для гэтага неабходны адзіны метадычны цэнтр, міжведамасны савет па мастацкім выхаванні ў рэспубліцы.

Вось такія праблемы і пытанні былі ў цэнтры гаворкі на семінары. І ў гэтым яго плён.

Р. БАКУНОВІЧ.

КОЖНЫ Ж ШКОЛЬНИК ВЕДАЕ...

«Вячэрні Мінск», відаць, адзіная газета ў нашай рэспубліцы, што выходзіць на рускай і беларускай мовах. Няма нічога дзіўнага, што часам пры пераходзе тэкстаў адно слова можна выпадкова замяніць другім, бліжнім па значэнні. Але не ў тым выпадку, калі размова ідзе пра назвы твораў нашых класікаў. Кожны школьнік знае, што першы зборнік вершаў Я. Коласа называўся «Песні жалбы», а не «Песні журбы», пералічыць пазмы Я. Коласа «Рыбакова хата», а не «Хата рыбака», «Адплата», а не «Помста», «На шляхах волі», а не «На шляхах свабоды», як падае «Вячэрні Мінск» (ад 14.X.1986 г.) у артыкуле М. Жыгоцкага «За шчасце роднага краю». Дарэчы, герой пазмы «На шляхах волі» — Барыс Дзюжа, а не Дзюжа, як падае газета. Факт дзіўны і незразумелы, асабліва калі ўлічыць, што ў рэдакцыі ж, напэўна, працуюць людзі з вышэйшай гуманітарнай адукацыяй.

А факт гэты — не адзінак. «Вячэрні Мінск» частавата дапускае такія памылкі.

Ганна ДЗІСКО,
супрацоўнік Першамайскага
Дома піянераў г. Мінска.

ШУКАЮ БЕЛАРУСКІЯ ЗНАЧКІ

Захапленне гэта прыйшло не адразу. Заўсёды, калі пакідаеш нават на нейкі час родны кут, хочацца мець нешта памятнае, адметнае. Так здарылася са мной, калі мне давялося з Оршы на пляч гадоў паехаць у Ленінград. Тады ўзнікла жаданне набыць што-небудзь на памяць аб Беларусі.

Так у мяне з'явілася мае першыя беларускія значкі. Было іх тры. Адзін з выявай Я. Коласа, а два з выявай Оршы. Пасля кожнай паездкі дамоў я заўжды прывозіў некалькі значкоў. Паступова складалася мая калекцыя, калі можна яе так назваць, беларускіх значкоў.

Шчаслівы выпадак звёў мяне з цікавым чалавекам — Давыдзенкам Мікалаем Іванавічам, украінцам па нацыянальнасці, які пасля вайны асеў у Ленінградзе, — сапраўдным фалерыстам. Якая ў яго была калекцыя! Больш чым пляч тысяч значкоў! Але ўразаіла мяне не столькі колькасць, колькі тое, што ўсе значкі былі прысвечаны Украіне. З іх толькі Т. Шаўчэнку было прысвечана больш за трыста.

З таго часу я і пачаў сур'ёзна захапляцца беларускай фалерыстыкай.

Значкі ў мяне самыя розныя. Прысвечаны розным юбілеям, датам. Ёсць значкі з выявай гербаў беларускіх гарадоў. Заўсёды радуся, калі сустракаю значкі, прысвечаныя знакамітым людзям Беларусі. На жаль, іх у мяне вельмі мала. І не таму, што я не здолеў іх сабраць. А таму, што ў нас такія значкі амаль не вырабляюцца. Мяркуючы самі. Я. Купалу прысвечана ўсяго 11 значкоў, Я. Коласа — 7, М. Багдановічу — 2, У. Каратнечу, Я. Драздовічу, В. Харужай, К. Заслонаву, М. Шмырову, К. Арлоўскаму — па аднаму. А значкоў, прысвечаных Цётцы, Снарныне, Каліноўскаму, Бядулі, юбілей якіх мы адначалі ці збіраем адначачы, зусім няма. Трэба, каб людзі, якія адзваваюць за правядзенне розных юбілеяў, тых ці іншых значных падзей у жыцці Беларусі, клапаціліся і аб вырабе значкоў да гэтых падзей.

Што яшчэ непакоіць мяне? 1507 значкоў, прысвечаных Беларусі, у майёй калекцыі, але толькі 211 з іх — на беларускай мове. (Суды я не ўлічыў тых тэкстаў, якія гукаць аднолькава як па-руску, так і па-беларуску). У свой час тэлечасопіс «Роднае слова» падарыла гэта пытанне. Але справа так і не палепшылася.

г. Орша

А. СЯРОЖКІН,
рабочы.

„Гісторыя з географіяй“

Чаму сярод студэнтаў тэатральна-мастацкага інстытута мала выхаванцаў
Мінскага мастацкага вучылішча.

неабходна агульнаадукацыйнай школе, на якім жа ўзроўні павінна быць іх выкладанне ў школе спецыяльнага мастацкага навучання? Асабліва калі мець на ўвазе, што там рыхтуюць не толькі прадстаўнікоў «прыгожых мастацтваў», але і дызайнераў, мастакоў-канструктараў, якім давадзецца працаваць на вытворчых прадпрыемствах, а таксама выкладчыкаў мастацкіх дысцыплін у той жа агульнаадукацыйнай школе...

Менавіта праблемам паліпшэння навучання ў сярэднім звяне спецыяльнай мастацкай адукацыі быў прысвечаны навукова-метадычны семінар, які адбыўся нядаўна ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце. У семінары прымалі ўдзел выкладчыкі інстытута і Мінскага мастацкага вучылішча, міжшкольнага вучэбна-вытворчага мастацкага камбіната, работнікі Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР. Такое сумеснае «міжведамаснае» пасяджэнне было наладжана ўпершыню. А выклікана тым, што сярэдняе звяно мастацкага навучання не адпавядае патрэбам вышэйшага рэзервам якога яно з'яўляецца.

Прынамсі, усе размовы на семінары, усе спрэчкі тычыліся недасканаласці метадык і наогул вучэбнага працэсу ў Мінскім мастацкім вучылішчы. У фак інстытута была арганізавана выстаўка работ навучэнцаў вучылішча — былых абітурыентаў інстытута, якія не сталі яго студэнтамі, бо не вытрымалі конкурсу з выпускнікамі іншых спецыяльных навучальных устаноў розных гарадоў краіны. На аснове аналізу гэтых работ, а таксама на вопыце выпускных экзаменаў у вучылішчы былі пабудаваны даклады прафесараў і выкладчыкаў інстытута, многія з якіх пастаянна ўваходзяць у склад дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі ММВ.

Якая ж карціна вынікала з гэтых дакладаў і спрэчак?

Штогод у інстытут паступаюць 80—90 чалавек. Сярод іх выпускнікі сярэдніх агульнаадукацыйных школ, студый, вучылішч Кішыніёва, Адэсы, Пензы, гарадоў Прыбалтыкі. І, вядома, імкнучыся паступіць у інстытут выпускнікі Мінскага мастацкага вучылішча. Аднак горшыю падрыхтаванасць паказваюць менавіта яны, нават тыя, хто

сярэднім і вышэйшым звяном мастацкай адукацыі выклікае трывогу, непакоіць не толькі спецыялістаў, але і шырокую грамадскасць, што і надало семінару крытычны кірунак.

— Мы сабраліся, каб выявіць асноўныя перашкоды ў справе мастацкага выхавання і навучання, вызначыць захаваныя, якія дапамогуць нам шукаць і знаходзіць таленты, — сказаў, адкрываючы семінар, прафесар на вучэбнай рабоце Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР прафесар Васіль Шаранговіч. — Давайце паглядзім, хто вучыцца ў Мінскім мастацкім вучылішчы, ці маем мы права сказаць, што сюды паступаюць самыя здольныя, самыя таленавітыя? На жаль, не! А чаму? У значнай ступені таму, што вельмі звужана поле пошуку талентаў. Больш за шэсцьдзесят працэнтаў навучэнцаў вучылішча — мінчане, больш за трыццаць працэнтаў — выпускнікі агульнаадукацыйных школ іншых гарадоў рэспублікі, гарадскія юнакі з іншых рэспублік. І толькі 2—3 чалавекі з вёскі! Такія воль «гісторыя з географіяй». І тут не толькі пра звужанае поле пошуку талентаў даводзіцца гаварыць, але і пра парушэнне сацыяльнай справядлівасці.

Гаварылася на семінары і пра тое, што ў вучылішчы трапляюць далёка не самыя здольныя яшчэ і з прычыны недасканаласці сістэмы прыёмных экзаменаў. Праходзіць па конкурсу той, хто набярэ вышэйшы «сярэдні» бал. Гэта значыць, — што калі абітурыент здаць усе агульнаадукацыйныя дысцыпліны на «5», а экзамены па спецыяльнасці ледзь-ледзь выцягне на «троечку», «троечка» гэтая аніяк не знізіць яго шанцаў на паступленне. Бо «праходны» бал забяспечаны. Ніякіх суб'ектываў, ніякіх пытанняў, чаму ты абраў гэты прафесійны мастацтва — галіну цяжкую і адназначную. «Праходны» бал ёсць — і добра. Але ж гэта вароты для «серадняячкі», для пасрэднасці, хай сабе і вельмі стараннай, акуратнай дысцыплінаванай. Ці не таму ў вучылішчы амаль дзве трэці навучальнага нантынгенту — дзятчаты, якія, як вядома, больш старанныя і дысцыплінаваныя, чым хлопцы? Вядома, сапраўдны талент часта «яршысты», а калі ён глыбока захоплены мастацтвам, дык не заўсёды аднолькава добра паспявае па ўсіх дысцыплінах, ад-

даванай Міністэрствам асветы. Па гэтай «прагрэсіўнай» праграме гадзіны на заняткі жывапісам, графікай, малюнкам скарачаны ўдвая (на тыдзень — 4 ўрокі па малюнку ў мастацкім вучылішчы!), затое значна павялічана колькасць заняткаў па розных агульнаадукацыйных дысцыплінах.

— А каго рыхтуе аддзяленне? Мастакоў ці педагогаў для малодшых класаў звычайнай сярэдняй школы? — задаў у сваім выступленні рытарычнае пытанне дырэктар вучылішча А. Краўчук.

Што можна на гэта адказаць? Толькі адно: выкладчы мастацкія дысцыпліны ў звычайнай школе павінен мастак, а не дылетант з дыпламам. І тут дарэчы ўспомніць пра японскую школу, з чаго і пачалася размова. Там выкладанне мастацкіх дысцыплін, выкладанне эстэтыкі вядуць высокакваліфікаваныя майстры сваёй справы, прафесіяналы ў самым высокім сэнсе слова, бо, як ужо адзначалася, нізкі ўзровень мастацкага, эстэтычна-нага выхавання вучняў — будучых рабочых, тэхнікаў, інжынераў самых розных галін народнай гаспадаркі — аказваецца потым цесна звязаны з узроўнем іх далёкай, здавалася б, ад мастацтва кваліфікацыі. Можна дадаць: і з духоўным абліччам чалавека, з яго светапоглядам і светаадчуваннем.

Ці не па віне выкладчыкаў дылетантаў, кепскіх мастакоў гэтак знізіўся ў сярэдняй агульнаадукацыйнай школе аўтарытэт выяўленчых дысцыплін, агульны ўзровень эстэтычнага выхавання школьнікаў, выхавання культуры пачуццяў, якое павінна быць накіравана на фарміраванне эмацыянальна развітай асобы? Тут варта высветліць, як выходзяць такую асобу ў сярэдняй школе. Напрыклад, абітурыентам вучылішча на экзаменах пры паступленні прапануюцца тэмы для выяўленчай работы: «Я і мой конь», «Нашы птушкі», «Адпачынак» і іншыя. Ды першыя дзве выклікаюць гучны смех, а «адпачынак» выліваецца ў закуску на траве, дзе прысутнічаюць і напіткі. Вядома, трэба пачынаць з азоў і мастацтва, як пачынаюць з буква-

У Мінску на вайсковых могілках непадалёк ад помнікаў Я. Купалу і Я. Коласу ёсць надзвычай цікавае надмагілле. Скульптар вылепіў галаву магутнага прыгожага старога, барада якога пераходзіць у

ён аднойчы не паказаў яе Мікалаю Ворвулеву. Спявак адразу ж заўважыў патрыятычны змест песні, яе мужны характар і прывабнасць музыкі, што спалучала строгасць гімна са шчырасцю і пластыкай лірыч-

Дэкады беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве. Мікалай быў маладым няўрымслівым хлопцам, здатным на высельныя жарты і ўсялякія дасціпныя розыгрышы. Я даведаўся, што службу ў ансамблі ён сумі-

рыятычныя песні, оперныя армі, рускія, беларускія і ўкраінскія песні, якія з захапленнем прымаўся войнамі. Пад час аднаго з такіх канцэртаў спявак быў цяжка паранены; пасля лячэння ў шпіталі зноў вярнуўся ў ансамбль. Самаадданае служба М. Ворвулева была ацэнена высокімі ўзнагародамі: ордэнамі Айчынай вайны, Чырвонай Зоркі, баявымі медалямі.

Музычная грамадскасць Беларусі ведала пра паспяховыя выступленні саліста вайсковага ансамбля, пра рост яго вакальнага і артыстычнага майстэрства. І калі ў 1946 годзе М. Ворвулеў дэмабілізаваўся, то быў залічаны салістам у калектыву Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Мне давялося прысутнічаць на першым спектаклі саліста-дэбютанта. Гэта была опера Ж. Бізэ «Кармэн». Мяне ўразіла свежая ворвулеўская трактоўка вобраза Эскамілье, на якім, з прычыны шматгадовых пастановачных традыцый, звычайна ляжыць адбітак старых оперных штампав. Малады артыст паглыбіўся ў задуму кампазітара і перадаў у сцэнічным вобразе захватнасць і закаханасць адважнага іспанскага тэрэра, пазбавіўшы яго рысаў «салодкай» героікі і фальшывага рамантычнага пафасу.

Дасканалае пацудзе рытму і ўмелае валоданне музычнай фразіроўкай — гэта дапамагала артысту ствараць вобразы, пазначаныя выдатным вакальным майстэрствам, драматычнай напружанасцю, трапным сцэнічным малюнкам. Сярод іх — Яўгеній Анегін у аднайменнай оперы, Раберт у «Іяланце», Томскі ў «Пікавай даме», П. Чайкоўскага, Жэрмон у

«Травіце» і Аманасра ў «Аідзе» Д. Вердзі, Дэман у аднайменнай оперы А. Рубінштэйна і інш.

Вялікае ўражанне на слухачоў рабілі надзвычай арганічна ўвасобленыя М. Ворвулевым вобразы ў операх беларускіх кампазітараў: Дзяніс Давыдаў у «Надзежде Дуравай» А. Багатырова, Апанас у «Дзяўчыне з Палесся» Я. Цікоцкага, Кастусь Каліноўскі ў аднайменнай оперы Д. Лукаса.

Шырокую вядомасць набыў М. Ворвулеў і як канцэртны выканаўца. Ён меў вялікі камерны рэпертуар: рамансавае літаратура айчынных і заходне-еўрапейскіх кампазітараў-класікаў, савецкіх аўтараў. Лепш за ўсё спявак выконваў вакальныя творы беларускіх і ўкраінскіх кампазітараў, беларускія народныя песні.

Апошнія гады свайго жыцця М. Ворвулеў працаваў у Кіеўскім тэатры оперы і балета імя Т. Шаўчэнка. Друк даносіў да нас рэцэнзіі на яго ўдалыя выступленні ў операх «Арсенал» Г. Майбарыды, «Утаймаванне свавольніцы» В. Шабаліна, «Ціхі Дон» І. Дзяржынскага і рэцэнзіі на яго найбольш удалыя сольныя канцэрты. Не прымаў ён і творчых сувязі з Беларуссю. Мне, напрыклад, давялося ў 1965 годзе чуць яго выступленне з нашым Дзяржаўным сімфанічным аркестрам пад час гастролі калектыву ў Еўпаторыі. Там мне давялося ў апошні раз паслухаць у выкананні М. Ворвулева яго любімую песню — «Нёман» Н. Сакалоўскага...

Д. ЖУРАУЛЕУ,
музыказнавец,
заслужаны дзеяч культуры
БССР.

ГОЛАС КРЫЛЫ НАБЫВАЎ

Да 70-годдзя з дня нараджэння народнага
артыста СССР Мікалая ВОРВУЛЕВА

рачныя хвалі. Сімволіка робіцца адразу зразумелай, калі прачытаеш надпіс. Тут пахаваны беларускі кампазітар Нестар Сакалоўскі, і стары ўвасабляе лепшую яго песню «Нёман». Калі я прыходжу да гэтага помніка, мне заўсёды прыгадваецца гісторыя цудоўнай песні на верш Анатоля Астрэйкі...

У свой час кампазітар паказаў песню мастацкаму савету, мастацкі савет убаць у ёй мноства недахопаў і адмовіўся рэкамендаваць «Нёман» для выканання. Так, напэўна, песня і праляжала б у пісьмовым стане Н. Сакалоўскага, калі б

най сялянскай песні. Спявак уключыў песню ў свой рэпертуар, і неўзабаве яна стала адной з найбольш папулярных песень Беларусі. Горача сустракалі «Нёман» і ў час гастролі М. Ворвулева па Савецкім Саюзе, у ГДР, ПНР, СФРЮ і ў Англіі. Так, дзякуючы выканаўцу, песня набыла магутныя крылы.

Пазнаёміўся я з Мікалаем Дзмітрыевічам Ворвулевым у 1940 годзе, калі нас — групу музыкантаў — запрасілі памагчы на той час малалікамму аркестру Ансамбля песні і танца БВА, які рыхтаваўся да

пачае з заняткамі ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, і гэта не магло не выклікаць у мяне пачуцця павагі да маладога саліста.

М. Ворвулеў меў голас рэдкай прыгажосці, сцэнічную абаяльнасць; з эмацыянальнай цеплынёй і з тонкім пранікненнем у характар твора выконваў свае сольныя партыі — і заўсёды карыстаўся самым гарачым прыёмам у слухачоў.

У гады Вялікай Айчынай вайны М. Ворвулеў у складзе Ансамбля БВА ўдзельнічаў у франтавых канцэртах, у яго выкананні гучалі баявыя і пат-

ВЕЧАРЫ. СУСТРЭЧЫ

Тэатральная грамадскасць сталіцы рэспублікі адзначыла 50-годдзе народнай артысткі Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, актрысы Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Ліліі Давідовіч. На творчым вечары ў ДOME работнікаў мастацтваў юбіляр прымала шчырыя віншаванні ад калег, рэжысёраў, тых, наму яна дорыць свой талент. Былі паказаны фрагменты з кінафільмаў, урыўкі са спектакляў з удзелам Л. Давідовіч.

Лілія ДАВІДОВІЧ дзякуе прысутным за шчырыя віншаванні
Фота Ул. КРУКА.

Чарговым госцем вечара з цыкла «Письменник у замежнай паездцы» у ДOME літаратара быў народны пісьменнік Беларусі В. Бынаў. Васіль Уладзіміравіч падзяліўся сваімі ўражаннямі ад наведання Францыі, падгісаў жадаючым свае кнігі. Прадстаўляў гасця прысутным сакратар праўлення СП БССР В. Казыно.
Выступае В. БЫКАЎ. Злева направа: В. КАЗЫНО і Н. ПІЛЕВІЧ.
Фота Ул. КРУКА.

Гэты вечар у ДOME літаратара меў крыху нечаканую назву — «Пяць старонак прозы». Чытачы на гэты раз прыйшлі на сустрэчу не з паэзіяй, як гэта бывае звычайна, а з прозай. Свае творы чыталі А. Карпюк, Л. Арабей, А. Асіпенка, В. Іпатава, У. Дамашэвіч, А. Васілевіч, Г. Далідовіч, а тансама малады аўтар Максім Клімковіч. Вёў сустрэчу В. Адамчык.

Вечар вядзе В. АДАМЧЫК. На другім плане (злева направа) Л. АРАБЕЙ, А. АСІПЕНКА, А. АСІПЕНКА.
Фота Ул. КРУКА.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 1

Нумар адкрываецца артыкулам «Мастацтва прыслагае міру».

Р. Ландарскі, А. Шныпарноў аналізуюць творчыя поспехі гомельскай арганізацыі Саюза мастакоў БССР — «Свае традыцыі, свае здабыткі». Пра эксперымент па ўдасканаленні кіраўніцтва тэатрамі рэспублікі разважае У. Рылатна — «Прыкмета паскарэння: тэатральны эксперымент». Ж. Лашкевіч разглядае пра апошні дзень фестывалю беларускай драматургіі ў Віцебску — «Час патрабуе перамен і на сцэне драматычнай». З нататкамі пра дыпломныя работы і спектаклі выпускнікоў Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута выступаюць В. Трыгубовіч («Пачынаць з абітурыента»), І. Шалініова («Увага да надзённых патрэб»), Г. Сачанка («Вызначэнне сталасці»). У. Калеснік паведамляе новыя звесткі пра Ф. Скарныну — «Ключы да партрэта».

І. Назімава («Чуецца музыка дзіўная...»), Ф. Янушэвіч («Мозаю керамікі»), Л. Вароб'ява («Узвысцца над буднямі»), Г. Куляшова («Час — як нотны радок») — разважаюць пра персанальныя выступы мастакоў І. Нарацова, А. Мазалева, пра творчасць кераміста Л. Панамарэна, пра заслужанага дзеяча мастацтваў БССР А. Мдзівані.

Ролю народнай песні ў творчасці беларускіх кампазітараў асветляе Н. Калеснікова («Зварот да вытокаў»). Думкамі пра міжнародны сімпозіум «Данументальнае кіно для дзіцяці» дзеліцца Д. Міхлееў («Цяжкі шлях да гледача»). Аб праблемах эфектыўнага вынарыстання прапагандысцкага патэнцыялу тэлебачання разважае Л. Шылава («Кантакты з тэлегледачом»). Аб прэм'еры балета «Крылы памяці» на сцэне БДАТ БССР разважае А. Варламаў («На крылах памяці народнай»). Пра чытальніку студэнцкага тэатра «Жывое слова» піша А. Лугоўскі («Выхоўваць жывым словам»), пра першыя гады станаўлення беларускага савецкага мастацтва артыкул Л. Налівайкі («Засваенне культурнай спадчыны»).

КАНЦЭРТНАЯ МАЗАІКА

ІНСТЫТУЦКАЯ АФІША ЗАПРАСІЛА...

Усім вядома, што завочная форма навучання ў ВНУ, усё роўна ў тэхнічнай ці гуманітарнай, — даволі складаны і працаёмкі працэс, а завочнае аддзяленне ў ВНУ творчай — справа ўдвая складаная. Скажам, музыкант сваё выканаўчае майстэрства шліфуе пад пільным назіраннем педагога, а як тут быць завочніку?.. У музычным асяроддзі наконт гэтага кажучы: завочна вучыцца музыцы — гэта ўсё роўна што абедаць па тэлефоне. Аднак

практыка сведчыць і пра іншае...

Сесія завочнікаў у Мінскім інстытуце культуры завяршылася, скончыліся залікі і экзамены, а студэнтам 417-й групы завочнага навучання трэба было здаць экзамен на творчую сталасць і прафесійнае майстэрства. Інстытуцкая афіша ўпершыню абвешчала канцэрт іх аркестра! Гэта напайняла сэрцы гордасцю за сваю групу, лепшую на курсе, за свой інстытут, і да многага абавяз-

вала. Выкладчык Л. Таірава, кіраўнік аркестра, максімальна поўна выкарыстала кароткі час сесіі для падрыхтоўкі вялікай канцэртнай праграмы. З густам быў сфарміраваны рэпертуар аркестра, які складаўся з савецкай музыкі, айчынай і замежнай класікі (большая частка твораў інструментавана кіраўніком). Кіраўніку давялося пераадолець нямала цяжкасцей, звязаных перш за ўсё з адсутнасцю рэпертуару для баяннага аркестра: існуючай нотнай літаратуры тут яўна недастаткова, а многае і састарэла.

Канцэрт аркестра баянаў пад кіраўніцтвам Л. Таіравай завядчыў напружаную, плённую працу калектыву і яго кіраўніка. Такія канцэрты проста не-

абходныя на творчых кафедрах інстытута, бо маюць вялікае выхаўвае і практычнае значэнне: не толькі адточваецца выканаўчае майстэрства, але і фарміруюцца належныя якасці будучых кіраўнікоў народна-інструментальных калектываў. Стомленыя, але шчаслівыя ўдзельнікі выступлення прыма-лі гарачыя апладысменты — заслужаную ўзнагароду за іх працу і натхненне. І нездарма пасля канцэрта ў студэнтаў абвастрылася жаданне мець свой калектыв, самім стаць за дырыжорскі пульт. А гэта — зарука поспеху ўсіх намаганняў па навучанні і выхаванні кваліфікаваных спецыялістаў.

М. МІЦУЛЬ.

II

Прыгожы блішчаты аўтобус табачнага колеру з пукатым ярка-пунсовым перадам, падобны, пэўна, з вышыні на запаленую цыгару, папыхваючы амаль нябачным шызым дымком, шпарка бяжыць па шырокай бетоннай аўтастрадзе, што працягнулася наўсцяж па ўзбярэжжы Міжземнага мора. Маршрут экспрэса, у салоне якога ўладкаваліся экскурсанты — удзельніцы і госці XI чэмпіянату свету па міжнародных шашках сярод жанчын, што праходзіць у французскім горадзе Кан, пралягае ў княства Манака.

Так, так, менавіта княствам называецца гэтая самая маленькая (выключаючы Ватыкан) дзяржава Заходняй Еўропы. Яна займае плошчу ўсяго ў 1,9 квадратных кіламетра, а вось жыве на гэтай малюсенькай тэрыторыі больш як 25 тысяч чалавек. Уяўляецца, на кожны квадратны кіламетр плошчы тут прыходзіць амаль 13 тысяч жыхароў. Такой шчыльнасці насельніцтва не мае ніводная краіна свету.

Размясцілася незвычайнае княства амаль на стыку дзвюх такіх буйных дзяржаў, як Францыя і — рукой падаць — Італія. Увогуле ж, Манака не мяжуе ні з адной другой краінай, акрамя Францыі, і як бы паглынаецца ёю, выглядаючы маленькай брошачкай на карце Французскай рэспублікі. Фармальна граніцы паміж Манака і Францыяй не існуюць. Едзь туды ці сюды, калі хочаш і на колькі хочаш, не клапаціцца ні пра візы, ні пра нейкія там таможныя фармальнасці.

Справа ў тым, што, з'яўляючыся канстытуцыйнай спадчынай манархіяй, княства з 1918 года фактычна знаходзіцца пад пратэктаратам Францыі. Па канстытуцыі 1962 года заканадаўчая ўлада тут належыць князю і Нацыянальнаму савету (парламенту), а выканаўчую ўладу ажыццяўляе Урадавы савет. Яго ўзначальвае дзяржаўны міністр, які, паводле традыцыі, павінен быць грамадзянінам Францыі. Княства мае сваіх дыпламатычных і консульскіх прадстаўнікоў у 45 дзяржавах свету, а ў астатніх краінах яе інтарэсы прадстаўляе Францыя.

Да сказанага цікава дадаць, што падданых Манака — манегаскаў — у краіне налічваецца ўсяго чатыры з паловай тысячы чалавек, а абсалютную большасць насельніцтва складаюць французы, якія жывуць тут стала. Не мае Манака і сваёй арміі — ахову княжацкага палаца нясе наемная гвардыя з 30 ладна вымуштраваных карабінераў, а 250 паліцэйскіх забяспечваюць у краіне грамадскі парадок.

Ад Кана да Манака — гадзіны тры язды. Весела гамоняць у аўтобусе дзяўчаты, пазбавіўшыся, урэшце, хоць на нейкі час ад турнірнай цішыні. Яны і выглядаюць іначай, чым там, за шашачнымі столікамі канскага фестывальнага палаца.

Высвятляецца, напрыклад, што спакойная і засяроджаная ў турнірнай зале юная галандская прыгажуня Карын ван Літ — сапраўдная гарэза, жвавая і ішчэраўная, што канарэйка. Дарэчы, вызначылася Карын у Кане не толькі сваёй адметнай абаяльнасцю, а і глыбокай, не па гадах сталай гульнёй. У выніковай табліцы чэмпіянату свету яна стала лепшай сярод замежных удзельніц, заняла ганаровае пятае месца, адразу ўсёда за савецкай чацвёркай.

А вось французжанка Івана Баніфуа, немаладая ўжо жанчына, удзельніца ледзь не ўсім

папярэдніх чэмпіянатаў свету, тут, у аўтобусе, — сама засяроджанасць, а ў часе гульні — экспансіўная і нават эксцэнтрычная, што дзіця. Яна ўвесь час у руху. То ўскочыць са ступа, то зноў сядзе. Дастане раптам з сумачкі насоўку, і, выявіўшы, што яна ёй зараз не патрэбна, неак спуджана хаве назад. Пракрэсліць у паветры кончыкам аўтаручкі магчымыя варыянты сваёй партыі і, не зрабіўшы ходу, пераклучыць на саперніцу ход гадзінніка, які фіксуе адведзены на абдумванне ходоў час. Заўважыўшы здзіўленне апаненткі ці проста ўцяміўшы, што робіць не па правілах, тут жа праводзіць адваротную аперацыю.

Засмучана пазірае на імянітых саперніц і больш маўчыць, чым гамоніць, самая маладая ўдзельніца спаборніцтваў шашачнага Крыся Качмарык, прызёр шашачнага чэмпіянату

нак будзе няроўным — міжнародны гросмайстар супраць навічка, — але адмовіць хлопчыку не змагла. Ужо ў дэбюце маленькі Спітц трапіў у цяжкае становішча. Бачу слёзы на яго вачах, адчуваю пакуты бацькі, расчараванага ходам паядынку, і неўпрыкмет шапчу Вользе: «Паддавайся. Шкада малага». А тая сама ледзь не плача: «Не могу. Не чэсна». І тут на дапамогу юнаму маэстра прыходзіць чэмпіёнка свету Алена Альтшуль. Нечаканым маневрам яна даламагае яму выбарца з пасткі, і партыя, на радасць усім, заканчваецца ўнічыю. Перамагла, як кажуць, дружба!

Час ад часу аўтобус збаўляе ход — гэта трапляюць па дарозе невялікія населеныя пункты, казачна ўтульныя, паўднёваму шматколерныя і вельмі чысенькія, як бы толькі што вымытыя.

лонія Нікея, з якой з цягам часу і вырас сённяшні курорт прыгажун. Да III стагоддзя нашай эры Ніцца настолькі ўзможнела, што надоўга стала рэзідэнцыяй тагачасных епіскапаў.

Гэтыя звесткі пра Ніццу савецкія дэлегаты атрымалі, яшчэ калі былі ў гасцях у Спітцаў. Тады ж мы з'ездзілі і на мясцовыя могілкі, усклалі кветкі да магілы Аляксандра Герцэна. Выгнаннік царскага ўрада, ён шмат гадоў правёў за мяжою, тут памёр і пахаваны. З хваляваннем дзіваліся мы, што ў 1909 годзе, у часе знаходжання ў Ніццы, магілу А. І. Герцэна неаднойчы наведваў Уладзімір Ільіч Ленін, аддаючы пашану свайму слаўнаму суайчынніку.

Хацелася б дадаць яшчэ адзін штрых да партрэта Ніццы, які сведчыць, што гэты

прывычных, часам, проста абрыдлых будзённых клопатаў, перавесці свае перагруканія псіхічныя цэнтры ў свет усім іншых стрэсаў і страсцей?..

Увогуле ж, мінаючы падрабязнасці, мяркую, што ўсялякая гульня, асабліва інтэлектуальная, таму так палоніць чалавека, што з'яўляецца своеасаблівай мадэллю рэальнага жыцця, з усімі яго страсцямі, рызыкай, сумненнямі, пераадоленнямі, горчачу паражэнняў і асалодай перамог. Не выпадкова ж і гаворым мы, што чалавек пазнаецца ў гульні. Як у жыцці, так і ў гульні.

Можна, канечне, прымаць усе гэтыя разважання з іранічнай усмешкай — нашто, маўляў, так сур'ёзна пра нейкія забавы! — а можна, падумаўшы, паставіцца да іх і сур'ёзна. Справа чытача. І гэта, на жаль, ці на радасць, ніяк не паўплывае на той дзіўны чалавечы феномен — прагу да гульні, які існаваў спрадвеку, існуе сёння і будзе існаваць, напэўна, заўтра і пасляўтра. А вось дзеля чаго — няхай адказ на гэтае пытанне пашукаюць спецыялісты. Філосафы, напрыклад. Ці сацыёлагі. Ці паэты, якім падуладна спаціжэнне любых таямніц...

Прыдрамаўшы ў аўтобусе дзяўчат абуджае гучны вопіс мась Раймонда Пікара, кіраўніка паездкі, міжнароднага спартыўнага арбітра, галоўнага судзі шашачнага чэмпіянату, элегантага, падыгнутага бальгайскага пажарніка. Мась Пікар ужо на пенсіі, але ў асабліва ўрачыстыя дні любіць апрацца, як у гады бурнай, мяркуючы па ўсім, маладосці, свой парадны мундзір з чатырма рознакаляровымі рыскамі-нашыўкамі на грудзях. Гэта, як растлумачыў мась Пікар, — аднак чатырох яго службовых подзвігаў, здзейсненых у свой час пры тушэнні пажараў.

У Раймонда Пікара надвычай строгі выгляд. А сэрца — добрае і чулае. Ён, мабыць, спецыяльна адрасціў густую шчотачку вусоў, каб хаваць пад імі сваю лагодную ўсмешку, ды наўмысна наचाпіў на вочы масіўныя акулкі — каб не пакваць заўсёднай мяккасці свайго позірку.

А яшчэ Раймонд Пікар — рафінаваны педант. Кожны крок у яго распісаны з дакладнасцю да мінуты, кожны рух прадуман і нават, здаецца, наперад адрэцэпіраваны, кожная папера пранумаравана і бездакорна аформлена. Барані божа камунебудзь паруючы гэты расклад Літасці не чакай. Аднойчы Вольга Левіна забылася паставіць пасля гульні ў бланку свой подпіс. Фармальнасць — не болей, але Пікар ледзь не залчыў ёй за гэта паражэнне. Ён пагражаў увогуле выключыць віцэ-чэмпіёнку з турніру і адправіць дадому. Ніякія афіцыйныя прадстаўленні і пратэсты на Пікара не дзейнічалі. І толькі калі ў адной з прыватных гаворак я зачаліў арбітра за жывое — прыгадаў ягоную прафесійную прыналежнасць і сказаў, што пажарнаму больш пасуе, калі ён тушыць пажар, чым калі яго раздзімае, мась Пікар памякчэў, кашлянуў для важнасці ў кулак і адмяніў сваё папярэдняе рашэнне, спадзеючыся, відаць, зарабіць і пятаю калярывую стужку на мундзіры — за адвагу, праўленую ў пажарнай сітуацыі.

Пікар падыходзіць да Карын ван Літ, якая ўладкавалася на прыёдным сядзенні, з ветлівай патрабавальнасцю бярэ ў дзяўчыны вязаную шапачку і, выставіўшы яе перад сабою, робіць крок у глыб салона. У шапачку пасыпалася першыя манеты. Збор, як высветлілася, вёўся для вадзіцеля аўтобуса. Той прыняў даніну спакойна, як належнае, толькі падзякаваў пасажырам узмахам рукі.

Што ж, у розных мясцінах і розных традыцыі: дзе гасцям даюць, дзе з іх бяруць.

Аляксандр ШАБАЛІН

АД КАНА ДА МАНАКА

пінату Польшчы, навучэнка медыцынскага вучылішча з Лодзі. Побач з ёй прадстаўніца Нідэрландаў Петра Полман, на вуснах якой заўсёды, нават у часіны турнірных няўдач, блукае даверлівая, крыху самотная і па-руску адкрытая ўсмешка. Поўны невыказнай таямнічасці выраз твару ў шматразовай чэмпіёнкі Бельгіі, элегантай сівагалавай лэдзі Бэтсі Дэмерс.

Ну, а ў цэнтры ўвагі, што і казаць, заўсёды дружная і непераможная чацвёрка савецкіх дзяўчат: пшыраровая чэмпіёнка свету, выпускніца Беларускага дзяржаўнага інстытута народнай гаспадаркі Алена Альтшуль, прызёр чэмпіянату свету (а зусім нядаўна — ужо чэмпіёнка свету!) студэнтка Беларускага інстытута фізкультуры Зоя Садоўская, неаднаразова чэмпіёнка Савецкага Саюза, псіхолаг з Вільнюса Жывіле Рынгялене і экс-чэмпіёнка свету, матэматык з Харкава Вольга Левіна. Усе — гросмайстры, усім — да дваццаці пяці, і кожная паказала сябе ў Кане малайцом, з гонарам адстаіўшы высокі спартыўны прэстыж Радзімы.

Вызначаліся нашы дзяўчаты не толькі традыцыйнай сціпласцю, дружалюбнасцю да саперніц, але і зайздросным спартыўным азартам у барацьбе за чэмпіёнскі тытул. Мала хто, напрыклад, чакаў якой-небудзь бойкі ў сустрэчы зямлячак А. Альтшуль і З. Садоўскай. Справа ў тым, што ў гэтай партыі абедзвюх задавальняла нічыя, якую гросмайстры робяць звычайна без лішняй затраты нервовых і фізічных сіл. А Алене і Зои варта было яшчэ і пабегчы сябе, бо ў наступным туры іх чакалі надзвычай сур'ёзныя саперніцы. І тым не менш, змагаліся нашы дзяўчаты да апошняга патрона, прайшлі, што называецца, па лязу нажа, перш чым змірыцца з нічыйным вынікам.

На такое здольныя толькі сапраўдныя байцы, для якіх высокая ўнутраная годнасць — даражэй за любую турнірную кан'юнктуру.

Прыгадаваў сітуацыю на квартэры мась Спітца, які запрасіў да сябе ў госці членаў савецкай каманды напярэдадні чэмпіянату. Адзін з сыноў гаспадары, сімпатычны хлопчык гадоў васьмі, напярэці згуляць з ім у шашкі каго-небудзь з нашых дзяўчат. Выбар паў на Вольгу Левіну. Тая збянтэжылася, адчуваючы, што паяды-

Пейзажы за вокнамі экспрэса, нягледзячы на ўсю іх чароўную экзатычнасць, даволі аднастайныя. Справа — блакітныя хвалі Міжземнага мора, злева — шэра-зялёныя горныя масівы. Шэрыя — ад колеру скал, зялёныя — ад мноства зараснікаў.

І думкі міжволі скіроўваюцца ў рэчышча тых падзей і клопатаў, якімі жыў і жывеш усе апошнія дні, у таямнічую і хваляуючую атмасферу міжнароднага фестывалю інтэлектуальных гульняў. Прыгадаюцца словы даўгалагага пацісмена: «Жыццё — гульня»...

Чаму ж, сапраўды, увесь свет у нешта гуляе ці ў нечым споборнічае? Я маю на ўвазе толькі сапраўдныя, натуральныя гульні і спаборніцтвы — ад прасенкай лапты да такіх, як гонкі на відэафінгах ці акрабятка на скейтах. Колькі іх, відаў спартыўнага і інтэлектуальнага праціборства — агульнапрызнаных і непрызнаных, алімпійскіх і неалімпійскіх, нацыянальных, самадзейных, прыдуманых проста дома, у сям'і — не злічыць.

Мільярды чалавека-гадзін выдаткуюць штодзень зямляне на гульні з мячыкам і шайбай, фірэм і шашкай, ракеткай і бітай... А далучыць да ўдзельнікаў турніраў і чэмпіянатаў, да звычайных аматараў яшчэ незлічоныя арміі апантаных балельшчыкаў, што скаланаюць шматтысячнымі воклічамі стадыёны і спартыўныя залы, прымушаюць хапацца за галовы работнікаў энергазабеспячэння, даводзячы да крытычнага стану напружанне ў электрычных сетках у часе трансляцый па тэлебачанні найбольш адметных спартыўных відовішчаў.

Навошта ўсё гэта? Чаму? Дзеля чаго?..

Аўтобус, між тым, збаўляе хуткасць і павольна, амаль урачыста ўязджае ў Ніццу — некаранаваную сталіцу міжземнаморскай курортнай Рыўеры. Нечым яна нагадвае нашу Ялту, толькі горы тут вышэйшыя, ды колькасць жыхароў у пяць-шэсць разоў большая, чым у галоўным курорце Крыма.

Вядомая Ніцца і як радзіма правадзіра італьянскай рэвалюцыйнай дэмакратыі Джузэпе Гарыбальдзі. Гэты горад увогуле даволі старадаўні. Гістарычныя хронікі сведчаць, што яшчэ за 300 гадоў да нашай эры на месцы сучаснай Ніццы была заснавана грэчаская ка-

лагодны з выгляду курортны горад можа, калі трэба, паказаць і свой мужны, цвёрды характар. 14 лютага 1950 года працоўныя Ніццы, пратэстуючы супраць агрэсіўнай палітыкі тагачаснага свайго ўрада і яго амерыканскіх натхніцеляў, скінулі ў мора ўстаноўку для ракетных снарадаў «ФАУ-2» і іншыя ваенныя матэрыялы, якія прызначаліся для войскаў, што вялі захопніцкую вайну ў В'етнаме.

Мінаем гарадскую рысу, і зноў паабпал дарогі — мора ды горы. Горы ды мора...

Дык вось, дзеля чаго людзі ў гэтых масавых маштабах асуджаюць сябе на спартыўныя пакуты? Ці мала ў іх іншага клопату, апроч як высвятляць, хто дужэйшы ды спрытнейшы? Ці няма дзе бацьці вольны час?

Што, скажам, прываблівае ў шашкае вось гэтых маладых дзяўчат і сталых жанчын, такіх розных па характарах, роду заняткаў і такіх падобных у сваёй адданасці старадаўняй гульні? Можна, проста імкненне сцвердзіць сябе? Прычым, не столькі ў вачах саперніцы ці іншых асоб, а найперш — самай сябе? Можна, менавіта ў гульніх зашыфравала прырода механізм чалавечага самакантролю, праверкі, на што ён здольны, чаго варта ягоныя інтэлект і воля, калі гаворка ідзе пра тыя ж шашкі, а калі мець на ўвазе іншыя віды спорту — дык яшчэ мускулы, хуткасць рэакцыі, пластыка, а ўрэшце — характар? Бо калі спазнаеш, на што ты здатны, а на што — не, дык адкрыеш і шляхі ўласнага ўдасканалення...

Лічыцца, праўда, што заняткі фізкультурай і спортам скіраваны на ўмацаванне здароўя чалавека. Яно, канечне, так, калі браць пад увагу сціплыя крысы «бягом ад інфаркту», ранняю фізізарядку ці аэробіку. Але ж у спорце бываюць звышгранічныя напружкі на чалавечы арганізм. Адны імкнуцца падняць над галавой вагу, большую за два з паловай цэнтнеры, другія — адолець вышыню за шэсць метраў, трэція — бегчы з хуткасцю, падуладнай аўтамабілю. Дык што — усё гэта ўмацоўвае хрыбет чалавека, яго сэрца і нервовую сістэму? Наўрад.

А можа, я памыляюся, можа, якраз нервовай разрадкі і шукаюць людзі ў спорце? Імкнуча адсыці на нейкі час ад

Заначэнне. Пачатак
у нумары за 23 студзеня.

Памятаю, як у фестывальным палацы нашы спартсменкі і трэнеры раздорвалі направа і налева прывезеныя з Мінска, Вільноса, Харкава савецкія шашачныя кнігі, якія за мяжой у вельмі вялікай цане. А тым часам адзін заходні госьць турніру, наш знаёмы, даволі абаяльны і інтэлігентны чалавек, зафрахтаваў у холе невялікі столик, расклаў на ім кніжкі майстроў-суайчыннікаў, прымацаваў да кожнай бірочку з цаной і спакойна гандляваў сваім спакуюлым для шашыстаў таварам.

Гэтак жа і прадстаўнік федэрацыі — арганізатар турніру на кожны падараны яму значок дзелавіта дарыў свой. А калі яму спынілі чатыры значкі, намякаючы на поўную бескарэлінасць дарунка, ён неяк збянтэжана заматаў галавой і адлічыў суб'ектыўна ўзамен за ўзятыя роўна чатыры свае значкі.

Сапраўды, на поўначы свае звычкі і традыцыі, на ўсходзе — свае, на захадзе — свае...

Ажыўленне запанавала ў аўтобусе, калі за чарговай павароткай нечакана адкрылася ва ўсёй сваёй прыгажосці панарама Манака — дзівоснага княства на ўзбярэжжы Міжземнага мора, якое ўтвараюць тры гарады, што зліліся ў адных межах: Манака, Монтэ-Карла і Кандамін.

Кожны з гэтых гарадоў-трайніят заваяваў сваё месца пад міжземнаморскім сонцам. Кандамін, у якім пражывае амаль палова ўсяго насельніцтва княства, размясціўся на самых зялёных сваіх магазінамі, атэлямі, шыкоўнай водалячэбніцай. Манака — сталіца княства — ускараскалася на добра выраўнены скалісты выступ Прыморскіх Альпаў, які ўзвышаецца над узроўнем мора на 60 метраў. Тут усяго дзве вузенькія вуліцы, на якіх жыве крыху больш за дзве тысячы чалавек. Яшчэ адзін скалісты выступ адваяваў сабе Монтэ-Карла, горад рэстаранаў і кабарэ, кіна-тэатраў і канцэртных залаў, музыкі і экзатычных садоў.

Аўтобус спыніўся нечакана, як толькі перасек граніцу княства. А калі пасажыры, нічога не падзраючы, вырашылі выйсці з машыны, каб крыху размяцца на свежым паветры пасля доўгага язды, то ўбачылі, што прыпынак гэты не выпадковы. Кожнага вітаў тут невысокі, сярэдніх год, ужо схільны да паўнаты, але надзвычай рухавы мужчына ў дарагім выхадным гарнітуры, з нязменнай французскай усмешкай на твары. «Аглеардзі», — коротка прадстаўляўся ён кожнаму госьцю, добра зычліва працягваючы сваю тоўсенькую далоньку. Гэта быў вядомы ў шашачных колах міжнародны майстар, які жыве ў Манака, але нязменна выступае за французскую зборную.

Калі ўсе згрупаваліся вакол ветлівага гаспадары, ён, як бы жадаючы паказаць, чаго варты, папрасіў у аднаго з гасцей запаленую цыгарэту, заціснуў яе ў кулак, зрабіў некалькі таямнічых рухаў, і... цыгарэта знікла. Праз імгненне яна паказалася ўжо за вухам Аглеардзі, і ён, на дзіва ўсім, хто стаяў паблізу, «праткнуў» ёю мочку вуха, пасля чаго вярнуў цыгарэту, цэлую і непашкоджаную, уладальніку.

Пасля абеду масье Аглеардзі павёз гасцей на экскурсію ў славуае казіно, мяркуючы, відаць, што тых, хто гуляе ў шашкі, захопіць і гульня ў рулетку.

Ехалі па вузенькіх, пакручаваных вулачках Монтэ-Карла, і масье Аглеардзі наведваў, што менавіта тут праводзяцца сусветна вядомыя аўтамабільныя гонкі «Гран-пры». Жаліва было ўявіць, што небяспечную трасу працягласцю ў 3,328 кіламетра гоншчык павінен прайсці менш чым за паўтары минуты.

Кожныя тры-чатыры секунды яму даводзіцца пераключаць хуткасць, а большасць віражоў такіх крутых, што, адольваючы іх, вадзіцель вымушаны сцісваць бег аўтамабіля з 200 кіламетраў у гадзіну да 40.

Рантам у аўтобусе стала цёмна-цёмна — мы ўехалі ў тунель працягласцю прыкладна 150 метраў. Тут, наведваў Аглеардзі, самы небяспечны ўчастак «Гран-пры». Змена яркага сонечнага святла на паўзмрок, а потым зноў на яркае святло выклікае ў некаторых выпадках пры гэтым нервовым напружанні кароткачасовую слепату. І тады машыны ляцяць з набярэжнай прама ў заліў, як гэта здарылася ў 1955 годзе з італьянцам Альберта Аскары ці яшчэ праз дзесяць гадоў з аўстралійцам Паўлем Хокінсам. «Віражом у небыццё» называюць гэты кавалак трасы спецыялісты. Вось ужо дзе сапраўды жыццё ператвараецца ў гульню. У гульню, на жаль, са смерцю...

Але галоўная прыкмета Монтэ-Карла — гэта, бадай, вядомае на ўвесь свет гранд-казіно, ігральны дом, у сценах якога за сціпымі рулетачнымі сталамі, абцягнутымі нахштальт бильярдных зялёным сукном з незразумелай недасведчанаму воку рашоткай лічбаў і ліній, у знешне прыстойнай, нават цнатлівай цішыні, адбываюцца такія штурмовыя пачуццвы і эмоцый, якія і не сніліся Міжземнаму мору, нават калі яго разгойдвала да дзевяці балаў...

Першы ігральны дом быў адкрыты ў Монтэ-Карла яшчэ ў 1861 годзе. Ён гэтак хутка заваяваў папулярнасць у шыкальнікаў лёгкага ішчасця ці тых, каму муляе бакі тугі кашалёк, што неўзабаве Міжнароднае акцыянернае таварыства марскіх купанняў пабудавала ў горадзе сапраўдны палац казіно. З усяго свету сталі з'яжджацца сюды багатыя турысты, у Монтэ-Карла пачалі расці шыкоўныя атэлі, рэстараны, кабарэ. «Ігральны рай» — так нарэкла Манака ў свеце.

І хаця сёння краіна робіць істотны ўхіл на развіццё прамысловасці і дасягнула ў гэтай справе пэўных поспехаў, экспартуючы высакакасныя электронныя вузлы і прыборы, электрычныя рэле і шэраг іншых тэхнічных прыстасаванняў, якія знайшлі выкарыстанне нават на амерыканскіх касмічных караблях, — усё ж, нягледзячы на ўсё гэта, не згасла і былая ігральная слава Монтэ-Карла.

Казіно ўзвышаецца, як скала, на самым марскім узбярэжжы. Ізумрудныя хвалі нястомна плешчуць у белабетонны паранет, на якім узвышаецца палац.

Трапіць у казіно можа далёка не кожны. І справа не толькі ў даволі высокай цане на ўваходныя білеты. На шляху госьця трапляе яшчэ шэраг засцерагальных таблічак-піктаграм: з кінакамерай нельга, з фотаапаратам нельга, з сумачкай, нават дамскай, калі яна крыху большая вызначанага памеру, нельга, у спартыўным абутку нахштальт красовак нельга, з сабакі, з якімі ў Францыі пускаюць паўсюдна (нават, памятаеце, у фестывальным палацы ў Кане), нельга... Нельга, нельга, нельга...

Тайны страстей, што пануюць унутры казіно, не павінны выплываць вонкі!

Перад уваходам у памяшканне масье Аглеардзі яшчэ раз бліснуў лоўкацю сваіх рук, а імяна: дастаў з кішэнькі зусім збянтэжанай лэдзі Дэмерс пропуск у ігральны залы, якога там, у кішэньцы, ну ніяк не павінна было быць.

Праўда, калі з намі ішоў Аглеардзі, пропускі ніхто не пытаў. Перад ім паслужліва раступаліся швейцары, лісліва схілялі галовы непрыступныя і пагардлівыя клеркі ў элегантных шэра-блакітных касцюмах і гэтых жа бабачках. Ці то аддалася даніна павягі спартыў-

ным заслугам шашачнага маэстра, ці што іншае, але па ўсім было відаць, што Аглеардзі — свой чалавек у казіно. Нават абьякавыя да ўсяго існага круп'е — штатныя банкаўшчыкі рулеткі, што сядзяць у галаве стала, на невялікім узвышэнні, і з ранку да вечара з тупой абьякавасцю круцяць ваўчкі, чакаючы, у якую луначку ўпадзе шарык чужой удачы ці адчаю — і тыя пры выглядзе Аглеардзі выяўлялі на сваіх посных тварах прывітальныя гримасы. Дарэчы сказаць, нешта няўлоўна агульнае ўгадвалася ў абліччы гэтых розных знешне, але занятых адной справай людзей. Здаецца, яго, круп'е, адразу пазнаў бы не толькі пры сустрэчы сам-насам, а беспамылкова вылучыў бы і ў натоўпе. Можна, на празмерна бясстрасным выразе твару, а можна, на нейкіх халодных вачах, у якіх усе былыя страсты і пачуцці ўшчэнт сатлелі, спяняліся, ці проста размяняліся на нешта таннае — як тыя незлічоныя тысячы чужых франкаў, што пльывуць і пльывуць паўз іх рукі.

Праігнаравала масье Аглеардзі, бадай што, адна маладзжавая ды вельмі пыхліва гардэробшчыца, якая ледзь не гідліва прымала ад нас сціплыя турысцкія куртачкі, спінжачкі, берэты. Не тую публіку прывёў ёй гэты паўнаваты джэнтльмен, не тую. Сапраўдны наведвальнік казіно гэта — ого! Гэта — той, для чых адзежкаў у гардэробе адведзены спецыяльныя кабіны, і чые футры выраблены са шкур звяроў, занесеных у міжнародную Чырвоную кнігу.

А вось і яны, тутэйшыя заўсёднікі: самавітыя, пагардлівыя, пародзістыя, я б сказаў. Павольна паходжаюць па шыкоўных залах казіно, аздобленых персідскімі дыванамі, карэльскай бірозай, атласнай абшывкай, пазалочанай лепкай. Усе іх страсты — прагнасць, азарт, зайздрасць, радасць роспач — старанна схаваны пад маскай абьякавасці і ўяўнай годнасці.

Дзелавіта чыкільгаюць да стала дзве сівыя бабулі, падобныя адна на другую, як сёстры-блізняты. Абедзве — у гарнастаевых палярынах, з выліянымі вачамі, паліненымі ногімі, пергаментнай скурай на тварох. І абедзве, падобна, страцілі ўсялякі іншы інтарэс у жыцці, апроч як прамацаць рэшткі свайго капіталу ў рулетку.

Цяжка плюхаецца на ступ азылы джэнтльмен з тоўстай цыгарай у зубах. Ён дастае з унутранай кішэні важкі партанет, вынімае з яго пачак буйной купюры, абьякава кладзе побач з сабой. Гэты, відаць, купіў за свае грошы ўсё. Засталося прыбраць да рук адно пані Удачу.

Звяртаюць на сябе ўвагу мужчына і жанчына сярэдніх гадоў, якія работаюць хаўрусам, хоць і займаюць месцы за рознымі сталамі. Вядуць у блакноціках нейкія графікі, увесь час мяняюцца месцамі, перамаўляюцца больш позіркамі і жэстамі, чымся словамі. Урэшце адзін з іх спакойна падграбае пад сябе банк — нельга за дзве тысячы франкаў. Частку хаўруснікі бяруць грашамі, на астатняе купляюць новыя жэтоны для ставак.

А во малады чалавек (дарэчы, моладзі сярод наведвальнікаў казіно не так многа), з яркай шаўковай хусцінкай пад каўняром кашулі. Гэты ўвесь напружаны, чырвоны, з набрынялай жылёна на шыі і мутнаватымі вачыма. Ён нават не спрабуе прыхаваць свайго нечалавечага жадання выйграць — толькі выйграць! — чарговую стаўку. Шалёна бегае па луначках ваўчак шарык. І ўсё больш чырванее твар маладога іграка, усё рэальней акрэсліваецца жылёна на шыі. Страты ды страты... І грошай, і надзей...

Колькі ж блакітных мар разбілася тут, у казіно, так, як

разбіваюцца аб паранет набярэжнай пад яго сценамі блакітныя хвалі Міжземнага мора.

— Жыццё — гульня, — таямніча гаворыць на вуха масье Аглеардзі, прычым, з такой інтанацыяй, што ў канцы фразы вярта было б паставіць не пыталнік, а клічнік.

І гасцінны гаспадар працягвае мне сувенір-напамінак аб наведванні казіно: перламутравы-празрысты чырвоны жэтон для гульні ў рулетку, коштам у 20 франкаў. Я і цяпер захоўваю яго сярод іншых журналісцкіх сувеніраў. Гэты жэтон для мяне, паверце, што кавалачак нейкага марсянскага грунту ці ўвогуле абломак з іншай Галактыкі, з чужога, невядомага і незразумелага мне свету...

У гэты час у суседняй зале, дзе ўстаноўлены грошавыя ігральныя аўтаматы (іх называюць «аднарукімі бандытамі», маючы на ўвазе масіўныя ручкі для ўключэння барабана і бесстрамную здольнасць ненаедна абіраць людзей), чуецца дружны шматгалосы дзівочы энк — як на спартыўнай арэне пасля забітага гола. Паважання наведвальнікі казіно, хаваючы нецярплівасць, як бы нехаша, скіроўваюць свае позіркы ў бок нечакана ўзарванай цішыні: няўжо на аўтамаце нехта ўрэшце зрабіў немагчымае і выйграў максімальную суму ў пяцьдзесят тысяч франкаў?!

Высветлілася, аднак, што гэта ўдзельніцы нашай экскурсіі так гарача віталі поспех трэнеры галандскіх шашыстаў шаноўнага рыжабародага доктара філасофіі Фрэнка Тэра, які пасля мноства няўдалых спроб усё ж адваяваў у «аднарукага бандыта» жменьку драбязы — нешта з наш рубель.

Аглеардзі збянтэжана пабег утаймоўваць шашыстаў, ратаваць свой непахісны ў казіно аўтарытэт...

Прыгадаю сказаныя ім толькі тры словы, успамінаю даўгалыга палісмена і адзначаю пэўную агульнасць інтанацыі, з якой абодва іх вымаўлялі. У гэтай інтанацыі выразна акрэслівалася, апроч іншага, тая тэатральная манернасць, якая ўскосна, але дакладна адрасавала сказанае да вядомага выслугоўваўнага драматурга: «Жыццё — тэатр, і людзі ў ім — акцёры!»

Тры стагоддзі вымаўляецца гэтая фраза не толькі з падмосткаў сцэны, але часта і ва ўжытку, яна ўжо, бачыце, трансфармавалася пэўным чынам, вымаўляецца рознымі людзьмі ў розных сітуацыях і сімвалізуе што ў казіно. Адны ўкладваюць у яе нейкі авантурна-агрэсіўны сэнс (маўляў, хочаш жыць — умей круціцца, выгінацца, хітраваць!), другія — панура-песімістычны, трэція — проста іранічны...

Дык, можа, і сапраўды жыццё — гульня? Можна... Толькі глядзячы якая. Глядзячы для каго. Глядзячы дзе. Глядзячы калі.

Няўтульна адчувалі сябе дзятучаты, якія прывыклі ўстаўваць сваё «я» ў часнай спартыўнай барацьбе, тут, у казіно, дзе правілы гульні диктуе каварная рулетка, бяздумны ваўчок з шалёным шарыкам на абадку. Госьці заўсміхаліся, загаварылі вольна і свабодна толькі пасля таго — па ўсім было відаць — як выйшлі з памяшкання, удыхнулі свежыя пахі Міжземнага мора.

Вечарэе. У вокнах жыхароў Манака, Кандаміна, Монтэ-Карла запальваюцца першыя электрычныя лямпачкі, а палац казіно літаральна ўспыхвае шчодрой ілюмінацыяй. Сапраўдныя страсты тут, відаць, толькі пачынаюць распальвацца.

Стомяны ад незвычайных уражанняў, экскурсанты групоўваюцца ля аўтобуса. Масье Пікар пільна пералічвае іх і, толькі пераканаўшыся, што страт няма, дае вадзіцелю каманду браць курс на Кан.

І вось ужо растае ў прыцемку за вокнамі аўтобуса фігура Аглеардзі з развітальна прыўзнятай рукой. Ледзь праглядваюцца ў месячным святле міжземнаморскія пейзажы.

А на памяць прыходзіць вечар легендарнага шашыста Тона Сейбрандса ў галоўнай зале фестывальнага палаца ў Кане — зале Дэюсі. Выступаць тут маюць гонар толькі самыя шаноўныя госьці Кана. Галандскі шашыст Сейбрандс, ганаровы госьць фестывалю інтэлектуальных гульняў, шмат гадоў насіў тытул чэмпіёна свету. Спартыўны і чыста чалавечы аўтарытэт яго заўсёды быў бездакорны. Сейбрандс нязменна ашаламляў сапернікаў прыгожымі і нестандартнымі імпрывізацыямі на ста шашачных клетках, а самы, бадай, ашаламляльны для канкурэнтаў ход зрабіў, калі добраахвотна склаў з сябе чэмпіёнскія паўнамоцтвы, цалкам аддаўшыся новай справе — журналістыцы і літаратуры. Ён і тут дасягнуў ужо немалых поспехаў.

Увогуле ж, хадзіў, вартых павягі, у жыцці Тона было няма. Чалавек ён не бедны, але жыве даволі аскетычна, можна сказаць, па-спартанску. Мне, напрыклад, расказвалі, як гэты выдатны шашыст, выйграшы буйны міжнародны Цукровы турнір (названы так таму, што традыцыйна наладжваецца магутнай фірмай па вытворчасці цукру), адмовіўся пайсці на заключны банкет, матывуючы сваю адмову тым, што не мае права на шыкоўны частунак, калі столькі дзяцей у свеце галадае...

І вось Сейбрандс, сціпла расказваючы пра сябе, пачынае сэнс адначасовай гульні ў шашкі на дванаццаці дошках. Адзін супраць дванаццаці. Прычым — і гэта яшчэ адзін яго ашаламляльны ход! — будзе гуляць усялякую. Значыць, кожны з дванаццаці сапернікаў можа сядзець за дошкай, а ён, Сейбрандс, бярэ на сябе смеласць перабіраць сотні, тысячы, дзсяткі тысяч варыянтаў адно ў сваім уяўленні, не бачачы ні партнёра, ні пазіцыі, а толькі атрымліваючы ходы ў лічбавай натацыі на радыётэлефоне.

За доўгім сталом на сцэне, тварам да глядачоў — як у прэзідуме — сядзіць, утаропіўшыся ў свае дошкі, дванаццаць апанентаў Сейбрандса. Над кожным з іх — вялікая дэманстрацыйная дошка, дзе паўтараецца ўсё, што адбываецца ў той ці іншай партыі — каб глядачы маглі сачыць за ходам барацьбы.

У левым баку сцэны — агромністы каларовы тэлеэкран, на якім буйным планам прадстаўлены сам сеансёр. Відаць, што ён сядзіць за невялікім столікам, без дошкі і шашак, у неймаверным напружанні, якое выкрывае даўно патухлая люлька, што ледзь падрыгвае ў левай руцэ. Перад гросмайстрам стаяць некрануты кубачак кавы і пустая попелышча.

І «сляпы» Маэстра, адлучаны ў гэтыя хвіліны ад усяго на свеце, стварае на вачах ва ўражанай публікі дванаццаць твораў адначасна. Сеанс працягваецца амаль дзесяць гадоў. У выніку толькі аднаму саперніку экс-чэмпіёна свету ўдаецца ўратавацца, зрабіць нічыю, астатніх Сейбрандс бліскача перамагае.

Гэта сапраўдны трыумф чалавечага духу, волі, інтэлекту!

Жыццё — гульня? Наўрад. Але няхай усё ж людзі гуляюць. У шашкі і шахматы, у футбол і хакей, у тэніс і рэгбі. Людзі розных узростаў, розных прафесій, розных адценняў скурры, розных палітычных і рэлігійных поглядаў. Няхай сапернічаюць адчайна і самааддана, няхай у сумленых паядынках прыстаўляюць, хто дужэйшы ды спрытнейшы. Урэшце, чым больш яны будуць змагацца на спартыўных арэнах, тым менш часу ў іх застаецца для якіх-небудзь іншых бітваў.

Альфрэд УВЯРЭД

Добрачылівыя ўсмешкі

Васілю ЗУЕНКУ

Завёў п'явун гадзінік гены, Фантанна порскнулі кіты, І ўсе заморскія гены Ураз падціснулі хвасты.

І, нібы з воблакаў-плёнак, Вітае велічасць жыцця, Васіль Васільевіч Зуёнак — Святла і шчырасці дзіця.

Івану ПТАШНІКАВУ

За ўзор узяўшы «Іліяду», Стварыў сваю «Алімпіяду». Зайздроснікаў адзіным

махам

Усіх спаптахам-паб'івахам, Івану ЧЫГРЫНАВУ

Іван Гаўрылавіч Чыгрынаў, Куміраў колькі ён нізрынуў, Адаўшы свой запас

цэмента

Стварэнню дзіва-манумента, Рыгору БАРАДУЛІНУ

Не нажнецца, калі не пасеена, — Гэта мудрасць вядома

здаўна.

Узараў «Гуляй-поле» Ясеніна

Пад маўчанне свайго перуна.

Племя крытыкаў эпігонскае, Што ўзнімаюць не ў лад

тарарам,

У анадэмію гоніць Смаргонскую

Хлёткай пугай сваіх эпіграм.

Гэта ўдача не часта палучыцца,

Каб суровы экзамен трымаць:

Хай хоць трохі ў Мядзведзю навучацца

Дугі гуіць, А не дрывы ламаць.

Міхасю СТРАЛЬЦОВУ

Чую — сніцца дружбачу У шырокім полі:

На лужку, пры беражку Колькі гуляў на волі.

Шалча: — Што ты, мой дружок,

Хмурыш вочы-вуглі? Смела тэпай на лужок —

Я трымаю цуглі!

Віктару КАЗЬКО

Яго і слава не загоўтала, І не паменшала адвага,

Бо сноўдае па пушчы Сноўдала

У пошуках слядоў явяга.

Пятро ПЕРАЦ

Сатырычныя мініяцюры

ВОУК І ЗАЙЦЫ

Насым аднойчы Шэры нажа: — Што можа даць мне дружба наша? За стол дружбачкі з вамі сесці — Тады мне вас няёмка есці...

ПРЫЦІСНУЛІ

Змяя свабоду, волю мела — Тварыла тое, што хацела. Прыциснулі — дык і Змяя Пакорліва сіпіць: — С-с-свая!

ДАЗВОЛЬЦЕ СПЫТАЦЬ

Ці не варта з іншага своечасова зняць струнку, каб ён не наламаў дроў?

Чаму, каб замуціць ваду, падліваюць масла ў агонь?

Ці беражэ сваё здароўе той, хто курцы фіміям?

Ці варта грызці навуку, калі яна табе не па зубах?

Ці варта завальваць чалавек работай па горла, калі яна яму па плячо? Б. КАВАЛЕРЧЫК.

ПРОСЦЕНЬКІЯ ГІСТОРЫ

ЗДАРЭННЕ

Глядач спяшаўся ў тэатр, ды ўбачыў, што ў Свіслачы тоне чалавек. Не разважаючы, ён у касцюме нінуўся ў ваду і выратаваў бедана.

Ісці ў тэатр у мокрым, пакамячаным касцюме гэты сапраўдны глядач не мог. І калі пачаўся спектакль, яго месца пуставала. Пуставала ішчы палова залы... Гэта колькі ж тэатральных глядачоў штовечар выконваюць свой чалавечы і грамадзянскі абавязак? Чаму так не робяць тыл, што спяшаюцца, напрыклад, у цырк ці на эстрадныя канцэрты?

ПАТРЭБА

П'еса была не вельмі... Рэжысёр так сабе, мастак

абыхавы, кампазітара, можна лічыць, не было, выканаўца галоўнай ролі год на сорак была старэйшая за сваю геранію... Усе ўсё бачылі, але маўкліва працавалі над гэтым спектаклем, бо кожнаму было штосьці патрэбна. Ці грошы, ці званні, ці сувязі, ці кватэра, ці спайка... І гэтыя працавітыя, таленавітыя людзі натхнёна разважалі пра тое, што новае, шчырыя, смелыя і цікавыя спектакль глядачу вельмі патрэбны.

БЕЗВЫХОДНАСЦЬ

Некалі ён быў зух у свайго творчай прафесіі. Цяпер гэта тытулаваны, сьві чалавек. Але ён упэўнены ў сабе. Працуе ён так, як праца-

ваў калісьці, у пару свайго шчаслівай маладосці. І толькі так, Але час прайшоў, усё змянілася... Хто ж скажа яму пра гэта? Ён лічыць, што ўсе занадта маладыя, каб вучыць яго, а ўсе лічаць, што ён занадта стары і самаўпэўнены, каб вучыцца.

ГЕНІЙ

Ён лічыў сябе геніем і паводзіў сябе так, як, на яго разуменне, павінны паводзіць сябе геніі. Людзям, вядома, было з ім вельмі цяжка. Не, яны, канечне, разумелі, што ён, як і належыць генію, нарадзіўся не ў свой час. Але чаму ў гэты? Чаму менавіта з імі? Хаця б трохі раней ці пазней! Ну за што гэткае панаранне?..

Таўфік АЙДЗІ

ДОБРАЎПАРАДКАВАННЕ

ГУМАРЭСКА

Перад маімі варотамі ўтварылася непраходнае балота. Закрумалі жабы. Зашумеў чарот.

«Гэтага яшчэ не хапала!» — падумаў я і ў суботу прывёз дзве тоны жвіру. Мой сусед злева Салімагарай адрозу ж пацікавіўся:

— Ніякай, ремонт распахнуў? — Ды не, хачу добраўпарадкаваннем заняцца. Сорам жа!

— Што ж, няблага. Але ж так ты ўсю зеляніну знічыш.

— А ліха з ёй. Якая гэта зеляніна? Вось пасыплю пясокам, дык як у дзіцячым садзіку ўсё будзе блішчэць.

На другі дзень сусед справа Музафар бухнуў ля сваіх варот пляч тон жоўтага пяску. Неўзабаве і астатнія суседзі добраўпарадкавалі свае двары. Вуліца наша паднялася ўверх.

Аднойчы прайшоў лівень. Вада зноў сабралася ля маіх варот. Высветлілася, што суседзі прывезлі ў два разы больш пяску, чым я. Мой двор заставаўся ў нізіне.

Такога сцяргнець я не мог і пашыбаваў у нар'ер. Па дарозе спыніў сямітонны МАЗ. Вечарам мой двор узвышаўся над іншымі.

Ноччу прагнуўся ад магутнага гулу. Ускокваю, узі-

раюся ў акно і бачу: Галям на КраЗе прывёз пяску не менш як тон дваццаць.

Урэшце, вуліца парнялася яшчэ на паўметра. Пяском былі завалены сады і агароды. Чай пілі не толькі з цукровым пяском, а і са звычайным. Калі падыймаўся вецер, мы, нібы тыл туарэгі, закручвалі твар хусткамі ці марляй. Але ніхто і не думаў здавацца. Пясок працягвалі вазіць і вазіць.

Я дастаў з нифра апошнія грошы. Жонка падняла гвалт. Аднак я не званаў, ды што яна магла разумець...

У нар'еры мне пашчасціла дамовіцца з вадзіцелем шаснаццацітоннага КамАЗа.

Увесь мой адпачынак пайшоў на добраўпарадкаванне. Двор мой цяпер быў на ўзроўні!

Некль увечары я пасунуўся на луг. Па дарозе сустраў Галыма, — ён ехаў на БелАЗе.

— Куды ты, сусед? — не прамінуў спытаць Галым, высунаўшы галаву з кабіны.

— Вось па лузе хачу пахадзіць.

— Скажы ўжо — у нар'ер... Не-не... Траўку хачу ў гаршчочак пасадзіць... А то ўсё вымерла!..

Пераклад з татарскай.

Марцін КОУЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Сатыра часам уяўляецца мне антычнаю статуяй... Той самаю, з адбітымі рукамі.

Сон: «Зверху ты маленькі», — крыкнулі мне з нябёсаў. «Знізу і вы дробенькія», — крыкнулі я ў адназ, але не быў пачуць.

Якія рамантыкі гэтыя рэалісты, калі малюць самі сябе!

З Афеліяй хацеў пагаварыць. «Няма», — сказалі, — выйшла пакурыць».

І тады, як здымалі, не зразумелі Пранопа. Яму ўсё паўтаралі: «недахопы, недахопы», а ён адно думаў: «недахапаў, недахапаў».

Вуліца касавурыцца, неба з аўчынкай, зямля ходзіць пад нагамі. Пусціце мяне без чаргі, і я выратую свет глыбтонім піва.

І на новых будынках можна вешаць таблічкі «Помніні архітэктуры»: тут яна пакаваная.

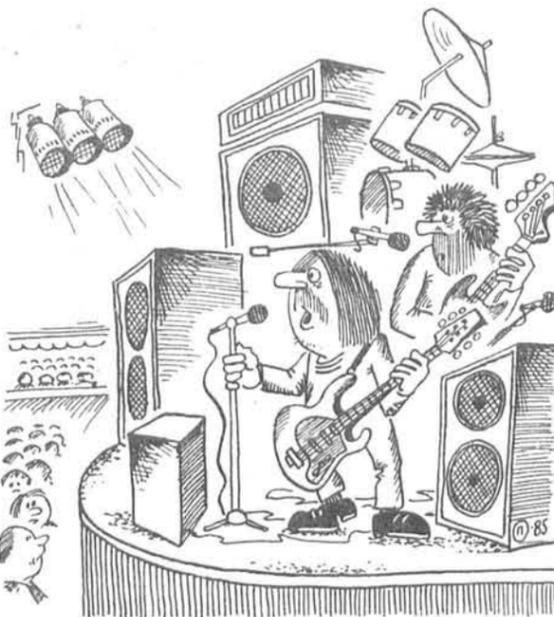
Пакінуў за сабой глыбтоні след: лянку паўсюль на гэты час глыбтоні снег.

Так павялося з вякоў: мышы балца катую. Дык і на-там, аднак, жыцця няма ад сабак. Есць усё ж праўда вышэй: сланы баяцца мышэй.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. А. ГУРСКАГА.

— Перад пачаткам нашага канцэрта просім прывітацца да крэслаў. Мал. А. ПАПОВА.

з 2 па 8 лютага

3 лютага, 18.10

«СУЗОР'Е»

Перадача знаёміць з мастацтвам беларускіх кавалёў.

3 лютага, 21.45

«САЧЫНЕННЕ НА ВОЛЬНУЮ ТЭМУ»

Прэм'ера тэлевізійнага спектакля паводле рамана А. Кудраўца, які атрымаў Дзяржаўную прэмію БССР за мінулы год. Рэжысёр—Г. Краўчанка. Ролі выконваюць: народныя артысты рэспублікі Г. Гарбук, М. Захарэвіч, артысты А. Падабед, Г. Маляўскі, А. Ільяхавіч.

4 лютага, 18.45

«СПАДЧЫНА»

«Халімон 3-пад пушчы». Я. І. Хлябцэвіч.

4 лютага, 19.50

«ЛІТАРАТУРНЫЯ ДЫЯЛОГІ»

Інтэрв'ю з лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР А. Кудраўцом.

4 лютага, 21.45

«У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ»

М. ГЛІНКА. «ІВАН СУСАНІН»

Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.

Рэжысёр-пастаноўшчык народны артыст РСФСР Э. Пасынаў. Парты выконваюць: народны артыст БССР Я. Пятроў, заслужаны артыст рэспублікі Л. Колас, У. Эзнадзісаў, артыстка В. Цішына. Музычны кіраўнік і дырыжор А. Анісімаў.

7 лютага, 13.05

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ»

Свае новыя вершы чытае В. Акалава.

7 лютага, 13.50

«РОЗДУМ»

Разважаны аб мастацкім афармленні А. Шаверавым кнігі М. Стральцова «Мой свеце ясны».

7 лютага, 14.50

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

Пачынае альманах рэпартаж з Дома творчасці «Іслач». Рэжысёр спектакля «Брэсцкая крэпасць» Г. Волкаў дзеліцца сваімі ўспамінамі аб сумеснай рабоце з К. Губарэвічам, якому споўнілася семдзесят гадоў.

Народная артыстка БССР С. Станюта, пісьменнікі Я. Брыль, С. Грахоўскі, П. Прыходзька, былы супрацоўнік купалаўскага музея Я. Курбена ўспамінаюць пра У. Ф. Луцэвіч — жонку песняра.

Убачыць вы і новую карціну народнага мастака СССР М. Савіцкага, якая прысвечана Купалу і яго жонцы. Вядучы — паэтэса В. Іпатава.

7 лютага, 19.55

А. ПЯТРОЎ. СІМФОНІЯ-ФАНТАЗІЯ «МАЙСТАР І МАРГАРЫТА»

(Пасля прачытання М. Булгакава). Выканаўца — Дзяржаўны аналітычны сімфанічны аркестр БССР. Дырыжор П. Юган. Вядучы — музычны каментаар Э. Язерская.

7 лютага, 23.00

«СУСТРЭМІМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Эстрадная музычная праграма з удзелам В. Беланожкі.

8 лютага, 15.15

ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ: КАМПАЗІТАР Д. ДАЛГАЛЕУ, ВЕРШЫ Л. ДРАНЬКО-МАЙСЮКА, «КАЛІ СКАЖАШ»

Яе выконваюць спявак У. Стамаці і інструментальны ансамбль пад кіраўніцтвам У. Сафонава.

8 лютага, 20.00

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧЕРАМ» «ДАБРЫНЯ»

Музычная праграма па п'есах тэлеглядачоў. У ёй выступіць В. Пархоменка, Л. Сандулесу, І. Кабзон, Я. Еўданімаў, С. Ратару, І. Шчукайтэ, А. Кудлай і В. Беланожка, М. Карачанцаў, фальклорна-хараграфічны ансамбль «Харошкі».

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01048 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 33-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не прымае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЬКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.